

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

SYNDROM ODCIZENÉHO RODIČE
THE PARENTAL ALIENATION SYNDROME

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Mgr. Lucie Veberová**

Vedoucí práce: Mgr. Erika Lipková

Olomouc

2021

Ráda bych na tomto místě poděkovala Mgr. Erice Lipkové za odborné vedení mé práce, za vstřícnost, pohotovost i trpělivost s jakou reagovala na mé podněty, za přínosné připomínky a inspirativní rozhovory, které klíčově přispěly k finální podobě této práce. Také bych chtěla poděkovat všem respondentům za ochotu a odvahu, s jakou se podělili o svoje příběhy a zkušenosti. V neposlední řadě pak děkuji mojí rodině za podporu nejen během psaní bakalářské práce, ale i celého studia.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Syndrom odcizeného rodiče“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Trnavě dne 30.3.2021

Podpis .....

Obsah

Úvod.....	5
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Rodina.....	9
1.1 Definice pojmu rodina.....	9
1.2 Význam a funkce rodiny.....	10
2 Rozvod.....	11
2.1 Dopady rozvodu.....	11
2.2 Formy péče o dítě po rozvodu.....	13
3 Syndrom odcizeného rodiče.....	14
3.1 Definice SOR.....	15
3.2 Kritika SOR.....	16
3.3 Diagnostická kritéria SOR.....	17
3.4 Vznik a rozvoj SOR.....	19
3.5 Motivace programujícího rodiče.....	20
3.6 Protektivní faktory.....	21
4 Řešení a intervence SOR.....	22
4.1 Právní možnosti obrany.....	23
4.2 Doporučené reakce na odmítání neboli „co dělat a nedělat“.....	24
4.2.1 Co nedělat.....	24
4.2.2 Co dělat (ve vztahu k dítěti).....	26
4.2.3 Co dělat (ve vztahu k programujícímu rodiči).....	27
4.3 Kdy a jak to vzdát.....	28
4.4 Výsledky studií zaměřených na SOR.....	29
VÝZKUMNÁ ČÁST.....	31
5 Výzkumný problém.....	32
5.1 Výzkumné cíle a otázky.....	33
6 Metodologický rámec a použité metody.....	34
6.1 Typ výzkumu.....	34
6.2 Metoda zpracování a analýzy dat.....	35
6.3 Metoda sběru dat.....	37
6.3.1 Tvorba a podoba polostrukturovaného interview.....	37
6.4 Postup při sběru dat.....	38
6.4.1 Výzkumný soubor.....	39

6.5	Etické aspekty	40
7	Výsledky výzkumu	41
7.1	Perspektiva jednotlivých případů	41
7.1.1	Odcizení rodiče	41
7.1.2	Psychoterapeuti	55
7.2	Perspektiva z hlediska jednotlivých témat a výzkumných otázek.....	61
7.2.1	Odcizení rodiče	61
7.2.2	Psychoterapeuti	64
7.3	Odpovědi na výzkumné otázky	66
7.3.1	Jaká je zkušenost odmítaných rodičů se SOR?	67
7.3.2	Jaká je zkušenost psychoterapeutů se SOR?	69
8	Diskuze	71
9	Závěry	76
	Souhrn	78
	Seznam použité literatury:.....	83
	Seznam příloh.....	86

Úvod

Uvědomuji si, že téma, které se chystám na následujících stranách rozebírat, patří v laické i odborné veřejnosti, spíše k těm třaskavějším. Vedou se diskuze, zda něco takového vůbec existuje. A pokud ano, tak zda to není jen „právní“ pojem, umožňující zhrzenému rodiči ještě více znepríjemňovat dítěti život. Přesto, anebo právě proto, si myslím, že je třeba se jím zabývat více do hloubky. Zcela jistě je pro mě motivací i moje vlastní zkušenost. Asi rok předtím, než jsem si vybírala téma pro mou bakalářskou práci, se mně osoba blízká (říkejme jí třeba Kateřina) dostala v rámci rozvodových tahanic do opravdového boje. Do boje o svého syna. A nebyl to boj férový, ani vyrovnaný, a i když se oba dospělí bili v prsa, že jim jde především o dobro dětí, pravdou je, že nejvíc ze všeho šlo o to „vyhrát“. A tak se stalo, že v určité fázi začal syn Kateřinu odmítat a nekriticky přilnul k otci. Nezacházelo to do extrémů, ale jejich do té doby bezproblémový vztah začal jevit známky výrazného narušení. (Později se k nim v této práci dostanu). Tehdy se na mě, jako na kamarádku a též na studentku psychologie obrátila, abych jí poradila, co má dělat. Že má strašný strach, že přijde o syna. Že odmítá ji i dceru a jediný kdo pro něj existuje je otec. Že všechno, co se dočetla na internetových poradnách bylo, že má vyčkat a časem se situace srovná. Ale že četla také příběhy mužů a žen, kteří vztah s dítětem již nikdy neobnovili. Ptala se mě, jak se zachovat v mnoha situacích a já nedokázala odpovědět. Jen jsem věděla, že nechat to být a čekat není řešení. To už udělal můj otec a viděl mě pak až v mých třiceti letech, kdy už jsem sice měla náhled na to, že zase „takovej bídák“, jako mi léta říkávala moje matka, není a nikdy nebyl, ale na budování nějakého bližšího vztahu už bylo pozdě.

V této práci se nechci ani tak věnovat extrémním případům, kdy děti lživě obviňují zavrženého rodiče z násilí, sexuálního napadení, nebo ho odmítají třeba jen pozdravit, nebo naopak, když zavržený rodič vede zuřivou právní bitvu, aby dosáhl úplného zákazu styku dítěte s preferovaným rodičem. I když je, samozřejmě, pro úplnost zmíním. Mě zajímají spíše ty situace běžnější, a přesto zraňující a životy ovlivňující. Při téměř padesáti procentní rozvodovosti se můžeme jen domnívat, kolik rodičů a dětí se s tímto fenoménem, alespoň v nějaké míře potká. Málo jich ale zcela jistě nebude. Uprímně doufám, že většina vztahů mezi rodiči a dětmi, které se během rozvodu pokříví, se po něm zase narovnají a normalizují. V případě Kateřiny a jejího syna to nakonec tak bylo. Trvalo to sice 2 roky, které pro ně byly nesmírně obtížné a plné zvrátů, ale nakonec je jejich vztah tam, kde byl před rozvodem. Kolik to v nich obou zanechalo šrámů a jak hluboké jsou, se nejspíš ukáže časem. V průběhu těch dvou let jsem

s Kateřinou často mluvila a snažila se jí pomáhat hledat odpovědi na nejrůznější otázky. Četla jsem odborné články, studie, debaty na internetu, procházela podpůrné skupiny na sociálních sítích, i názorová vyjádření českých i zahraničních psychologů. A bylo mi z toho smutno. I když dnes je situace o trochu lepší, ještě před třemi lety jste našli na internetu pouze pár právních informací, upozornění na velmi extrémní kauzy, obvykle ze zahraničí, odborné texty zabírající se problematikou existence tohoto pojmu, nebo třeba doporučení renomovaného českého psychologa, že když už jste se rozhodl/a rozvést, máte přijmout následky a děti se vzdát (Klimeš, 2017). Nějaké nasměrování toho, co má rodič dělat, když na něj dítě křičí, že je všechny opustil, že nesmírně ublížil druhému rodiči, kterého chce akorát okrást a ono s ním nebude už ztrácet čas, ovšem chybělo. Velmi dobře si v této konkrétní situaci pamatuji Kateřinu, která se trápila tím, zda synovi říct, že příčinnou jejího odchodu byla dlouholetá nevěra ze strany otce a partnerské rozkoly. Přemýšlela, jestli to chce/může synovi udělat a rozbít mu tím obrázek o dokonalém otci, se kterým se v probíhající pubertě silně identifikoval, přestože ten v něm hostilitu k matce výrazně podporoval. Měla strach, zda mu tím nesebere i tu poslední a křehkou jistotu, kterou ve světě má a zároveň strašné obavy, že ji zavrhne, pokud uvěří otcově verzi. Domnívám se, a rozhovory s několika rozvádějícími se rodiči mi to potvrdili, že během rozvodu podobné strachy zažívá nemálo z nich. A většina se snaží nalézt nějakou radu/návod/podporu právě na internetu, kde tyto informace chybí.

Cílem této práce by tak nemělo být jen zmapování aktuální situace, ale i konkrétní zkušenosti a doporučení. Jednak těch, kteří zažili odmítání na vlastní kůži, tak i těch, kteří se s ním setkávají ve svých soukromých klinikách (tedy terapeutů). Ráda bych alespoň nastínila odpovědi na nejpalčivější otázky a poukázala na to, jaký postup fungoval/nefungoval, co mohou obávající se rodiče čekat a jaká je zkušenost těch ostatních. Tuto práci bych pak ráda volně nasdílela do vybraných podpůrných skupin. Pokud by upokojila nebo nasměrovala jen jednoho člověka, pak by měla smysl.

V rámci teoretické části definuji základní pojmy týkající se rodiny, rozvodu a syndromu odcizeného rodiče. Vzhledem k cílům práce se budu věnovat i rešerši literatury a představím teorie o příčinách a mechanismech jeho vzniku a průběhu, doplněné aktuálními výzkumy. Praktická část pak bude, pro lepší přehlednost, rozdělena do tří celků a bude mít formu kvalitativního výzkumu. První a druhá část bude realizována technikou polostrukturovaných rozhovorů na vzorku šesti rodičů (první část), kteří subjektivně vnímají, že se ocitli/ocitají v roli odmítaného rodiče a čtyřech psychoterapeutů, kteří se ve své praxi u svých klientů s touto problematikou setkali (druhá část). V poslední části dojde k analýze dat a komparaci výsledků rozhovorů s rodiči a odborníky, s přihlédnutím k teoretickým podkladům a již provedeným

studiím. V optimálním případě doplněné návrhem řešení, nebo postupů, které se osvědčily v praxi.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

Rodina. Jednoduché slovo o třech slabikách, které je schopné v každém z nás vyvolat nesčetně emocionálních reakcí. Pozitivních, negativních, ambivalentních, ... vždy ale silných. Rodina, bez ohledu na to, jak ji budeme definovat, zůstává i v postmoderní době jednou z nejdůležitějších společenských jednotek s klíčovou rolí na utváření života každého jedince. V optimálním případě je spojena s pocitem zázemí, jistoty a bezpečí. Ne ale vždy. Rozhodně tak není náhodou, že právě rodinná anamnéza bývá jednou z prvních „položek“ každého klinického vyšetření.

1.1 Definice pojmu rodina

Podíváme-li se do Hartlova Psychologického slovníku (2009, 512), rodina je zde definovaná jako *„společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí“*. O kousek dál zachází Matoušek (2003, 9), který smysl existence rodiny vidí v péči o dítě a jeho začlenění do lidské společnosti. Přímou říká, že rodina *„Reprodukuje člověka nejen jako živočicha, zprostředkuje mu vrůstání do jeho kultury a společnosti. Rodina krom toho propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity.“* Zároveň upozorňuje na smysl rodiny i pro dospělého: *„Rodina je těžko postradatelnou institucí i pro dospělého člověka. Mít stálého partnera a mít děti jsou přední hodnoty lidského života. O ně dospělý člověk opírá pocit vlastní hodnoty, pocit smysluplnosti své existence, na nich závisí jeho psychická pohoda i zdraví.“*

Nestor dětské vývojové psychologie Matějček (1994), vidí rodinu jako dynamický systém vzájemného působení a také jako nejstarší lidskou společenskou instituci, jejíž důležitost je nasnadě, když přetrvala až do dnešních dnů. Za pravdu mu dává, a pro účely této práce se mi zdá velmi výstižná (vzhledem k tomu že upozorňuje i na historickou proměnlivost rodiny), i definice z Pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 1998, 211): *„(rodina) Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury. Nejběžnějším modelem je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří oba rodiče a děti. V posledních desetiletích se model rodiny, který je historicky flexibilní, významně proměňuje. Zvyšuje se variabilita rodinných typů, zahrnujících nejen rodinu vlastní a úplnou, ale také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní. Současné pojetí tenduje k chápání rodiny jako sociální skupiny*

nebo společenství, žijícího ve vlastním prostoru – domově, uspokojující potřeby, poskytující péči a základní jistoty dětem.“

Jak už bylo zmíněno na začátku, rodina může mít mnoho podob. Může poskytovat svým členům benefity a podporu, ale zrovna tak může být zdrojem stresu a trápení. Může být jasně a jednoduše uskupená, ale zrovna tak může být složitější a zahrnovat nejrůznější podoby. Najít jednu, tu pravou definici, je myslím nemožné. A tak je mně osobně nejbližší definice Kramerova (1980, in Sobotková, 2003, 24), přestože je jí už více než 40 let. „*Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde o nesezdaný pár, náhradní rodinu atd.*“ Za ono „atd“ bych snad doplnila například rodiny homoparentní, jichž se problematika syndromu odcizeného rodiče zcela jistě týká také.

1.2 Význam a funkce rodiny

Rodina, jako taková, se přirozeně mění v historickém i kulturním kontextu, a stejně tak se mění její funkce. To, co ale zůstává, ba dokonce spíše nabývá na významu, je schopnost připravit dítě pro život v dané společnosti a přinášet citové uspokojení všem svým členům. (Matějček & Dytrych, 1999). Můžeme si položit otázku, zda právě důraz na uspokojení každého jednotlivého člena nevede nakonec k častějším rozpadům rodin (a pravdou je, že mnozí odborníci dnes upozorňují na vztahovou nevyzrálou a egoismus jako na hlavní příčinu vysoké rozvodovosti), ale to není předmětem této práce. Navíc by se dalo snadno oponovat tím, že setrvávání v nefunkčním partnerském svazku pro změnu předává nevhodný vzorec dál dětem, což rozhodně nevede k jejich lepšímu začlenění do společnosti.

V této práci se budu zabývat především rodinou v kontextu západní civilizace. Zde jsou změny možná nejmarkantnější. Zatímco ještě před několika dekádami bylo nemyslitelné a jen těžko uskutečnitelné fungovat mimo systém rodiny, dnes mnohé funkce částečně supluje sociální stát (například péče ve stáří). Přesto jsou některé její funkce nezastupitelné – zejména již zmíněná výchova a socializace dětí a vztahová podpora dospělých lidí (Matoušek, 2014).

O nevhodnosti vyrůstání dětí mimo rodinný systém toho bylo napsáno nespočet. Můžeme zmínit práce Matějčka o psychické deprivaci v ústavní péči, nebo třeba český výzkum

(Gjuričová, 2007), který upozorňuje na to, že 56 % dětí, které opustily ústavní péči v letech 1995-2004, se následně dopustilo trestné činnosti. Neopomenutelným faktem je ale i zjištění, že 40 % klientů ústavní péče žilo již během předškolního věku v neúplné rodině (obvykle jen s matkou). Otec, pokud figuroval, tak často pouze v roli formálního vychovatele.

Co se týče dospělých, tak přestože se v posledních letech rozmáhá trend života bez partnera a bez rodiny, komplexnější a dlouhodobější hodnocení kvality života ukazují, že osaměle žijící jedinci mají horší úroveň psychického i fyzického zdraví. A vyjdeme-li z předpokladu, že biologické rodičovské pouto je ze své podstaty význačnější než pouto partnerské, které se dá poměrně snadno zrušit, musíme dojít k závěru, že člověk opravdu potřebuje žít v pospolitosti, kterou dětem i dospělým může poskytnout jen rodina. (Matoušek, 2014).

Jak vyplývá z výše zmíněného, rodina zahrnuje dva druhy vazby: rodič-rodič a rodič-dítě. Dospělí potřebují pro spokojené fungování uspokojivou partnerskou i rodičovskou vazbu. Děti primárně pevnou a funkční vazbu na rodiče. A tak se domnívám, že v době, kdy se rozpadá téměř polovina manželství (ČZSO, 2021), by mělo být primární snahou rodičů, aby společně dokázali celou situaci zpracovat zodpovědným způsobem. Tak, aby dítě pochopilo, že rozpad a konec se týká pouze vazby mezi dospělými a nikoli vazby k němu. Že vztah mezi ním a rodičem je jedinečný, výlučný a zůstává zachován bez ohledu na cokoli, co v budoucnu přijde. Pak opravdu věřím, že dítě může projít rozvodem relativně nepochroumané, a že funkce rodiny zůstane zachována.

2 Rozvod

Výše uvedenými řádky nechci rozhodně rozvod nějak obhajovat, nebo zlehčovat důsledky, které nepochybně má na všechny účastníky. Neoddiskutovatelným faktem však je, že se dotýká velké části populace – dětí i dospělých, a je tedy nutné s tímto jevem počítat a snažit se najít řešení, která budou minimalizovat jeho negativní dopady.

2.1 Dopady rozvodu

Že je rozvod obdobím naplněným stresem a frustrací, a že může účastníky negativně ovlivňovat dlouhodobě, nebo dokonce celoživotně, zaznívá jak z úst odborníků, tak těch, kteří si ho sami prožili (v jakékoliv pozici). Mnoho autorů ho dokonce řadí mezi projevy sociální

patologie. (Matějček & Dytrych, 2002). Zvláště traumatické to může být právě pro děti, které těžko chápou, co se stalo. Obzvlášť v případech, kdy si rodiče řešili své spory mimo ně a děti tak nebyly svědky dlouhodobých neshod. Rozvod otřese tím, co děti dosud považovaly za samozřejmé a co bylo zdrojem jejich pocitu bezpečí a jistoty – to, že rodiče jsou vždy někde nablízku.

Důsledky dlouhodobého stresu se pak mohou plně projevit až ve vzorcích chování v pubertě nebo rané dospělosti. Krátce po rozvodu se u dětí zvyšuje negativismus, impulsivita, agresivita a neposlušnost. Běžný je tak pocit viny a vlastního selhání. Někdy se děti mohou domnívat, že svým chováním zapříčinily rozvod, nebo že nejsou odcházejícím rodičem už více milovány. Předpokládá se, že u dívek po překonání rozvodového období tyto projevy slábnou, u chlapců mají dlouhodobější charakter. I když dojde k adaptaci a vymizí nežádoucí chování, určitý pocit ztráty a nejistoty trvá u obou pohlaví (Černá, 2001).

Mnoha negativním důsledkům by bylo možné se vyhnout, pokud by se oba rodiče řídili radami, které uvádějí snad všechny knihy orientované na problematiku rozvodů. Předně jde o to, aby dítě mělo co největší kontakt s oběma rodiči a ti dále dobře fungovali v plnění své rodičovské role. Matějček (2002) dokonce přímo nabádá, že rodiče by si nadále měli zachovat vědomí svého rodičovství a upřímně a rozhodně se starat, aby mezi nimi nevzniklo akutní nepřátelství. Pokud se rodiče zvládnou relativně rychle adaptovat a redukovat vlastní hněv a zranění způsobená rozchodem, přispějí tím zásadně k duševní pohodě dítěte. Bohužel jak namítá Matoušek (2003) ukončení manželství rozvodem nelze chápat jako proces prostého přerušování a zmizení, ale jako postupné uhasínání a jako citovou a sociální transformaci. Obvykle velmi pomalou a svízelnou. Upozorňuje na to, že v naprosté většině manželství i po rozvodu převažuje atmosféra plná stresu a napětí, která se pak často formálně projevuje v nekonečně opakovaných soudních sporech o styku s dítětem, o výživné, majetek atd. Dítě je nuceno se opakovaně vyjadřovat, s kterým rodičem by chtělo být, koho má raději, s kým chce žít. Což je pro dítě, které nemá s jedním z rodičů výrazně narušený vztah, a má je rádo zhruba stejně, velmi bolestivé a matoucí. Tento nátlak, kdy si má dítě vybrat jednoho z rodičů, pak může vést až k syndromu odmítaného rodiče, protože pro dítě může být nakonec jednodušší a přijatelnější, postavit se za jednoho z rodičů a toho druhého označit jako „toho špatného“. Neuchopitelná situace se pro něj náhle stává jasnější a zřetelnější. A pokud tomu pomůže jeden z rodičů manipulací (ať už vědomou, nebo nevědomou), je odmítnutí druhého rodiče vcelku logickou volbou.

Nesmíme na tomto místě zapomenout zmínit i dopady, které má rozvod na dospělé účastníky. Vynechám z toho teď členy širší rodiny, i když i pro ně může být toto období téměř

likvidační, a budu se věnovat manželům. Odhady klinických pracovníků, za jak dlouho se dospělý člověk vyrovná s rozvodem, se pohybují někde mezi dvěma až pěti lety. Zároveň ale připouští, že ještě šest let po rozvodu se s ním třetina žen a pětina mužů nevyrovnala. Také upozorňují na to, že v roce, kdy se žena rozvádí, je v ČR druhou nejčastější příčinou návštěvy praktického lékaře neuróza. (Matoušek, 2003). Další příčinou nejen psychických obtíží mohou být i zhoršené ekonomické podmínky, nebo méně osobního času rodiče, kterému je dítě svěřeno. Warošek (in Kernová, 2005) hovoří i o tom, že rozvod má vliv na poruchy spánku, deprese nebo úzkosti. Často ho doprovázejí pocity viny a ztráty, stejně jako obavy z budoucnosti.

Rozvod není nic, po čem by lidé toužili nebo plánovali. Přesto se děje a jen málokdy je jeho průběh poklidný a zralý. Přes všechna zmíněná negativa, zcela jistě existují situace, kdy je však nejlepším možným řešením pro všechny účastníky (např. patologické vztahy, násilí v rodině, dlouhodobá nespokojenost partnerů atd.). Pozitivní zprávou může být to, že většina dětí i dospělých se po počátečním distresu během několika málo let na tuto situaci uspokojivě adaptuje. Ovšem jen v případě, že nepřetrvávají nepříznivé okolnosti, jako je dohadování bývalých manželů po rozvodu a sabotování kontaktu dítěte s druhým rodičem, nebo nehrozí potíže nové (Sobotková, 2003).

2.2 Formy péče o dítě po rozvodu

V ČR může formálně dojít k rozvodu až po vyřešení vztahu rodičů k dětem – musí být stanoveno do jaké formy péče budou děti svěřeny. V zásadě existují dvě varianty. První je výlučná péče jednoho z rodičů, druhou možností je péče střídavá. Obě mají svoje pozitiva i negativa. U výlučné péče je to zejména pocit zázemí a domova, který dítěti zůstává. Chybí zde ale zažívání běžných životních situací a stereotypního života s druhým rodičem. To nemohou víkendy, ani prázdniny vynahradit. Někteří psychologové (např. Matějček & Dytrych, 1994), kteří tuto formu péče preferují, navrhuji jako řešení pravidelné dlouhodobější pobyty u druhého rodiče (v řádu třech až čtyřech týdnů). Předpokládají, že tím by bylo umožněno rodiči i dítěti vystoupit z role „dočasné návštěvy“ a prožít společně část obyčejného, běžného života. Tato varianta se de facto přibližuje péči střídavé. Ta přináší dětem i rodičům „spravedlnost“ v čase, který společně stráví, nicméně pendlování dítěte mezi dvěma domácnostmi, mu už tak rozvodem narušený pocit zázemí rozhodně nevylepší. Mám ve svém blízkém okolí dva teenagery, kteří jsou po několika letech poměrně dobře adaptovaní na rozvod, ale cestování mezi domácnostmi

stejně nesnáší. A to bydlí v rámci jednoho města a mají tedy jednu školu, kroužky i okruh přátel. Střídavá péče se z hlediska zajištění vazby rodič-dítě jeví jako ta vhodnější. Domnívám se ale, že není nejvhodnější pro každou rodinu. Spíše na teoretické úrovni než v reálném životě, se objevuje i varianta péče společné, kdy „doma“ zůstávají děti a střídají se u nich na pravidelné bázi rodiče. Pro děti by to asi bylo nejlepší řešení, ale nejen z důvodu ekonomického je to možnost jen pro velmi málo rodin.

Pokud se na péči nedohodnou rodiče, rozhoduje v této věci soud. V praxi se nejčastěji setkáváme se svěřením do péče matky (s různou úpravou a šíří styku otce s dítětem). Ke svěřením do výlučné péče otců dochází zpravidla pouze tehdy, pokud matka o dítě nejeví zájem nebo se o něj není schopná postarat (Černá, 2001). Děje se tak z několika důvodů. Jedním z nich je to, že matky žádají o svěřením do péče častěji než muži. Dalším může být existující tlak veřejného mínění, který usuzuje, že „správná“ matka by měla mít po rozvodu děti u sebe. V praxi to vede k tomu, že téměř v 90 % případů skutečně děti zůstávají po rozvodu v péči matky (Novák, 2003).

Zároveň můžeme zejména v posledních letech zaznamenat zvýšený zájem otců o péči střídavou, který nezřídka končí až v soudní síni. Nejčastěji za ním patrně stojí upřímný zájem otců, kteří chtějí v životech svých dětí dále plnohodnotně fungovat. Zajímavý pohled na tuto problematiku ale dává Warshak (2003), který upozorňuje i na zcestné důvody žádosti o svěřením péče. Zmiňuje zde například následující negativní motivace: zajištění příznivějšího finančního vyrovnání, snaha vyhnout se vyživovacím povinnostem, získání dětí jako nástroje k udržení manželky v manželství, získání dětí jako nástroje k potrestání manželky, získání dětí jako důkazu vlastní ceny žadatele. Dovolila bych si tvrdit, že podobné pohnutky mohou mít i ženy, které tvrdě a neopodstatněně požadují děti do výlučné péče s minimálním kontaktem s otcem. Notoricky známá výhrůžka „Jestli odejdeš, tak už děti nikdy neuvidíš!“ ostatně zaznívá z úst obou pohlaví.

3 Syndrom odcizeného rodiče

Syndrom odcizeného rodiče poprvé popsal Gardner v osmdesátých letech dvacátého století. (Gardner, 2010). Do češtiny je překládán z originálu „Parental Alienation Syndrome“ obvykle jako syndrom zavrženého, odmítaného nebo odcizeného rodiče. Už jen o správnosti překladu se vedou v odborné obci nesmiřitelné boje. Dle kritiků (např. Pavlát, Pavlovský Janáčková, 2006) může navozovat pocit jasně určeného viníka – tedy dítěte, které zavrhl svého

rodiče. Tvrdí, že tento výklad nechává jen málo prostoru pro možnost, že i odmítnutý rodič může mít svůj díl na nekvalitě jejich vztahu. Navrhují proto používat překlad „syndrom odcizeného rodiče“, který podle nich více vystihuje vztahovou složku. Na druhé straně Novák (2006) uvádí, že překlad „odcizený“ může vyvolávat představu chování schizoidního typu. V této práci budu používat pojem „syndrom odcizeného rodiče“, zkráceně SOR. Budu tak činit proto, že se chci více věnovat problematice, kdy dojde k odcizení (resp. narušení vzájemného vztahu) mezi rodičem a dítětem na základě rozvodových komplikací. Slovo „zavržený“ ve mně evokuje už velmi závažný stav, kdy je vazba rodič – dítě zcela a prakticky trvale přetrhána.

Pojmy sloužící k označení rodičů budu používat tak, jak je vymezuje Gardner (2010) i další autoři (např. Bakalář, 2006). Tedy rodič, který dítě manipuluje je označován jako „programující rodič“, „preferovaný rodič“ nebo též jako „rezidenční rodič“, protože má zpravidla dítě v péči. Pro rodiče, který nechtěně stojí v opozici a je terčem negativních emocí, se pak používá pojem „odcizený rodič“, nebo též „odmítaný rodič“, podle jevu, který se mu děje. Chování programujícího rodiče se označuje jako „programování“, „manipulování“ nebo „očerňování“.

3.1 Definice SOR

SOR můžeme chápat jako poruchu vztahů mezi rodičem a dítětem, která vzniká téměř výhradně v kontextu sporů o svěření dítěte do péče. (Gardner, 2010). Warschak (2003) přímo označuje SOR jako následek působení takzvaných „rozvodových jedů“. Nelze ho tedy rozhodně použít na každou situaci, v níž dítě rodiče odmítá.

„O syndromu zavrženého rodiče hovoříme, dojde-li k vypěstování nekompromisně kladného příklonu dítěte k jednomu – tomu hodnému, milovanému – rodiči a současně k nekompromisnímu zavržení rodiče druhého, toho zlého, nenáviděného. Děje se tak v rámci rodičovských sporů o svěření dítěte nebo o styk s dítětem“ (Koeppel & Kodjoe, 1998 in Bakalář, 2002, 110).

Podle Gardnera (1998, in Bakalář, 2002) je hlavním projevem neopodstatněná očerňující kampaň dítěte proti rodiči, jejímž cílem je ho degradovat. Děje se tak kombinací indoktrinace programujícího rodiče a vlastního přispění dítěte ke zlořečení rodiče druhého. Upozorňuje na to, že pokud došlo ke skutečnému zneužití nebo zanedbání rodičovské role, pak může být nepřátelství dítěte k rodiči oprávněné, a nelze tedy na takovou situaci aplikovat syndrom odcizeného rodiče.

Pro možnou diagnostiku SOR je tedy důležité evidovat tři následující faktory. Za prvé je to přispění programujícího rodiče, které může být vědomé, ale i nevědomé. Jedná se každopádně o manipulaci, která má za cíl zničit lásku a vztah dítěte k druhému rodiči. Druhým faktorem je přispění dítěte. To si postupně vytváří vlastní příběhy a scénáře a všechny své zkušenosti dělí do černobílé šablony – hodný/zlý rodič. Třetím faktorem jsou pak situační faktory, jako jsou momentální životní podmínky, stěhování, finanční možnosti atd. Kombinace všech třech uvedených faktorů pak může vést až k akcentovanému a patologicky nenávisnému vztahu (Gardner, 2010).

3.2 Kritika SOR

Jak už jsme zmiňovala na počátku, už jen pouhé lingvistické označení tohoto syndromu vyvolává bouřlivé diskuze, obsah samotný pak má přímo zástup odpůrců. Velmi dobře to demonstruje moje osobní vzpomínka. Někdy během loňského zkouškového jsme s kolegy čekali před dveřmi kanceláře pedagoga a krátili si čas diskuzemi o našich bakalářských pracích. Já jsem hovořila o mém tématu jen do doby, než se do něj velmi emotivně vložila kolegyně z vyššího ročníku. „Já tedy pracuji na OSPODu a dobrovolničím v Krizovém centru pro rodiny a jak mi někdo přijde s tímhle syndromem, tak u mě okamžitě končí!“ začala svoji bouřlivou kritiku SOR. Pak mě zavalila výčtem všech možných i nemožných klišé a završila to jednoznačným soudem: „Pokud chce někdo vztah s dětma, nemá se rozvádět.“ Pokusila jsem se nalézt několik argumentů k obhajobě, ale bylo to marné. Neposlouchala. A mně bylo smutno za každého odmítaného rodiče, který se pokusí vyhledat pomoc a narazí na podobný přístup (osobní zkušenost autorky, 2020).

Nejčastější námitky odpůrců směřují proti snaze prosadit SOR jako medicínskou diagnózu a všeobecně mají problém s označením „syndrom“. Oponují, že je jedná pouze o popis známého faktu, že někteří lidé používají své děti jako zbraň proti druhému rodiči. Upozorňují na to, že pokud bychom tuto situaci nazvali syndrom, vytvořili bychom iluzi, že jde o jasně určenou chorobu, která je léčitelná jasně definovanými postupy (Gjuričová & Kubička, 2009). Dále je Gardnerovi vytýkáno, že diagnostický rámec SOR nastínil pouze na základě svých klinických zkušeností s konkrétním souborem klientů bez dalších empirických důkazů (Surface, 2009). Jiní autoři mají za to, že problémem vzniku odcizení může být neempatické chování a slabé rodičovské kompetence odmítaných rodičů (Pavlát, Pavlovský, Janáčková, 2006).

Největší obavy odpůrců však plynou z možného zneužití soudní cestou. Panují obavy, že pokud by byl SOR uznán jako diagnóza v MKN, dostala by se, zejména zhrzeným otcům, do ruky mocná zbraň, kterou by mohli používat proti matce a dětem. Ty by pak, dle názoru výše zmíněných kritiků, mohly být de jure odebrány od milujícího rodiče i proti své vůli.

Já osobně se domnívám v souladu s Boch-Galhauem (2018), že kritická debata je pro vědecký pokrok zásadní. Problémem ale je, že negativní reakce na SOR často nejsou založeny na vědeckých argumentech a empirickém výzkumu, ale spíše na subjektivních názorech nebo dokonce ideologiích. Každá diagnóza může být zneužitelná, ale pak bychom se měli spíše snažit zaručit její správnost, než se jí vyhýbat.

3.3 Diagnostická kritéria SOR

Pro přehlednější diagnostiku Gardner identifikoval osm klíčových kritérií SOR, které mají tři stupně závažnosti – mírnou, střední a těžkou (1998, in Bakalář, 2002). Vyskytovat se mohou všechny, nebo jen některé z nich. Abychom o SOR mohli hovořit, je třeba aby byla naplněna alespoň dvě. K bližšímu popisu jsou přiloženy ještě myšlenky Warshaka (2003), který jednotlivé položky dále rozvíjí, a několik vlastních zkušeností.

1. Kampaň za degradaci rodiče

Jedná se o jeden z nejtypičtějšých projevů SOR. Míra kritiky a stížností výrazně překračuje běžné hranice, kterými děti své rodiče zahrnují. Jako by si odmítaný rodič nezasluhoval žádnou úctu ani respekt. Nejedná se ale přímo o hostilitu, spíše jde o potlačení pozitivních emocí.

2. Slabé, neodůvodněné či absurdní zdůvodňování

Pokud děti mají vysvětlit důvody své ostré kritiky, často upozorňují na triviální křivdy, které by v běžném životě neměly žádné opodstatnění. Warshak (2003) udává příklad děvčete, které odůvodnilo, že s mámou nechce být proto, že ji pořád nutí čistit si zuby. Kateřinin syn, o kterém mluvím v úvodu mé práce, ji ve fázi největšího odcizení odmítal navštěvovat s opodstatněním, že koupí na víkend jen jednu kofolu, i když přece ví, že on vypije minimálně tři.

3. Nepřítomnost ambivalence

Obvyklé je, že děti ke svým rodičům chovají smíšené pocity. Zpravidla se jim některé věci líbí a jiné zase ne. Bez postižení SOR dokáží běžně vyjmenovat pozitivní i negativní projevy daného rodiče, ovšem v případě SOR dochází k naprosté polarizaci. Jeden z rodičů je až nekriticky obdivovaný, milovaný a v jeho jednání nelze spatřovat žádné chyby. Druhým je naopak opovrhováno, jeho chování je hodnoceno negativně a je považován za špatného. Často si dítě nedokáže vzpomenout na žádný pozitivní zážitek, v případě konfrontace uvede, že dobrou náladu a spokojenost jen předstíralo.

4. Fenomén nezávislého názoru

Dítě rezolutně vyhlašuje, že neochota vídat se s rodičem, nebo jeho kritika, vychází výhradně z jeho vlastní vůle. Nikdy nepřipustí, že by bylo jakkoli ovlivňováno programujícím rodičem. Ten tuto verzi nezávislého názoru posiluje a zdůrazňuje před ostatními lidmi. Ze své zkušenosti si dobře pamatuji jednu známou, která skupině našich společných přátel jen s těžko skrývanou hrdostí v hlase vyprávěla, že její patnáctiletá dcera odmítá navštěvovat otce. To, že před každým jejím odchodem před dcerou plakala, jaký je otec bídák, že je všechny opustil a teď ona ještě ke všemu zůstane na víkend sama a opuštěná, už pochopitelně veřejně nedodávala.

5. Reflexivní podpora programujícího rodiče v rodičovském konfliktu

V případě konfliktu se dítě automaticky a bez přemýšlení staví na stranu rodiče preferovaného a ignoruje argumenty svědčící proti jeho přesvědčení.

6. Nepřítomnost pocitu viny

Když se dítě v běžné situaci chová ke svému rodiči hrubě nebo drze, uvědomuje si, že překračuje hranici přijatelného chování a většinou se cítí provinile (pokud ne, tak má alespoň náhled na to, že jeho chování není v pořádku). Děti, které jednoho z rodičů odmítají, tento náhled nemají a nepocitují vinu za nepřátelské chování. Situaci chápou tak, že mají nárok a právo získávat od odmítaného rodiče například materiální výhody a nemají žádnou potřebu brát ohledy na jeho city. Rovněž nevyjadřují žádný vděk ani empatii.

7. Vypůjčené scénáře

Je patrné zejména u mladších dětí, protože starší už se v tomto kontextu dokáží více ohlídat. U dětí můžeme zaznamenat používání výrazů a obrátů, které nejsou přiměřené jejich věku, nebo barvitý popis situace, u kterých nebyly. Warschak (2003, 78) uvádí příklad šestiletého chlapce, který si stěžoval na svoji matku slovy „*Neustále narušuje moje soukromí.*“

8. Rozšířené nepřátelství na členy původní rodiny zavrženého rodiče

Někdy dítě rozšíří svoji hostilitu i na členy původní rodiny odmítaného rodiče (prarodiče, strýce, tety, ...), přátelé nebo dokonce i domácí zvířata. Bez ohledu na předchozí, mnohdy kvalitní a láskyplné, vztahy.

Za velmi přiléhavou a přínosnou považuji Warshakovu poznámku (2003), že ne vždy, když se ve vztahu dítě-rodíč objeví výše zmíněné kritéria, jedná se o SOR. Zdůrazňuje, že je vždy třeba odlišit ospravedlnitelné případy zavržení, kde můžeme vysledovat skutečné rodičovské selhání a také prostou, i když třeba přehnanou, reakci dítěte na složitou situaci. O SOR se nejedná v případech, že nepřátelství dítěte je spíše dočasné a krátkodobé, vyskytuje se pouze v určitých situacích, vyskytuje se zároveň s projevy upřímné lásky a náklonosti nebo pokud je střídavě namířeno proti oběma rodičům.

3.4 Vznik a rozvoj SOR

Otevřeme-li si jakoukoli knihu týkající se rozvodu, nebo zeptáme-li se jakéhokoli odborníka, patrně se dozvíme, že nejdůležitější věcí je brát ohled na děti, snažit se je držet od všech rozbrojů co nejdál a zůstat pro ně dobrým a dostupným rodičem. Zpravidla je tato bohulibá rada doplněna výsledky výzkumů, nebo léty získaných zkušeností – „*První naléhavé doporučení říká, že rodiče by si nadále měli zachovat vědomí svého rodičovství.*“ (Matějček, 2008, 57). Tato rada je ostatně dobře známá i laikům, kteří se při rozvodu často zaštiťují slovy „Dobro dětí především.“. Jak se tedy stane, že jeden z rodičů začne do konfliktu dítě nejen zatahovat, ale dokonce ho neváhá použít jako spojence v boji proti rodiči druhého?

Matoušek (2003) se domnívá, že rozvodu zpravidla předchází vleklá manželská krize, kdy se střídají pocity nepřátelství a usmíření a už během ní se mohou manželé jevit jako nevypočitatelní. Při samotném rozvodu pak dochází k „praní špinavého prádla na veřejnosti“ a

negativní pocity dosahují extrémních hodnot. Výsledkem je pak vzájemné ubližování, pomlouvání a vyčítání. Každý se cítí tak ohrožen, že mu žádná obrana není dostatečná. Může to vést až k tomu, že si jeden rodič vezme dítě na pomoc proti svému odpůrci.

Další možné vysvětlení přináší Baker (2006), která ve svém výzkumu hledala odpověď na otázku, zda existují nějaké rodinné vzorce podmiňující vznik SOR. Na vzorku čtyřiceti dospělých, kteří jako děti přišli v důsledku SOR o rodiče, resp. ho zavrhli, zkoumala podobnosti v povahových rysech programujících rodičů. I když je výzkumný vzorek velmi malý, výsledky jsou rozhodně zajímavé – zejména dvě nejpočetnější varianty. Ve čtrnácti případech bylo možno identifikovat narcismus na straně programujícího rodiče. Ten poté podněcoval odcizení buď jako pomstu („Nechceš mě, nebudeš mít ani děti.“) nebo ve smyslu narcistického prodloužení, když považoval za správné, že dítě by mělo cítit stejné pocity jako on sám. Výsledkem pak bylo vytvoření věrnostního konfliktu a defacto přinucení dítěte, aby si „vybralo stranu“ („*Zdalo se, že odmítnutí otce je to, co může matce zlehčit její trápení.*“ – výpověď jednoho z účastníků). Druhým výrazným vzorcem, který byl popsán v šestnácti případech, byl chladný, odmítající nebo zneužívající rodič (preferovaný), přičemž v polovině případů byl přítomný i alkoholismus. Strategie, jak získat dítě na svoji stranu, tady nebyla postavena na kouzlu osobnosti, důvěrnosti a přesvědčování, ale na kampani strachu a bolesti. Dobře to demonstrují výpovědi účastníků: „*Můj otec byl silný patriarcha a vládce rodiny, často pil. Když mluvil, ostatní museli držet hubu a poslouchat. Občas používal násilí, aby dosáhl svého. Matka byla kráva. Nikdy jsem si s ní nebyl blízký. Přebral jsem myšlenku otce, že je hloupá a neschopná a nechtěl jsem s ní trávit čas.*“ Vzorec, který všech šestnáct probandů spojuje je identifikace s agresorem, což je dle Freuda (in Baker, 2006) jeden ze způsobů obrany a zároveň je to šance, jak se vyrovnat s úzkostí a být alespoň částečně přijatý silnějším člověkem.

3.5 Motivace programujícího rodiče

Bakalář (2006) se domnívá, že když už si lidé v rámci rozvodových „tahanic“ kradou hmotné i duchovní statky, neměli bychom se divit, že si chtějí urvat i větší díl „duše dítěte“. Jediným legitimním konkurentem v tomto boji je druhý rodič (popravdě, toto vyhlášení je na mě osobně už trochu silné, ale pro úplnost ho přidávám. Zcela vyloučit tuto motivaci totiž určitě nemůžeme). Jednotlivé možné pohnutky pak popisuje následovně:

1. **Motiv pomsty** – zahrnuje výhrůžky a mstu za ústrky a křivdy v manželství.
2. **Motiv ochrany dítěte** – programující rodič je subjektivně přesvědčen o negativních vlastnostech svého protějšku a potřebě dítě před ním ochránit.
3. **Motiv bezpečnosti** – strach, že by se skrz dítě mohl druhý rodič dostat k nežádoucím informacím
4. **Motiv mocenský a potřeba vnějšího nepřítele** – sejmutí viny ze sebe a označení jasného viníka.
5. **Motiv preventivně praktický** – může se objevit ve fázi získávání nového partnera, slouží k demonstraci loajality.
6. **Obava z pozdější ztráty dítěte** – odráží strach programujícího rodiče, že by dítě mohlo preferovat rodiče druhého.
7. **Motiv transcendence** – potřeba formovat psychiku dítěte dle své představy (pokračování života ve svých dětech).

Warshak (2003) doplňuje k již zmíněným motivacím ještě chatrné hranice ve vztahu rodič-dítě a paranoii. V prvním případě rodič není schopný filtrovat negativní informace a vlastní hostilitu a demonstruje ji naprosto v nepřiměřeném množství před dítětem. V případě paranoidního ladění osobnosti má rodič nutkavou tendenci rozdělovat lidi do kategorií „se mnou“ a „proti mně“, což vede k nátlaku na dítě, aby se přidalo „na správnou stranu“.

Já osobně se domnívám, že u velkého množství případů se nutně nemusí jednat o vědomé chování, ale spíše o nevědomou motivaci. Ostatně k tomu se přiklání i Gardner (2010), když dodává, že mnozí programující rodiče jsou tak zaslepeni vztekem, že nevnímají možné důsledky jejich očerňující kampaně a technik vedoucích k izolaci.

3.6 Protektivní faktory

Krátce bych se chtěla zastavit ještě u faktorů, které značně ztěžují vznik dětské hostility. Nepochybně má velký vliv osobnost dítěte i obou rodičů, a stejně tak i prostředí a čas, ve kterém rozvod probíhá. Warshak (2003) vyzoroval a popsal několik protektivních faktorů, které mohou přispět k tomu, že dítě rodiče nezavrhne (nebo alespoň ne tak fatálně a dlouhodobě).

1. Prostředí a styl, ve kterém k zavržení dochází

Nejdůležitější ochranný faktor. Velké množství rozvodových jedů se dá kompenzovat, pokud dítě zůstává v dostatečném fyzickém i psychickém kontaktu s rodičem, který má být potenciálně zavržen. Rovněž je nutná absence nadměrného strachu z rodiče, z jehož strany útoky vycházejí.

2. Předcházející vztah s dítětem

Bohužel nelze jen jednoduše konstatovat, že dlouhodobý láskyplný vztah by byl sám o sobě dostatečnou prevencí. Naopak se někdy stává, že dítě začne odmítat rodiče, jehož láskou si je jisté, a o kterou nemusí bojovat. Odměnou mu pak je zájem a uznání druhého rodiče. Dobrý vztah s dítětem tedy negarantuje ochranu proti odcizení, ale hluboký vztah rozhodně pomáhá proti jeho fatálním následkům.

3. Povahové vlastnosti dítěte

Existují povahové vlastnosti dítěte, které snižují riziko odcizení. Sebevědomé děti, které více spoléhají na vlastní úsudek, budou vůči manipulaci rezistentnější než děti závislé a bázlivé.

4. Reakce odmítaného rodiče na rozvodové jedy

Zejména v ranných počátcích hostility ze strany dítěte, má rozhodující úlohu reakce odmítaného rodiče. Nevhodné a neempatické reakce mohou prohloubit nepřátelství dítěte, zatímco jiné reakce mohou naopak negativní směřování zvrátit, nebo alespoň přibrzdit.

4 Řešení a intervence SOR

V poslední kapitole teoretické části je třeba otevřít nejpálčivější téma týkající se SOR – a to jeho řešení. Najít to nejvhodnější pro všechny zúčastněné se totiž zdá téměř nemožné, a tak je to spíše hledání varianty, která napáchá co nejméně škod. A mám pocit, že právě v této fázi, se odborná, ale vlastně i laická, veřejnost diametrálně rozchází. Zatímco jedna strana bojuje za právo odmítaných rodičů na dalším setrvání v životě svého dítěte (a upozorňuje na negativa, které absence rodiče dítěti přinese), strana druhá preferuje ošetření dítěte a doporučují odmítanému rodiči přijmout situaci a dítě nezatěžovat dalším tlakem a rozbroji. Oboje má zcela

určitě svoje opodstatnění, přesto nemohu souhlasit s názorem Pavláta, Pavlovského a Janáčkové (2006, 379), když říkají, že „Podle naší zkušenosti by si nerezidenční rodič měl uvědomit, že jeho pozice je velmi slabá a měl by tento fakt akceptovat a podřídit mu své jednání. (...) Shledáváme, že jedinou efektivní strategií je nechat si vše líbit.“

Pokud rodič subjektivně pociťuje, že by se ho mohlo SOR týkat, má v podstatě tři možnosti, jak na situaci reagovat. Může se vydat cestou právního sjednání pořádku, pokusit se následovat doporučení odborníků týkající se způsobu komunikace a udržení/reparace vztahu s dítětem anebo může respektovat přání dítěte a stáhnout se. I v tomto případě ale existují postupy, jak se nevzdat a dítě podpořit v znovunavázání kontaktu v budoucnu.

4.1 Právní možnosti obrany

Přestože souhlasím s mnoha autory, že vymáhání vztahu právní cestou není optimální varianta a její výsledky jsou diskutabilní, pro úplnost doplňuji. Zcela jistě existují i případy, kde vhodný zásah OSPODu nebo Krizového centra může pomoci třeba tím, že programující rodič získá náhled a od svého jednání upustí nebo z obavy před soudním vymáháním přestane bránit nařízenému styku. Toto řešení vnímám až jako poslední možné, v situaci, kdy jakákoli snaha o domluvu a kompromis selže.

První instancí, na které by se měl odmítaný rodič obrátit je zcela nepochybně OSPOD a poradenská centra pro rodinu. Ty mohou následně navrhnout terapii dítěte, podporovaná setkání dítěte s odmítaným rodičem, případně i terapii pro programujícího rodiče. Pokud tento nesouhlasí, může zasáhnout OSPOD a dle ustanovení § 12 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, uložit rodičům i dítěti povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, případně uložit povinnost účastnit se setkání s mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie (§ 13, tamtéž). Dalším oprávněným subjektem je pak samozřejmě soud, který může rodičům nařídit až tříměsíční účast na mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídit setkání s poskytovatelem odborné pomoci, zejména odborníkem v oboru pedopsychologie (§ 474 odst. 1 zákona 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů).

Pochopitelně je dále vhodné zajistit, aby se zachoval, i v tomto období, co nejširší rozsah styku mezi dítětem a odmítaným rodičem. Podkladem k tomu může být buď stávající rozsudek pro úpravu styku, nebo předběžné opatření. Klíčové je trvat na jeho dodržování. K hladšímu průběhu dohody rodičů opět může výrazně přispět OSPOD. Ten by měl zároveň

situaci monitorovat a později poskytnou podklady pro případné soudní řízení. Rovněž může v případě potřeby doporučit další intervence, například asistovaný styk (Tomešová, 2019).

Podobně je vhodné postupovat i v situaci, když programující rodič podá návrh na omezení styku nebo zákazu styku s odmítaným rodičem.

V případě, kdy dochází k opakovanému maření styku ze strany programujícího rodiče, je možné podat návrh na změnu úpravy péče o dítě. Dle ustanovení § 889 o.z. je chování, kdy brání pečující rodič bezdůvodně trvale či opakovaně druhému rodiči ve styku s dítětem, důvodem pro nové rozhodnutí soudu o tom, který z rodičů má mít dítě ve své péči.

Všechny tyto výše zmíněné postupy jsou dle mého názoru uplatnitelné pouze v lehkém stupni SOR. Je pro mě popravdě nepředstavitelné, že dítě v těžkém stupni SOR, by mělo být vytrženo z prostředí, které i přes patologii vnímá jako bezpečné, a předáno do výlučné péče rodiči, kterého upřímně, i když neopodstatněně, nenávidí.

4.2 Doporučené reakce na odmítání neboli „co dělat a nedělat“

Hned v úvodu mé práce jsem zmiňovala, že doporučení a rad, jak vhodně reagovat na odmítající dítě, je skutečně pomálu. A v prostoru českého internetu téměř chybí. Navíc málokterý rodič, který se ocitne v pasti odmítání tuší něco o tom, že SOR existuje, a že je možné se proti němu s větším či menším úspěchem bránit. Co se týče nějakého ucelenějšího materiálu, poskytuje ho snad pouze Warshak (2003), případně Bakalář (2006) nebo Gardner (2010). Budu tedy vycházet především z jejich prací, i když by se dalo namítnout, že právě tito autoři budou určitým způsobem předpojatí, vzhledem k tomu, že se jedná o hlavní propagátory SOR. Na druhé straně, odpůrci SOR (např. Pavlát, Janáčková, 2007 nebo Dallam & Silberg, 2016), končí zpravidla svoje úvahy u kritiky existence pojmu, případně u vypočítávání důvodů, pro které by neměl být zařazen do MKN. Přestože uznávají, že dochází k manipulaci ze strany programujícího rodiče, a že to má negativní vlivy jak na psychiku dítěte, tak odmítaného rodiče, „návodů“ na to, jak situaci řešit, nepředkládají.

4.2.1 Co nedělat

- **Neztrácejte nervy, nejednat příliš agresivně, nekritizovat děti zbytečně tvrdě.**

Je důležité si uvědomit, že dítě je manipulováno a používáno jako prostředník hostility programujícího rodiče. Přestože je nesmírně těžké nereagovat na provokující dítě agresivně (verbálně nebo fyzicky), je třeba se o to trpělivě snažit. Pokud totiž odmítaný rodič reaguje na projevy nepřátelství ostrým protiútokem – křičí, vyčítá nebo trestá, dítě si tím jen potvrdí oprávněnost svého zlého chování (odmítaný rodič je špatný, nervózní, násilný, atd., tedy si odmítnutí plně zaslouží). Navíc to hraje do karet programujícímu rodiči, který to může použít pro další manipulaci dítěte („Podívej se, jak škaredě se k tobě chová!“), nebo dokonce jako argument pro případně soudní řízení.

- **Nesnažit se dětem oplácet odmítnutí.**

Když dítě odmítá kontakt s odcizeným rodičem, může to být velmi frustrující. Někteří rodiče mohou pak ze zoufalství prohlásit něco jako „Pokud jsi u mě tak nešťastný, jak říkáš, tak ke mně nechod“. To ale není nejlepší strategie, protože jediné, co doopravdy může zabránit vzniku SOR, je právě udržování stálého kontaktu. Navíc se ukazuje, že po letech získají děti pocit, že to odcizený rodič prostě vzdal, že o ně nebojoval, nebo dokonce, že odcizení přišlo z jeho strany. A kromě reálné ztráty rodiče, si tak nesou do života i pocit opuštění a zranění.

- **Nečekat, až nastane vhodný čas k návštěvě.**

Pokračování bodu výše zmíněného. Je důležité uskutečňovat návštěvy i přes počáteční nechuť dítěte. Jen kvalitní společný čas a zážitky mohou ochránit před rozvinutím SOR. Nemá smysl čekat, že situace by se sama od sebe zlepšila a dítě by proaktivně vyhledalo kontakt.

- **Nesnažit se děti přesvědčit, že se mýlí.**

I když by se zdálo, že nejlepším řešením je dítěti vysvětlit, že se ve svém úsudku mýlí a chová se iracionálně, není tomu tak. Dítě je přesvědčené o svém nezávislém názoru, dle kterého má k nenávisti pádné důvody. Pokud rodič poukazuje na jejich absurditu, vyvolá tím pouze uraženou a zlostnou reakci a bude nařčen, že pocity dítěte znevažuje.

- **Neobviňovat děti, že jsou zmanipulované od druhého rodiče.**

I když můžeme zaznamenat ve slovníku dítěte obraty, které jsou nepřiměřené věku a evidentně převzaté, nemá smysl na to dítě upozorňovat a konfrontovat ho s faktem, že

je manipulováno. S největší pravděpodobností bude tvrdit, že se jedná o jeho přesvědčení, založené na krutém zacházení odmítaného rodiče. Stejně tak bude chránit rodiče programujícího a popírat, že by tento nějaké pomluvy kdy vypustil z úst.

- **Nepomlouvat svého bývalého partnera.**

Jedno z nejdůležitějších doporučení. Pomoc dítěti vyrovnat se s manipulací programujícího rodiče nikdy nesmí být záminkou pro pomlouvání protistrany. Vedlo by to jen k většímu utrpení dítěte.

4.2.2 Co dělat (ve vztahu k dítěti)

- **Zprostředkovat dítěti kontakt s lidmi, kteří odmítaného rodiče respektují.**

V situaci, kdy je dítě zavaleno negativním vnímáním odmítaného rodiče, může výrazně pomoci, pokud je konfrontováno i s lidmi, kteří daného rodiče obdivují, respektují a chovají se k němu s láskou a úctou. Může se jednat o širší příbuzenstvo, kamarády, děti ze zájmového kroužku, který rodič vede, atd. Kladná odezva jiných lidí na rodiče, může přispět k vytvoření pozitivnějšího obrazu o něm.

- **Vyjadřovat pochopení pro dětské pocity.**

Může být užitečné zejména v počátcích vzniku SOR. Pokud rodič zjistí, že dítě slyšelo od programujícího rodiče pomluvy a očeřování, je dobré zeptat se ho, co si to tom myslí. Dát najevo pochopení, že pro dítě museli být tyto informace znepokojivé a kruté, umožní dítěti se s pocity lépe vyrovnat a vyjádřit je. Pokud nabídne rodič dítěti empatii, dodá mu pocit, že na bolestivé pocity není samo, že mu někdo rozumí a pomůže mu řešit zmatek, ve kterém se ocitá. Rovněž je možné vyjádřit názor, že negativní slova byla vyslovena v hněvu a ujistit dítě, že se vše zlepší, až si všichni zvyknou na nový stav věci.

- **Soustředit se na příjemné trávení společného času.**

Čas, který odmítaný rodič s dítětem tráví by měl být příjemný a přínosný. Nemá smysl zabývat se příliš problémem s odcizením – vysvětlovat, hádat se, obhajovat se. Mnohem lepší je, když rodič s dítětem dělají činnosti, které jim oběma přinášejí radost.

- **Být trpělivý a vnímat dítě jako oběť.**

Odcizení vlastního dítěte je nesmírně bolestivá záležitost, obzvláště v obdobích, kdy se zdá téměř nemožné, že by se pošramocené vztahy mohly někdy zlepšit. Tím nejlepším řešením pak je nenechat se odmítáním zdrtit, snažit se soustředit i na jiné aspekty života, nevyčerpat všechnu energii jen na „boj o dítě“. Lépe snášet dětské útoky může pomoci i to, pokud bude odmítaný rodič vnímat dítě spíše jako oběť než jako agresora.

- **Vysvětlovat, že rodiče a děti nemusí cítit to stejné.**

Pro začátek může být vhodné najít neutrální témata – povídat si o tom, co má dítě s rodiči stejné – oblíbené barvy, filmy, jídlo, ... a co mají jinak. Pak se diskuze může rozšířit do oblasti emocí. Pokud je to možné začít u těch pozitivních a poukázat na to, že rodiče a děti vždy nemusí cítit to samé.

4.2.3 Co dělat (ve vztahu k programujícímu rodiči)

- **Pokusit se o smír s programujícím rodičem.**

Pokud je to jen trochu možné, mělo by být nejdůležitějším cílem urovnat vztahy s programujícím rodičem a odstranit příčinu jeho vzteku a nepřátelství. Nápomocné může být pochopení jeho motivace. Je třeba odložit ego, ješitnost i vlastní zranění a snažit se mu maximálně vycházet vstříc. Pokud je známá příčina hostility – např. dělení majetku nebo výše alimentů a je zde prostor pro ústupek, je vhodné jej udělat. Někdy může stát za negativní kampaní prostý strach (ať už finanční nebo emocionální) a ujištění, že k němu není důvod může situaci zlepšit.

- **Ujišťovat programujícího rodiče o jeho důležitosti**

Pokud je hlavním motivem programování narcismus rodiče nebo jeho nejistota, může pomoci podpora jeho sebevědomí. Je třeba ho ujišťovat, že je skvělým rodičem, a že je v životě dítěte nepostradatelný a nenahraditelný. Rovněž je důležité být předvídatelný, čitelný a konzultovat s programujícím rodičem svoje rozhodnutí – i ty drobné, týkající se vyzvedávání dětí, výběru kroužků nebo místa dovolené.

- **Požádat někoho z rodiny, aby dal programujícímu rodiči zpětnou vazbu.**

Pokud existuje možnost, že programující rodič jedná nevědomě, může být dobrým

řešením probrat svoje obavy z negativních vlivů na dítě s někým z rodiny. Optimálně s někým, s kým má programující rodič dobrý vztah a bude ochotný mu naslouchat. Zpětná vazba od nezávislého člověka může programujícímu rodiči otevřít oči.

- **Terapie**

Společná terapie s odborníkem se zkušeností se SOR je zcela určitě nejlepší variantou. Bohužel programující rodič je jí jen málokdy nakloněn. Pořád ale může být velmi přínosná pro odmítaného rodiče nebo dítě.

4.3 Kdy a jak to vzdát

Bohužel existují i případy, kdy selže úplně všechno a skutečně není žádné další řešení, jak SOR zabránit. V takovém případě může být nakonec dočasné vyklizení pole jedinou schůdnou variantou pro všechny zúčastněné. Jedná se zejména o situace, kdy jsou vyčerpány všechny zákonné i terapeutické postupy ke zlepšení situace, děti jsou v naprostém odporu a není šance, že by mohly s odmítaným rodičem trávit více času. I zde jsou ale možnosti, jak nechat otevřené dveře pro další kontakt. Warshak (2003) nastiňuje vhodná doporučení, jak to udělat co nejlépe.

Optimální je, když se odmítanému rodiči podaří osobně vysvětlit dítěti, že když změní kdykoliv v budoucnu názor a bude chtít rodiče vidět, bude přijato s radostí a otevřenou náručí. Rodič může dát najevo svůj zármutek, že situace vyústila až takto a zároveň vybídnout dítě ke kontaktu v budoucnosti, až se bude cítit připravené. Vhodné je vyjádřit lásku i to, že na dítě nikdy nepřestane myslet. To by pak mělo být reálně demonstrováno tím, že dítěti popřeje / pošle malý dárek na každé narozeniny nebo Vánoce. Důležité je dát dostatečně najevo, že se rodič nevzdává naděje na obnovení vztahu v budoucnu. Pokud není možný osobní rozhovor, dá se pořídit videonahrávka, nebo alespoň dopis, či mail.

V období odloučení je velmi vhodná písemná komunikace. Umožní to dítěti mít v rukou „hmatatelný“ důkaz toho, že o něj rodič má stále zájem. Přestože to může znít lehce paranoidně, je doporučeno, aby si rodič od komunikace (obvykle jednostranné) uchoval kopie. Může se totiž stát, že ji programující rodič zatají nebo dítě ve vzteku zničí a zapomene. Pokud u sebe rodič uchová tyto důkazy o tom, že to nikdy nevzdal, může to velmi pomoci ve znovunavázání kontaktu, i když třeba už v dospělosti dítěte.

4.4 Výsledky studií zaměřených na SOR

Hned v úvodu této kapitoly je nutné upozornit na skutečnost, že zatímco odborných článků na téma SOR najdete nepřeberné množství, reálné studie se počítají v nižších desítkách. Dalo by se to lakonicky shrnout slovy, že o SOR se hodně mluví, ale málo se zkoumá. Ty výzkumných studie, které se věnují zkoumání SOR, se zaměřují v zásadě na 3 oblasti. Nejvíce pozornosti je věnováno dopadům SOR na dítě (zejména pak v jeho dospělosti). Další téma, o které se odborníci zajímají je programující rodič, jeho motivace a používané strategie. Posledním tématem, kterému je ale věnováno poměrně málo pozornosti je odmítaný rodič, jeho prožívání a vyrovnávání se se SOR. To, co ale není zmapováno prakticky vůbec, je efektivita intervenčních strategií. Pokud už takové studie existují, týkají se prakticky jen extrémního odebrání dítěte a jeho izolace od programujícího rodiče. Navíc se věnují především případům, kdy došlo k mylnému posouzení SOR a dítě bylo odtrhnuto od pečujícího rodiče a svěřeno do péče násilnickému nebo zneužívajícímu rodiči (Silberg & Dallam, 2019).

Pokud mluvíme o výzkumných studiích, musíme hovořit pouze o těch zahraničních. V České republice, ani na Slovensku, pokud je mi známo, nebyla zatím žádná studie zpracována. Vyskytuje se zde několik studentských prací, některé z nich i ve velmi dobré kvalitě (např. Popelková, 2015), které se pokouší o hlubší prozkoumání tématu – jejich limitem je však to, že pracují jen s malým a ohraničeným vzorkem (3-6 respondentů).

Jak už jsem zmínila, nejvíce zahraničních studií je zaměřeno na zkoumání dopadu SOR na dítě. Většina z nich poukazuje na negativní následky SOR v dospělosti, ve srovnání se skupinou vrstevníků, kteří nebyli SOR vystaveni. Zmíním zde například kvantitativní studii, která se zabývá vlivem SOR na sebepojetí a pocit pohody (well-being). Baker a Ben-Ami (2011) zkoumaly 118 dospělých, z nichž jedna polovina byla vystavena SOR a druhá nikoliv. Výsledky ukázaly signifikantní rozdíly mezi oběma skupinami. U dětí, které byly podrobeny manipulativním strategiím programujícího rodiče, se v dospělosti častěji projevila snížená samostatnost, menší míra vnitřní motivace a vyšší riziko deprese. Zvýšený výskyt deprese u dospělých, kteří byli jako děti exponováni SOR, potvrzují ve své studii i autoři Verrocchio, Marchetti, Carrozzino, Compare & Fulcheri (2019).

Jednu ze studií, které zkoumají programující rodiče, jsem se věnovala už v kapitole o vzniku a rozvoji SOR. Baker (2006) tam zkoumá vzorce v osobnostech programujících rodičů. Upozorňuje především na časté zastoupení narcistického ladění osobnosti a také na skutečnost, že dítě často přilne k chladnému, až násilnickému rodiči, spíše než k rodiči milujícímu. Zajímavé zjištění k tématu přináší i Popelková (2015), které realizovala hloubkové rozhovory

s terapeutů krizového centra. Ti identifikovali slabou, nebo téměř chybějící hranici mezi programujícím rodičem a dítětem. Tedy že potomek je vnímán jako součást rodiče, což na jedné straně vede rodiče k větší kontrole a manipulaci dítěte, na straně druhé dítě přebírá a „nasává“ názory a postoje rodiče a postupně se s ním identifikuje.

Studií, které se zabývají dopadem SOR na odcizeného rodiče není mnoho, o to přínosnější jsou výsledky studie Poustie, Matthewson & Balmer (2018), kteří zkoumali vzorek 126 rodičů, kteří se sami označili za odcizené od svých dětí. Výzkumníci popsali 6 témat, která se objevují napříč zkušenostmi respondentů. Tato témata se týkala stresu z fyzické a emoční vzdálenosti od dítěte a emočního a finančního vyčerpání z důvodu nekončících právních sporů a kontaktů s orgány pro ochranu dětí. Dále odcizení rodiče popisovali svoje špatné duševní zdraví a neustálou obavu o psychickou pohodu svého dítěte. Respondenti se shodli, že SOR považují za formu rodinného násilí. Všichni rodiče prokázali ze svého pohledu maximální snahu o zvládnutí SOR. Výsledkem studie je zhodnocení, že absolutně chybí systémová péče o tyto rodiče, a že je třeba se zaměřit na optimalizaci multidisciplinární podpory.

Na absenci systémové péče, a také nedostatečnou informovanost odborníků, ostatně upozorňuje i studie z roku 2006, tentokrát z Nizozemí. Její autoři - Spruijt, Eikelenboom, Harmeling & Kormos se zaměřili na znalost problematiky SOR mezi odborníky na rozvod. Ze 138 respondentů si 58 % myslelo, že SOR se v Nizozemsku nevyskytuje vůbec, nebo jen zřídka. Pro doplnění autoři uvádí, že 20 % nizozemských dětí není po rozvodu v žádném kontaktu s nerezidentním rodičem.

Nerovnováha mezi množstvím článků na téma SOR a oproti tomu nedostatek výzkumných studií zaměřených na tuto problematiku, a stejně tak výše uvedené výsledky (negativní dopady na už dospělé jedince, nedostatečná informovanost mezi odborníky, prožívání stresu a vyčerpání u odmítaných rodičů), otevírá jednoznačně prostor pro výzkumné ukotvení problematiky SOR. To by mohlo přinést více světla do tématu, o kterém se sice hodně mluví, ale vlastně se o něm málo ví. Zkoumání zkušeností lidí (ať už odmítaných/programujících rodičů, dětí, nebo odborníků), kteří s ním mají přímou zkušenost ve svém životě, by tomu určitě napomohla.

VÝZKUMNÁ ČÁST

5 Výzkumný problém

Jak vyplynulo z teoretické části, syndrom odcizeného rodiče je porucha vztahu mezi rodičem a dítětem, která vzniká téměř výhradně v kontextu porozvodových sporů. Jejím hlavním projevem je neopodstatněné odmítání jednoho z rodičů dítětem za současného vydatného přispění rodiče druhého (Gardner, 2010). Přestože byl tento jev popsán už v 80. letech 20. století, jeho empirickému zkoumání dosud nebyla věnovaná dostatečná pozornost. Částečně je to zapříčiněno tím, že odborná veřejnost je rozdělena, co se týče oprávněnosti označení slovem „syndrom“ (Pavlát et al., 2006). Přesto panuje mezi stoupenci i odpůrci shoda v tom, že existují jevy, kdy jeden z rodičů programuje dítě proti rodiči druhému nebo používá dítě jako zbraň (Gjuričová & Kubička, 2009). Já se na základě svých zkušeností domnívám, že se tak děje v kontextu rozvodu velmi často, a že se s neopodstatněným odmítáním setká nemalá část rozvádějících se rodičů. Pokud se tito odmítaní rodiče chtějí dostat k nějakým informacím, nebo radám, jak se chovat, mají jen velmi málo možností. K dispozici je sice literatura zastánců SOR, jako je Warshak (2003), Gardner (2010) nebo v českých podmínkách Bakalář (2006), pro laiky je ale obvykle neznámá, nebo nedostupná. Odkázání tak bývají na internet, který ovšem mnoho relevantních informací neposkytuje. Navíc, jak ukázala předchozí kapitola, ani odborníci z řad psychologů, sociálních pracovníků nebo terapeutů nemají dostatečnou znalost problematiky a nějaká komplexnější podpora pro odmítané rodiče prakticky chybí (Poustie et al., 2018).

Výše zmíněné skutečnosti, hlavně nedostatek relevantních informací a doporučení, jak se chovat v situaci, kdy se rodič subjektivně cítí odmítán, mě vedly k napsání této bakalářské práce. Zajímá mě zkušenost rodičů, kteří si SOR prošli – jejich vnímání odmítání, pocity, zpětná reflexe toho, co udělali správně a co mohli udělat jinak. Stejně tak mě zajímá pohled psychoterapeutů, kteří se ve svých praxích setkávají s odmítanými rodiči. Jaká je jejich zkušenost se SOR, co si o onom termínu myslí, jak na něj nahlíží a jakou mají zkušenost s jeho řešením. Co doporučují svým klientům, aby v jednotlivých situacích dělali? A o čem si naopak myslí, že je kontraproduktivní a může vše jenom zhoršit? V optimálním případě naleznou nějaké společné rysy nebo vzorce v jejich zkušenostech a získám i odpověď na otázku, zda existuje nějaký přehled doporučení, který se osvědčily v praxi.

5.1 Výzkumné cíle a otázky

Hlavním cílem výzkumu je deskripce a zmapování zkušeností se SOR u odcizených rodičů a terapeutů, kteří se s ním setkávají ve své praxi.

U odcizených rodičů je záměrem zjistit, jak sami vnímají vznik problému, jestli evidují nějaký začátek odcizení a čím si myslím, že bylo zapříčiněno. Dále jak postupovali při snaze zvrátit nepříznivý vývoj vztahu s dítětem a zda využili odbornou pomoc (ať už právní, terapeutickou, OSPOD atd.). Důležitou součástí je též zpětná reflexe jejich zkušenosti.

U terapeutů je cílem zjistit, jak nahlíží na SOR a na faktory, které vedou k jeho vzniku, co poradili klientům, přicházejícím s tímto problémem a jakou mají klinickou zkušenost s tím, co funguje/nefunguje. Hledat budu i odpověď na otázku, zda zaznamenali nějaké opakující se vzorce v osobnostních rysech odmítaného a preferovaného rodiče.

Ve výzkumné části tedy budu v souladu s výše formulovanými výzkumnými cíli hledat odpovědi na následující výzkumné otázky:

1. Jaká je zkušenost odmítaných rodičů se SOR?
  - 1.1. Jak vnímají vznik SOR včetně možných příčin?
  - 1.2. Jakou mají zkušenost s řešením SOR?
  - 1.3. Jaký je jejich zpětný pohled na jejich situaci a co by udělali jinak?

2. Jaká je zkušenost psychoterapeutů se SOR?
  - 2.1. Jak nahlíží na vznik SOR?
  - 2.2. Jaké mají zkušenosti s řešením problematiky SOR ve své terapeutické praxi?
  - 2.3. Co doporučují rodičům, kteří se momentálně se SOR potýkají?

6 Metodologický rámec a použité metody

V této kapitole popíši zvolenou formu výzkumu, metody sběru dat, metody zpracování a analýzy dat a rovněž i etické hledisko a ochranu soukromí.

6.1 Typ výzkumu

Vzhledem k povaze cílů této práce byla výzkumná část realizována formou kvalitativního výzkumu. Ten dle Ferjenčíka (2010) umožňuje získat lepší vhled, porozumění a orientaci ve zkoumaném jevu a je také více exploratorní a heuristický. Jeho zaměření je převážně induktivní. Hendl (2016) přirovnává práci kvalitativního výzkumníka k činnosti detektiva. Výzkumník totiž vyhledává a analyzuje jakékoli informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek a pokud si to situace vyžaduje, může modifikovat i zvolený výzkumný plán. Sběr dat a jejich analýza často probíhají současně a ovlivňují další postup. Na závěr může výzkumník navrhnout teorii o fenoménu, který pozoroval a zohlednit názory sledovaných účastníků. Hendl (2016) zároveň upozorňuje na možné limity kvalitativního výzkumu – lze ho těžko replikovat, mohou vznikat obtíže se zobecňováním výsledků a bývá mu též vytýkána přílišná subjektivita a netransparentnost. Tyto negativní vlivy jsou však vyváženy hloubkovým popisem případů, citlivým zohledněním kontextu a podmínek, a poskytnutím podrobné informace, proč se daný fenomén objevil. Podobně popisuje kvalitativní přístup i Hammersley (2012), který říká, že se jedná o formu sociálního výzkumu, který je flexibilní, ale zároveň se pevně opírá o získaná data. Forma jejich těžení je relativně nestrukturovaná a probíhá na malém vzorku v přirozeném prostředí. Zdůrazňuje též zásadní roli subjektivity, kterou ovšem vidí jako přínosnou a umožňující nový pohled na problém.

Vzhledem k tomu, že v této práci jde především o detailní studium několika málo případů, je zvoleným typem výzkumu osobní případová studie. Ta umožňuje zachycení složitosti případu a popis vztahů v jejich celistvosti. Vycházím z předpokladu, že důsledným prozkoumáním jednoho, nebo několika málo případů lépe porozumíme jiným podobným případům. Ve výzkumu se klade důraz na minulost, kontextové faktory i postoje, které předcházely určité události. Zkoumají se možné příčiny, determinanty, faktory, procesy a zkušenosti (Hendl, 2014).

6.2 Metoda zpracování a analýzy dat

Cílem této práce je nejen popsat zkušenosti se SOR z pohledu rodičů a psychologů, ale zároveň si práce dává za úkol identifikovat sdílené rysy a vzorce. Děje se tak nicméně přes osobní zkušenost a pohled; pátrám po tom, jak respondenti jejich zkušenost prožívají, vnímají, co o si o ní myslí a jaký pro ně má význam – bez ohledu na to, zda se jedná o pohled rodiče nebo terapeuta. V takovém případě se jeví jako vhodný fenomenologický přístup, který klade důraz na zkušenost jednotlivce. Vzhledem k tomu, že předmětem výzkumu je poměrně neobvyklá skupina a situace, pokládám v tomto případě za nejvhodnější metodu analýzy dat interpretativní fenomenologickou analýzu (IPA).

IPA zakotvuje svoji teoretickou pozici ve třech zdrojích – fenomenologii, hermeneutice a ideografickém přístupu. (Řiháček, Čermák, & Hytych, 2013). Souvislost s fenomenologií se projevuje zejména v hledání individuální jedinečné zkušenosti člověka a zkoumání toho, jak daný člověk svět zažívá v konkrétním kontextu a čase. Výzkumník, který tuto zkušenost interpretuje, otevřeně přiznává, že jeho osobní přesvědčení a postoje jsou nezbytné k tomu, aby mohl lépe porozumět zkušenosti jiného člověka (Fadé, 2004 in Řiháček, Čermák, & Hytych, 2013). Zároveň musí být způsob, kterým výzkumník používá svoji subjektivitu dialogický, systematický a rigorózní a interpretace vždy s otazníkem. Tak, aby byl ponechán dostatečný prostor pro další možné interpretace. Součástí výzkumného procesu je práce s hermeneutickým kruhem, který lze charakterizovat tak, že každé jednotlivé části je možno porozumět jen z celkové souvislosti a celkovou souvislost lze pochopit jen porozuměním jednotlivým částem celku (Nørreklit, 2006, in Řiháček, Čermák, & Hytych, 2013). Posledním pilířem je idiografický přístup, který se projevuje v zaměření na konkrétní jedince, kteří ve svém životě zažívají specifickou událost nebo situaci. Právě ti totiž mohou nabídnout jedinečnou perspektivu ve vztahu ke zkoumanému fenoménu.

Zásadním místem v analytickém procesu IPA je interpretace, při které připouštíme, že je vždy ovlivněna výzkumníkem a jeho životním příběhem. Obecně nás zajímá to, co je „za“ zjevným obsahem textu. Pro vyšší kredibilitu je vhodné interpretaci založit především na výrazech, jejichž autorství patří respondentovi. Proto se v interpretaci bude objevovat velké množství přímých citací respondentů. IPA studie zprostředkovává čtenáři zkušenost respondentů vždy ze dvou perspektiv. Nejprve z perspektivy jednotlivých respondentů, poté z perspektivy jednotlivých témat.

Samotný analytický postup, který jsem volila, vychází z doporučení Smithe, Flowerse a Larkina (2009, in Řiháček, Čermák, & Hytych, 2013). Ti rozdělují postup analýzy do několika fází:

1. Reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem výzkumu

Můžeme ji chápat jako přípravnou fázi v procesu analýzy, pro kterou je užitečné reflektovat, jaký má výzkumník vztah k tématu výzkumu. Nutnou součástí je uvědomění si vlastních motivací, ale i předsudků k tématu. Reflexe mojí zkušenosti bude přiložena na konci práce, jako příloha č. 3.

2. Čtení a opakované čtení

Prvním krokem analýzy je podnícení aktivního zájmu o data a respondenty. Výzkumník by měl chtít vědět, jaké je to být v respondentově kůži. Všechny přepsané rozhovory jsem několikrát četla, některé pasáže dokonce znovu a znovu. Také jsem mnohokrát poslouchala nahrávky rozhovorů, aby pro mě bylo snazší se, dle drobných nuancí (nervózní smích, pomlka, tón hlasu, rychlost řeči atd.), vžít do pocitů respondenta.

3. Počáteční poznámky a komentáře

Jedná se o fázi analýzy, která vyžaduje plnou otevřenost vůči datům. Je třeba nezavrhnout žádné části výzkumného materiálu a zabývat se i zdánlivě nepodstatnými detaily. Poznámky a komentáře jsem si zapisovala na okraj vytištěných rozhovorů, používala jsem též množství zvýrazňovačů pro označení podobných témat u jednotlivých respondentů.

4. Rozvíjení vnikajících témat a hledání souvislostí napříč případy

V této fázi dochází k redukci objemu dat a poznámek prostřednictvím formulování výstižných témat, která zachycují respondentovy zkušenosti. Jednotlivým tématům jsem přiřadila pracovní název, který se během práce několikrát změnil. Věnovala jsem se též mapování jejich vzájemného propojení.

5. Hledání vzorců napříč případy

Poslední krok analýzy dat. Dochází k propojení jednotlivých případů na základě hlavních témat. Jde o vyhledávání souvislostí ve zkušenostech respondentů, toho, co je podobné i toho, co se naopak liší. V kontextu dalších případů je možné identifikovat témata, která nám předtím unikla a revidovat ta, která jsme již zaregistrovali.

Uvědomění si významu témat dává příležitost k tomu, aby se celá analýza posunula na teoretičtější úroveň.

6.3 Metoda sběru dat

Pro účely této práce jsem zvolila metodu polostrukturovaného interview, které nabízí respondentovi široký prostor pro reflexi tématu (díky volné a přirozené komunikaci ve vhodných místech rozhovoru) a je dostatečně flexibilní i pro výzkumníka. Tomu umožňuje hlubší ponoření do jevů, které se během interview mohou vynořit – může pokládat doplňující otázky a reagovat na odpovědi respondenta. Díky tomu je lze dosáhnout vyšší přesnosti a výtěžnosti než při klasickém, plně strukturovaném interview. Nevýhodou může být vyšší riziko toho, že tazatel neudrží závaznou strukturu a doplňujícími otázkami bude tříštit konzistenci odpovědí respondenta (Miovský, 2006). Tomu je však možné předejít vhodně zvolenou výchozí strukturou otázek, které mapují základní témata. Rovněž je polostrukturované interview nejčastěji používanou metodou sběru dat v IPA, protože umožňuje výzkumníkovi v reálném čase sledovat, co se v interview vynořuje, co je významné pro respondenta, a zároveň může interview usměrňovat tak, aby se příliš neodchylovalo od tématu (Smith, Flowers a Larkin, 2009).

6.3.1 Tvorba a podoba polostrukturovaného interview

Jak už jsem uvedla výše, pro získávání dat bylo zvoleno polostrukturované interview. Všechny otázky ve struktuře interview byly otevřené, aby umožnily respondentovi volný prostor v odpovědi. Pokud se v interview objevily otázky uzavřené, jednalo se spíše o aktivní naslouchání nebo parafrázování odpovědí respondenta. Ne v každém interview se postupovalo podle přesného pořadí otázek, nicméně, jak uvádí Miovský (2006), pro lepší výtěžnost je možné jejich pořadí během interview zaměnit. Dělo se tak zejména v případech, kdy respondent přirozeně ve svém vyprávění obsáhl několik témat v rámci jedné otázky a bylo by rušivé přesně následovat původní strukturu. K nevyčerpaným tématům bylo přistoupeno později. Délka interview se pohybovala mezi 46 a 76 minutami.

V případě odcizených rodičů je struktura otázek zaznamenána v příloze č. 1. Otázky mapují vztahovou situaci před rozvodem – jak mezi partnery, tak mezi odcizeným rodičem a dítětem a průběh rozvodu. Dále se zaměřuje na počátky odmítání ze strany dítěte a strategie odcizeného rodiče, které použil ke zvrácení nepříznivého vývoje. Zajímá mě též zkušenost

s odbornou pomocí a aspekty, které umožňují odmítanému rodiči náročné období zvládnout. V neposlední řadě se též táží na aktuální vztah s dítětem a subjektivní prognózu do budoucna.

Struktura otázek pro psychoterapeuty, kteří se ve svých praxích s tímto tématem setkávají, je uvedena v příloze č. 2. Zde se otázky zaměřují na odborný názor na existenci SOR, ptají se na konkrétní zkušenosti z praxe a případnou existenci opakujících se vzorců v chování účastníků nebo v situacích. Nejrozsáhleji mapují pak oblast terapie, doporučované postupy řešení, podporu pro odmítaného rodiče a též hledají nástin možného vývoje do budoucna.

6.4 Postup při sběru dat

Samotný sběr dat byl rozdělen do čtyřech etap, tak jak je definuje Ferjenčík (2010). V přípravné fázi jsem vytvořila strukturu interview – jednotlivá témata a otázky, které budou kladeny respondentům. Zároveň jsem si vytipovala prostředí, ve kterém se potenciální respondenti vyskytují – vzhledem k omezením spojeným s nouzovým stavem jsem volila online prostředí. V případě psychoterapeutů to byly online skupiny sdružující terapeuty, zaměřené převážně na problematiku rodin a rozvodů. Odmítané rodiče jsem hledala ve svépomocných skupinách orientovaných na řešení a sdílení porozvodových těžkostí. Záměrně jsem se vyhnula organizacím, kteří se přímo SOR zabývají, protože sdružují většinou už poměrně extrémní případy, jejichž mapování nebylo cílem této práce. V neposlední řadě jsem si v přípravné etapě stanovila podmínky interview – vzhledem k zákazu cestování a dalším restrikcím, musely nutně proběhnout v online prostředí. Pro zachování co nejstabilnějších podmínek jsem zvolila několik platforem umožňujících videokonferenci. Výběr té konkrétní jsem nechala na preferencích respondenta. Osobně jsem realizovala interview vždy ve stejné místnosti a stejném oblečení. Jeden z terapeutů a jeden z rodičů trval na interview přes telefonický hovor. Bylo mu vyhověno.

V druhé fázi, úvodní, jsem se potenciálním respondentům představila a vysvětlila smysl a zaměření interview. Také jsem sdělila důvod, proč jsem si daného člověka zvolila jako potenciálního respondenta a ubezpečila ho o naprosté anonymitě a možnosti kdykoliv interview ukončit. Zároveň jsme se s respondentem dohodli na termínu realizace interview, kde byl realizovaný samotný sběr dat – jádro interview (třetí etapa).

V poslední fázi jsem respondentům poděkovala za jejich čas, shrnula hlavní témata rozhovoru a vyjádřila ocenění za ochotu přispět svým pohledem ke zpracování tohoto tématu. Všichni rodiče a 3 terapeuti mě požádali o zaslání práce v případě úspěšné obhajoby.

6.4.1 Výzkumný soubor

U kvalitativního výzkumu označujeme metody výběru souboru jako nepravděpodobnostní metody výběru (Miovský, 2006). Charvát (2004, in Miovský, 2006) pak vytyčuje tři základní požadavky na metodu výběru výzkumného souboru. Za první – metoda výběru není většinou pevně dána předem a mění se v průběhu studie. Obvykle se jedná o kombinaci více různých metod výběru. Za druhé – metoda výběru by měla být podřízena cílům výzkumu tak, aby bylo dosaženo saturace dat ve vztahu ke zkoumanému problému. A konečně za třetí – metoda výběru a její modifikace by měly být detailně popsány a zdůvodněny.

V první fázi byla využita metoda samovýběru. Ta je založena na principu dobrovolnosti, respektive aktivního projevení zájmu o zapojení se do výzkumu (Miovský, 2006). V tomto případě byl ve vytipovaných online skupinách uveřejněn příspěvek, který nabízel potenciálním účastníkům možnost zapojit se do výzkumu. Z důvodu ochrany osobních údajů se vyhnu přesnému označení těchto skupin. Znění příspěvku nehovořilo přímo o syndromu odcizeného rodiče, ale o zkoumání situací, kdy je jeden z rodičů po rozvodu odmítán dítětem, a kde to zároveň druhý rodič ignoruje, nebo dokonce podporuje. Této metodě bývá vytýkáno, že skupina dobrovolných účastníků výzkumných studií se odlišuje od běžné populace v osobnostních charakteristikách (Ora, 1999, in Miovský, 2006). Částečně se to projevilo i v tomto případě. Mezi dobrovolníky bylo i množství respondentů, jejichž osobní zkušenost nebyla v souladu s výzkumným záměrem studie – jednalo se zejména o extrémní případy SOR, nebo například o nevlastní matky, které byly odmítány biologickým dítětem nového partnera.

V druhé fázi byl tedy zvolen prostý záměrný výběr. Ten spočívá v tom, že bez uplatnění dalších specifických metod či strategií vybíráme mezi potenciálními účastníky výzkumu jedince, jejichž účast je pro výzkum vhodná a zároveň splňují stanovená kritéria a s účastí souhlasí (Miovský, 2006). Aby bylo dosaženo optimální reprezentativnosti výsledků výzkumu, byli respondenti vybráni tak, aby v obou skupinách bylo rovnoměrné zastoupení mužů i žen.

Tabulkový přehled – odcizení rodiče

Jméno	Věk	Dítě se SOR	Aktuální věk dítěte	Věk dítěte v době rozvodu	Počet let od rozvodu	Vlastní sourozenci
Petr	52 let	dcera	21 let	4 roky	17 let	0
Lenka	43 let	syn	17 let	12 let	5 let	mladší sestra
Martin	47 let	dcera	15 let	5 let	10 let	0
Petra	32 let	syn	12 let	11 let	1 rok	mladší bratr
Tomáš	45 let	dcera	18 let	13 let	5 let	mladší sestra
Aneta	35 let	syn	7 let	2,5 roku	4 roky	0

Tabulkový přehled – psychoterapeuti

Jméno	Věk	Zaměření	Praxe
Martina	44 let	ředitelka organizace pro práci s ohroženou rodinou, psychoterapeutka	20 let
Josef	74 let	pedagogicko-psychologické poradenství, manželské a rozvodové poradenství, psychoterapeut	53 let
Beáta	38 let	klinicko-psychologická praxe, rozvedené nebo rozvádějící se rodiny	13 let
Aleš	46 let	párová a rodinná terapie a poradenství, psychoterapeut	20 let

6.5 Etické aspekty

V jakémkoliv výzkumu mají etické aspekty nezanedbatelnou roli. Existuje mnoho různých standardů a doporučení, která vymezují etická pravidla výzkumu. Mezi ty nejzákladnější patří podle Hendla (2016) následující: Získání poučeného (informovaného) souhlasu, svoboda odmítnutí, zajištění anonymity, emoční bezpečí a reciprocita. Nejpozději na konci studie musí být účastníci plně obeznámeni s okolnostmi výzkumu, pokud byly nějaké informace zatajeny. Hartnoll (2003, in Kolařík et al., 2019) k tomu dodává, že pro každou psychologickou výzkumnou činnost platí, že musí dostatečně zajišťovat ochranu práv účastníků. Rovněž nabádá k tomu, aby výzkumníci za všech okolností dbali na dodržování obecných etických zásad.

Ještě před realizací samotného interview dostali všichni potenciální respondenti základní informace o způsobu práce a nakládání s informacemi. Tím, že se respondenti sami proaktivně přihlásili do výzkumu, byla zajištěna podmínka dobrovolnosti. Přesto bylo každému z nich na začátku interview nabídnuto, že může kdykoliv, bez udání důvodů, interview ukončit

nebo v budoucnu odvolat souhlas s použitím získaných dat. Participanty jsem rovněž požádala o souhlas s pořízením audiozáznamu celého interview. Vzhledem ke covidovým opatřením byl souhlas s výše uvedeným vždy potvrzen ústně. Jména všech respondentů, jakož i reálie, které by mohly vést k jejich identifikaci, byly pro zachování anonymity účastníků změněny.

Anonymizované záznamy interview byly zabezpečeny na mobilním telefonu v heslem chráněné aplikaci Volume Lock. Všechna interview byla manuálně přepsána do programu Microsoft Word a opět zaheslována. Audio materiály i přepisy budou po obhájení práce smazány. Vzhledem k povaze výzkumu nebylo nutné respondenty klamat, nebo jim nějaké informace zatajovat.

7 Výsledky výzkumu

V této kapitole se budu věnovat samotné analýze dat, které byly získány polostrukturovanými interview. V první podkapitole se budu zabývat rozbořem každého jednoho případu samostatně „od začátku“, včetně identifikace hlavních témat z perspektivy konkrétního respondenta. Nejprve pro skupinu rodičů, následně pro skupinu terapeutů. V druhé kapitole budu hledat souvislosti v souladu s jednotlivými výzkumnými otázkami, včetně hledání vzájemné komparace, podobností a odlišností mezi zkušenostmi jednotlivých participantů. Třetí kapitola bude zahrnovat souhrnné zodpovězení výzkumných otázek.

7.1 Perspektiva jednotlivých případů

Cílem této podkapitoly je popsat zkušenosti jednotlivých respondentů z jejich perspektivy. Nejprve se budu věnovat odcizeným rodičům, poté psychoterapeutům.

7.1.1 Odcizení rodiče

Petr, 52 let, SOR dcera 21 let

Manželství Petra a jeho bývalé manželky trvalo celkem 9 let, po 5 letech se jim narodila dcera. Manželství hodnotí Petr jako celkem standardní, říká, že samozřejmě byly věci, ve kterých si rozuměli více a věci, ve kterých si rozuměli méně. Třetí plochy se znásobily po narození dcery. Zejména tím, že pár se k sobě přestěhoval, předtím žili v oddělených domácnostech. Návrh na rozvod podávala manželka, Petr o tom nevěděl. Jako důvod rozvodu uvedla Petrovi rozsáhlé nevěry (ten toto neguje) a jeho celkově špatné chování směrem k ní.

Petr se rozhodl na rozvod přistoupit, s manželkou o tom nehovořili. Rozvod proběhl na prvním pojednání, dcera (4 roky) byla svěřena do péče matky. Petr s tím souhlasil, v době rozvodu (před r. 2005) nebylo na Slovensku možné žádat o svěřeni dítěte do střídavé péče. Od doby, kdy exmanželka podala návrh na rozvod, zdržovala se s dcerou ve společné domácnosti minimálně, a Petr se domníval, že po rozvodu bude jasně určeno, které dny je s ním. Vztah s dcerou před rozvodem popisuje jako pěkný – běžně ji večer po příchodu ze zaměstnání koupal, dával spát, četl pohádky. Při řešení majetkového vyrovnání došlo k výrazným rozbrojům. Exmanželka si chtěla ponechat společný byt, pro Petra to bylo nepřijatelné. Trval na prodeji bytu a finančním vyrovnání. Po rozvodu se Petr snažil domluvit s manželkou ohledně styku s dcerou. Ta to však zamítla. Argumentovala tím, že dcera je svěřena do její péče, tudíž otec nemá na žádný styk nárok. Petr se obrátil na soud. Exmanželka se k jednání nedostavila a obvinila Petra ze sexuálního zneužívání dcery. Po sérii vyšetření a výslechů bylo toto obvinění zamítnuto. V psychologickém posudku bylo uvedeno, že dcera má dobrý vztah k oběma rodičům. Soudně bylo určeno setkávání každou sobotu. Schůzky probíhaly nějakou dobu poměrně bezproblémově, postupně ale začala být dcera zejména při předávání odtažitější. Při příchodu otce nezdravila a nechtěla komunikovat, v průběhu setkání se ale vše znormalizovalo. Když bylo dceři 7 let, matka ve spolupráci s Krizovým centrem znovu otevřela obvinění ze zneužívání a otcí byl zakázán styk. Po sérii vyšetření bylo toto obvinění znovu zamítnuto, nicméně dcera již vykazovala známky SOR a u vyšetření vypovídala, že s otcem být nechce a že jí ubližoval. Soud nařídil výchovné opatření, které mělo za úkol zlepšit zejména vztahy mezi Petrem a jeho exmanželkou. Po jeho ukončení měl následovat návrat k běžným stykům. To se však nestalo, exmanželka odmítala dítě otcí předat. Ten se domáhal styku u OSPODu i policie, nicméně bez výsledku. V té době začaly chodit Petrovi před víkendem sms zprávy od dcery, že ho nechce vidět, a že s ním nikam nepůjde. Petr se znovu obrátil na soud ve věci maření styku a žádal o svěřeni dcery do péče. Toto bylo zamítnuto a byl mu už definitivně zakázán styk s dcerou. Ve znaleckém posudku bylo uvedeno, že dcera v sobě nemá reálný obsah otce, že ho vnímá jako někoho výlučně negativního, nechce s ním být, a že náprava vztahu je prakticky vyloučena. V této době bylo dceři již 14 let. Zároveň psycholožka doporučila Petrovi, aby zanechal dalšího usilování o dceru, protože to má na ni negativní vliv a vystavuje jí to nepřiměřenému tlaku. Petr se toto rozhodl respektovat. Aktuálně posílá výživné dceři poštovní poukázkou a pravidelně jí píše k narozeninám, vánocům, atd. Doufá, že v budoucnu přijde doba, kdy se nějaký vztah mezi nimi obnoví.

Petr vidí příčinu vzniku SOR v několika faktorech. Hned v úvodu interview upozorňuje na poměrně silný ochranný vztah matky k dceři, když říká: „*Ted' když to zpětně hodnotím,*

tak vím, že matka byla příliš ochraňující. Ona měla po čtyřicítce, když se malá narodila. Ale spíš si vlastně myslím, že to měla vždycky v sobě – že byla velmi ochraňující, nebo že měla velký strach o dítě, a to se projevovalo od začátku.“ Jako další faktor vnímá osobnostní rysy svojí exmanželky. Vychází to najevo například v situaci, kdy mluví o tom, jak se dozvěděl o rozvodu: *„Jedna z příčin rozvodu byla ta, že exmanželka vždycky měla svůj názor, ze kterého nebyla ochotná ustoupit. Anebo dělat nějaké kompromisy, to bylo s ní těžké. I při rozvodu to tak bylo. Ona vlastně podala návrh na rozvod, mně o tom vůbec neřekla. Mně prostě jen přišly papíry ze soudu, že je tam takový návrh podaný a abych se k němu oficiálně vyjádřil. Tak jsem se to dozvěděl.“* Dále zmiňuje přehnanou žárlivost v průběhu manželství, kdy ho exmanželka podezírala z nevěry dokonce s několika ženami a vyčítala mu, že tráví příliš mnoho času s matkou. Tyto její pocity vy eskalovaly až do nenávisti vůči němu: *„Ona mě opravdu asi nenáviděla, protože viděla to, že ji podvádím, že se nějak špatně k ní chovám, a že si teda zasloužím akorát zlo a ona je ta dobrá a já jsem ten zlý. A celá komunikace od té doby byla v tomto směru. Já jsem byl ten zlej a ona trpěla.“* Petr rovněž uvádí, že útoky exmanželky se začaly výrazně stupňovat poté, co se jí nepodařilo získat v rámci majetkového vyrovnání byt do vlastnictví. Právě nenávist manželky v kombinaci s jejím ochranným přístupem k dceři, podle Petra vedla k tomu, že ho dcera odmítá: *„...já jsem pochopil, že tam je tak silné odmítání, a že ona je prakticky 15 roků pod výlučným vlivem matky, a ta má vůči mně velmi silnou nenávist. A to se muselo přenést na tu dceru.“*

Zkušenost s řešením SOR má Petr v zásadě negativní. Pokoušel se několikrát změnit situaci za pomoci státních orgánů, zejména soudů, ovšem bez jakýchkoliv výsledků: *„A začaly se tedy soudní jednání a ona se pořád omlouvala. Nepřišla na první pojednání, na druhé ani na třetí. A já jsem z toho byl dost nervózní, protože se mi zdálo, že se to dost natahuje, a to jsem ještě netušil, že to potrvá nakonec celé roky, a i tak to k ničemu nepovede.“* Vysloveně špatnou zkušenost má s Krizovým centrem, které se postavilo na stranu exmanželky a komplikovalo mu návštěvy dcery. S dcerou situaci neřešil, na otázku, jak reagoval na její odmítavé esemesky uvádí: *„Myslím, že nijak. Já jsem tam normálně přišel a komunikoval jsem s matkou, že je to takhle na papíře, takže by měla jít ke mně. Já jsem se o tom s dcerkou nebavil, já jsem jí na to neodpísal.“* Petr se domnívá, že by se řešením SOR více měly zabývat příslušné orgány, zejména soudy a mělo by se více dbát na právo kontaktu rodiče s dítětem.

Petr připouští, že při zpětném pohledu by hodně věcí udělal jinak. V prvním případě by se pokusil vylepšit komunikaci s exmanželkou: *„Tehdy jsem tomu vůbec nerozuměl, jaká ta matka tehdy byla...protože já jsem byl ten dotknutý, na koho dopadaly ty potíže, takže jsem to i emocionálně prožíval a nebyl jsem schopný o tom až tak racionálně přemýšlet. Ted' mám pocit,*

že se mi to daří líp. Určitě se dalo s tou matkou víc komunikovat tak, aby ona byla spokojená a aby měla pocit, že je to podle ní, ale aby mi tedy zůstal alespoň nějaký kontakt s dcerkou.“ Připouští, že neví, zda by to mělo efekt, ale určitě by se pokusil předejít tomu, aby se pustili do takto vyhoceného konfliktu. Druhou věcí, kterou zmiňuje, je to, že by vyvinul o hodně víc úsilí, aby byl v osobním kontaktu s dcerou, že by se snažil hledat kontakt i v jiné než stanovené dny – třeba ji doprovodit do školy, atd. Celý svůj postoj shrnuje v tomto vyjádření: *„Ted' když se potkám s někým, kdo má podobné problémy, tak mu radím, že si musí jednoduše zachovat osobní kontakt s tím dítětem, že má klidně ustupovat, ale prostě když už se vám stane, že vás dítě začne odmítat, tak už vám nikdo nepomůže. Všichni se pak postaví na stranu dítěte, že je to jeho volba a že takhle to bude. Vy musíte zabránit tomu, aby vás dítě odmítalo.“*

Lenka, 43 let, SOR syn 17 let

Manželství Lenky trvalo 16 let, předtím s exmanželem ještě 4 roky chodila. Potkali se jako poměrně mladí, oběma jim bylo 20 let. Společně mají dvě děti, obě byly plánované. Synovi je momentálně 17 let, dceři 14. Svoje manželství přirovnává Lenka ke zlaté kleci, která sice navenek vypadala dobře, Lenka ale šťastná nebyla. Problémy přišly krátce po narození dcery, kdy Lenka odhalila dlouholetou nevěru svého exmanžela. Exmanžel Lence řekl, že vztah ukončil a tím to pro něj skončilo a více se o tom nechtěl bavit. Lenka vnímá exmanželův dlouholetý paralelní vztah a následné „neřešení“ situace jako rozsáhlou zradu, která později zapříčinila rozpad manželství. V zahraničí si nicméně i Lenka našla paralelní vztah, který manžel odhalil a tím byla aféra ukončena. Vzniklou situaci opět příliš do hloubky neřešili. Po návratu ze zahraničí si Lenka našla práci v resocializačním zařízení a začala navštěvovat psychoterapeutický výcvik, kde dospěla k tomu, že ve vztahu již dále nechce setrvat a podala návrh na rozvod. Ten probíhal poměrně problematicky, protože exmanžel zažádal o svěřeni syna do péče s tím, že dcera by zůstala Lence. Ta se domnívá, že to bylo z důvodu, aby nemusel platit tak vysoké výživné. Lenka navrhovala střídavou péči, aby děti zůstaly společně, exmanžel s tímto nesouhlasil. Soudem určená psycholožka výrazně nedoporučila rozdělení sourozenců. Nicméně v té době se začalo projevovat odmítání syna směrem k Lence a postupně začal trvat na tom, že chce být svěřen otci a sám. Aby předešla vyhrocení konfliktu, rozhodla se Lenka ustoupit. Syn byl tedy svěřen do péče otci s rozšířeným stykem s matkou – každý den po škole + víkend každých 14 dní. V té době bylo dětem 12 a 9 let. Vztah se synem před rozvodem hodnotí jako velmi dobrý, i když si uvědomuje, že zejména v období před rozvodem a krátce po něm, na syna přenášela svoje frustrace ze vztahu. Syn je totiž velmi povahově i vzhledově podobný otci. Odcizení nedošlo do nějaké extrémní podoby, projevovalo se tím, že syn odmítal

pomáhat matce v její nové domácnosti, nechtěl k ní chodit, stěžoval si na snížený ekonomický standard a vyvolával časté zástupné konflikty s matkou i sestrou. Ta připouští, že pod vlivem frustrace ze situace často jednala přehnaně. Tím, že ale zůstali v častém kontaktu, se jejich vztahy postupně upravily. Dnes, tři roky po rozvodu považuje Lenka jejich vztah opět za dobrý a autentický.

Lenka vnímá příčiny a průběh synova odmítání z několik úhlů pohledu. Jako první zmiňuje silný vliv manžela, který její odchod prožíval velmi negativně „*On byl hrozně uražený, můj bývalý manžel, že jsem si dovolila něco takového udělat. Že jsem si dovolila od něj odejít.*“ Upozorňuje též na manipulativní rysy, které její exmanžel vykazoval a domnívá se, že syn je, jako dítě, nebyl schopný rozpoznat: „*Patologická manipulace, kterou on v sobě má, a která je pro mnoho lidí neviditelná. Protože on je šarmantní, dělá gesta, kupuje věci, zaplatí dovolenou...ale jen do doby, dokud je všechno podle něj.*“ Dalším faktorem je podle ní to, že zatímco o její lásce děti nepochybovaly a byly si jí jisté, manželův vztah k synovi bezpodmínečný nebyl. Syn proto vděčně využil situace, kdy za svoji loajalitu k otci, a sdílený odpor vůči matce, byl odměněn výlučnou náklonností (otec ho chtěl do výlučné péče, na rozdíl od mladší sestry). Lenka přímo udává: „*...a že je tam taky to, že můj exmanžel neumí dát najevo bezpodmínečnou lásku, a že to cítil ten syn...a když ted'ka byl na jeho straně, tak ten otec ho za to odměňoval tou láskou i velkýma finančníma darama, dostal třeba jen tak nejnovější mobil, a udělal si z něj parťáka a spojence proti té zlé matce, která je opustila*“. Lenka nepředpokládá, že by ji otec před synem přímo očerňoval, podle ní šlo asi spíše o určité pohrdavé poznámky, které ovlivňovaly synovy názory na matku. Přiznává, že dlouho bojovala s výčitkami svědomí, že odchází a naruší synovi iluzi spokojené rodiny. Svoje výrazné přispění ke zhoršení situace Lenka vidí ve svých nepřiměřených reakcích na synům vzdor: „*Ted' zpětně si uvědomuju, že on třeba nechtěl jít vysypat koš a já jsem udělala scénu, která vlastně nebyla o tom koši, ale spíš o té frustraci z toho jeho pasivního odporu vůči mně.*“ Jako poslední možný faktor udává věk syna, který nahrával zvýšené identifikaci s otcem.

Lenka má zkušenost s řešením SOR poměrně dobrou – její vztah se synem považuje dnes za dobrý. V průběhu doby se s ním snažila o situaci mluvit: „*Se synem jsem o tom mluvila, ale spíš tak jako postupně, konfrontovala jsem ho s tím, že jak se chová, a jak je ovlivněn otcem, i když to popíral. Mám pocit, že ted' už na to dostává náhled a ta identifikace s otcem opadá, a ty vztahy se nám strašně zlepšily ...dřív tady byl, protože musel, ale ted' je to autentický.*“ Jako klíčové v tom, že se vztah se synem podařilo zachránit, vidí to, že exmanželovi prakticky ve všem „uhnula“. A to jak v otázkách svěření dítěte, tak v otázkách majetkových. Sice tak přišla o většinu peněz, na které měla nárok a její životní standard je výrazně nižší než dříve, ale má

pocit, že to exmanžela uklidnilo a nemanipuloval pak tolik syna proti ní. Hodnotí to tak, že to za to stálo. Jediné, na čem trvala bylo to, aby u ní syn trávil každé odpoledne po škole, protože exmanžel, jako vrcholový manažer, se ze zaměstnání vracel až pozdě večer. „*Jako jo, v tomhle to vlastně ten bývalej manžel vyhrál...já jsem dávala synovi všechnen servis, dohlídla na učení, najedl se u mě, šel na trénink...a pak si ho vyzvedl manžel s pizzou a mohl dělat otce roku. Což teda nebylo fér, ale pro mě bylo důležitý to, abychom se synem trávili čas, a abych o něj nepřišla.*“ Soudně SOR neřešila.

Když se podívá zpětně na svoji zkušenost, chovala by se Lenka velmi podobně – určitě by se nepouštěla do bojů s exmanželem a asi by kladla ještě méně odporu proti svěření syna do péče otce. Snažila by se se synem více mluvit o rozvodu a jeho prožívání. To má pocit, že nedělala dostatečně - zejména v začátcích, kdy si myslela, že tím syna ochrání. A určitě by udělala všechno proto, aby si na synovi nevybijela frustrace „*Já dneska vím, že to byl přenos...tím, jak syn vypadá a gestikuluje podobně jako exmanžel a podobně se proti mně i vymezoval, tak jsem to vůbec nedávala. On se třeba zachoval nějak bezohledně...třeba když jsem byla nemocná a on odmítal jít vyvenčit psa, že to je nefér. No a já jsem na něj křičela, že se chová stejně odporně jako jeho otec a podobně...A přitom to třeba byl jen běžný puberťácký odpor...to si dneska uvědomuju, že to jsem si měla řešit někde u psychologa a ne na něm.*“ Lenka je přesvědčena o tom, že pokud by trvala na spravedlivém majetkovém vyrovnání a soudně bojovala proti určení starostlivosti o děti, patrně by vlivem konfliktů mezi ní a exmanželem o syna přišla.

Martin, 47 let, SOR dcera 15 let

Manželství Martina trvalo 12 let, předtím spolu pár chodil 5 let. Společně koupili a rekonstruovali rodinný dům, dcera se narodila po 10 letech vztahu. Vztah před rozvodem hodnotí Martin jako běžný, až do posledních 2-3 let před rozvodem tam nebylo nic závažného. V této době pár procházel vleklou krizí, která vyústila v to, že si exmanželka našla nového partnera. Postupně se začala k Martinovi jeho manželka chovat odmítavě. Dcera v předškolním věku dusivou domácí atmosféru velmi silně vnímala. Martin se rozvádět nechtěl, čekal, že je to jen „nějaké“ období, které přejde. Situace se nicméně zhoršovala, manželka Martinovi fyzicky bránila v přístupu do domu. Vyeskalovalo to až k tomu, že exmanželka přivolala policii, že ji Martin napadl a ten byl vykázán z domu. Martin toto neguje, vysvětluje, že žena sehrála představení. Martin už se domů nevrátil, jezdil si tam pak až do rozvodu pouze pro dceru. Vztah s ní popisuje před rozvodem jako nadstandardní. Dcera se věnovala závodně jachtingu, takže s ní jezdil na závody, soustředění, společně s přáteli a jejich dětmi na moře, atd. Manželka

s nimi nejezdila, o dceru se na těchto akcích staral sám. Martin v tuto chvíli dodává, že v rodině vládl poměrně silný matriarchát, jemuž byl on i dcera podřízen. Nebylo to snad tak, že by jim manželka něco zakazovala, ale dcera se už tehdy, asi v 5 letech, řídila primárně přáním matky. Martin žádal o svěřeni do střídavé péče, exmanželka do výhradní – s minimálním stykem s otcem. Z psychologického posudku dcery vyplynulo, že má ráda oba rodiče stejně. Okresní soud určil svěřeni dcery do péče matky. Z pohledu Martina to byla vina soudkyně, která byla vůči němu zaujatá. Jemu byl vyměřen styk s dcerou na jedno odpoledne týdně. U dcery si začal všimnat výkyvů nálad, zejména když ji vracel domů. Říká, že si toho poprvé všimnul, když mu chtěla zamávat, ale nejdřív se podívala, zda to vidí máma. Jinak ale nejevila žádné změny vztahu směrem k němu. Soudně se Martinovi podařilo rozšířit styk na jedno odpoledne v týdnu a víkend 1x za 14 dní. Dceři bylo v té době 8-9 let a Martin registroval v jejím chování změny. Společný víkend byl naprosto bezproblémový, jakmile se ale blížil dcery odjezd domů, začala být smutná, vyhýbala se očnímu kontaktu a přestala s Martinem mluvit. S nástupem puberty se situace výrazně zhoršila, dcera se začala vyhýbat společným víkendům. Asi před dvěma lety proběhl mezi dcerou a Martinem konflikt kvůli škole, dcera od něj utekla k matce a pak se s ním asi půl roku odmítla stýkat. Aktuálně se vidí pravidelně ve středy, kdy ji otec vozí jezdecké tréninky a někdy o víkendu na pár hodin, nikdy tam ale nespí. Pokud jede otec se svojí novou rodinou na zahraniční dovolenou, ráda se přidá. Martin se snažil soudit o střídavou péči, ale bez výsledku. Rovněž nařízená mediace nepřinesla žádné zlepšení.

Martin vnímá několik aspektů, které mohou mít vliv na dceřino odmítání. Hned na začátku interview uvedl, že jeho manželka vykazuje výrazné známky manipulativní osobnosti: „...ne snad, že by to byl ani z její strany záměr, nebo že by to byla cílená manipulace, ale prostě ona vystupuje takovým způsobem, že s lidma manipuluje. Ona se, když něco chce nebo potřebuje, staví do role takové ublížené...jako do role oběti.“ Martin uvádí, že tento vliv matky byl na dceři patrný už v předškolním věku a i později: „Třeba dcera říkala, tati, tohle nemůžeme dělat, to máma nechce...ona to kolikrát ani exmanželka neřekla, že to nechce, ale prostě dostávala do té pozice i mě i dceru, že jsme nějaký věci nedělali, ale nikdy nám to jako nezakázala. Vždycky to bylo tak, že si to dcera uvědomila sama, že tohle máma nechce, že tohle se jí nelíbí a že to tedy nebude dělat.“ Jako další faktor vnímá fakt, že manželka maximálně podporovala dceru v tom, aby minimalizovala kontakt s otcem: „Z toho, jak jsem to pochopil, a teda nejenom já, ale i nějaké širší okolí kolem mě, ona chtěla, abych se já, pokud možno s tím dítětem vůbec neviděl“. Také se domnívá, že po tom velkém konfliktu, kdy od něj utekla, se prostě vyhýbala dalšímu kontaktu s ním, protože měla strach, že jí to bude vyčítat, že se k tomu bude vracet. V poslední době přisuzuje odmítání pubertě, dcera s ním tráví relativně málo času.

Martin si uvědomuje, že je s ním pouze za situace, kdy je to pro ni výhodné (dovolená, vožení na tréninky, atd.).

Zkušenost s řešením má Martin poměrně negativní. Soudní cestou se mu podařilo domoci alespoň rozšíření styku, jinak byl ale neúspěšný. Obrovskou výhradu má proti aktuálnímu nastavení opatrovnických soudů, tam vysloveně uvádí: „*Já bych třeba chtěl, jestli z toho budete dělat nějaký výstup, já bych hrozně chtěl, aby u těchhle opatrovnických soudů, který jsou strašně důležitý, protože se jedná o děti, nebyli jenom samosoudci. Dokonce bez zapisovatelky. Ten soudce si tam může dělat cokoli. Tam je prostě jednočlenný senát v podobě samosoudce a tím to hasne. A není tam žádná moc, která by zvrátila to, co tam napíše.*“ Co se týče samotného vztahu s dcerou, dříve se s ní o tom snažil mluvit, prosil ji, aby přijela, ptal se na důvody...ted' už tomu nechává volný průběh: „*Už na ni nevyvíjím nátlak, už se teda vzhledem k tomu jejímu věku ani nesnažím, ted' to řeším tak, ze ji třeba před víkendem napíšu, že jedeme tam a tam, jestli se nechce přidat a ona většinou teda nechce, protože má něco – kamarády, koně,....*“

Na otázku, jestli je něco, co by udělal jinak, odpovídá Michal poměrně smutně a rezignovaně: „*Absolutně nevím. Já jsem vyzkoušel snad úplně všechno. Zkoušel jsem s ní o tom mluvit, vysvětlovat jí to...samozřejmě jsem na ni nechtěl vyvíjet nějakou tlak, protože toho myslím zažila dost ze strany matky. Chtěl jsem se vyhnout, abych jí říkal něco jako máma tě manipuluje, nebo říká ti něco, co až tak není pravda...tomu jsem se záměrně vyhejbal. Možná jsem k tomu v nějakém zoufalství sklouznul, ale prostě jsem se snažil jí to spíš vysvětlit a zeptat se jí, jestli je něco špatně*“.

Petra, 32 let, SOR syn 12 let – pro odlišení od mladšího syna ho nazveme Marek

Petra byla s pozdějším manželem ve vztahu od svých 15 let, rozvedli se před rokem, po 16letém vztahu. V manželství se narodili dva chlapci, aktuálně ve věku 6 a 12 let (v době rozvodu jim tedy bylo 5 a 11 let). Petra se o průběhu manželství vyjadřuje tak, že to byl vztah, který chtěla udržet za každou cenu. Problémy byly zejména s násilím ze strany bývalého manžela, Petra ale říká, že to moc neřešila a narodil se jim první syn. Násilí se ale eskalovalo, exmanžel byl několikrát vykázán z domu, syn viděl jak probíhající násilí, tak následné zadržení otce policií. Na doporučení OSPODu začali všichni navštěvovat intervenční centrum a situace se stabilizovala. Manželům se narodil druhý syn a násilí se postupně zase začalo stupňovat. Asi před rokem to dospělo už do poměrně vážné situace, starší syn (Marek) byl běžně svědkem násilí i intervencí policie. K rozvodu nakonec došlo na popud manžela, který si našel novou partnerku. Oba chlapci byli svěřeni do péče Petry. Co se týče majetkoprávního vyrovnání,

nechce se k němu vyjadřovat - říká pouze, že se domluvili. Petra nesla rozvod velmi těžce, nemohla se s tím vyrovnat. Krátce po rozvodu byl Marek jednoznačně na straně Petry, pomáhal jí v domácnosti, staral se o ní, zdálo se, že na sebe převzal roli „chlapa v rodině“. Asi po půl roce došlo k velkému konfliktu mezi Markem a Petrou kvůli škole, který vedl až k vzájemné a velmi násilné bitce. Petra poté vyhledala pomoc psycholožky, kam začali společně se synem docházet, aby se zabránilo dalším excesům. Po krátké době psycholožka doporučila, aby se sezení účastnil i otec. V březnu loňského roku, na začátku karantény, psycholožka během sezení doporučila, aby šel Marek natrvalo k otci – nejlépe hned po sezení. Petra to vůbec nečekala, nevěděla, že to Marek řeší už nějakou dobu s otcem a evidentně i s psycholožkou. Byla tím tak šokovaná, že ze sezení utekla, nechala tam Marka i otce a odjela. Marka už poté neviděla, nebylo možné se s ním spojit. Asi po měsíci se jí podařilo se synem spojit na facebooku, takže si občas něco napsali, ale nic pozitivního. Dále pokračovaly sezení u psycholožky, na kterých se řešilo, že Marek k matce nechce, že ji odmítá. Psycholožka ovšem trvala na zachování kontaktu s matkou. Ty začaly postupně po třech měsících, ale neprobíhaly vůbec dobře – Marek vyvolával konflikty a utíkal. Nicméně dále pokračovala alespoň písemná komunikace. Petra se syna pravidelně ptala, zda se nechce vidět. Někakou dobu to Marek bojkotoval, ale asi po půl roce se setkáním souhlasil, přijel k Petře a všechno proběhlo v naprostém pořádku. Po tomto úspěšném setkání navrhla psycholožka další rozšíření styku s matkou. Otec se ale proti tomu ohradil, že se s Markem dohodl, že Petru vidět nechce a nebudou ani dále navštěvovat psycholožku. Zároveň v této době otec požádal o svěřeni Marka do výlučné péče, protože právně byl stále v péči Petry. Jako důvod uvedl násilí, kterého se Petra na synovi dopustila při jejich konfliktu. Petra se synem se zatím vídala nepravidelně, tak jak byl syn ochotný přijet. Krátce před soudem projevil Marek snahu o návrat, Petře ale psal, aby si konverzaci ukládala, že ji bude hned mazat, aby to otec neviděl. Ten na to ale přišel. U soudu už Marek vypovídal, že s matkou být nechce. Marek byl tedy svěřen do péče otce s návštěvami u matky 1x za 14 dní. Ta to brala jako velké vítězství. Otec nebyl spokojen s vyměřeným výživným. Aktuální vztah s Markem hodnotí Petra jako postupně se zlepšující. Vztah mezi sourozenci je dobrý.

Co se týče příčin vzniku SOR vidí jich Petra opět několik. Jako tu zásadní vnímá to, že Marek byl mnohokrát svědkem násilí otce vůči ní a toto chování přebral za své. Uvědomuje si též svoje přispění tím, že emočně nezvládla rozbroje se synem a rovněž se uchýlila k násilí: *„No a po tom rozvodu, jak jsem to nedávala, tak já jsem se asi opravdu několikrát chovala jako kráva a stalo se to, že jsem staršího syna strašně seřezala....ale jako to bylo vzájemný, on mě, já jeho, oba jsme byli fialový...to se u nás nikdy nedělo, to dělal taťka, já ne...Marek mi nadával, byl sprostěj, kopal mě, prostě asi jak to viděl u toho taťky, tak si myslel, že na mamku se může.“*

Zpětně vidí i to, že po rozvodu měl otec na Marka obrovský vliv a patrně ji před Markem očerňoval a pomlouval: „...všichni mi říkají, že ten vliv otce byl velkej, ale já jsem se ho vždycky zastávala, že by to neudělal...tak jsem si dlouho myslela, že je to teda z Markovi strany. Dneska teda už vím, že hodně těch zpráv, který mi od něj přišly, psal otec.“ Zároveň se domnívá, že se chlapec může otce i bát. Říká, že ho perfektně poslouchá, co řekne otec, to platí a o tom se nediskutuje. Pokud má ona jiný názor, Marek ho bere jako lež nebo ho ignoruje.

Petra má poměrně dobrou zkušenost s řešením SOR přes intervenční organizace i OSPOD. Pomohli jí v situaci, kdy jí i přes soudní rozsudek otec syna dávat nechtěl a neumožňoval jí jakýkoliv kontakt. Co se týče samotného řešení se synem, tak tam se jí osvědčilo, že se stále snažila syna kontaktovat přes aplikace, nakonec to vedlo k pozitivním setkáním. Naopak špatnou zkušenost má s tím, když se se synem snažila rozebírat, co se vlastně stalo a proč s ní nechce být: „Já jsem měla hlavu plnou otázek. Marku, proč? Proč jsi odešel? Ptala jsem se ho...Ale to jsem neměla dělat...protože jak jsem začala proč, tak byl konec. To on se rozbrečel, začal mi nadávat...prostě bylo zle...a nic jsem se vlastně stejně nedozvěděla.“ Nesmí se také ptát na osobní věci...jak se má s tátou, co dělali, kdo ho hlídal, atd., protože to Marka přivádí do agrese a odporu. „Takže já se tady těm věcem už vyhýbám a děláme prostě úplně normální věci...práce, škola, výlety a funguje to...“

Zpětně by se Petra jednoznačně vyhnula konfrontacím se synem a nežádala po něm vysvětlení: „Vůbec bych se ho na nic neptala a nereagovala na jeho odpor...řekla bych si, že ted' si to myslí, a zítra už si to taky myslit nemusí...takže se nebudu zaobírat, proč něco řekl, a pak abych to s ním řešila, ale spíš bych si užívala takový ty běžný věci s ním.“ Zároveň by se snažila maximálně zabránit svým emočním výbuchům, kdy se se synem poprala a zbila ho. To ji dnes zpětně velmi trápí. Také říká, že se naučila nad tím moc nepřemýšlet a brát to tak, jak to je a užívat si toho, co je. Budoucnost jejich společného vztahu vidí relativně pozitivně, i když má obavy, aby se „něco“ nestalo.

Tomáš, 45 let, SOR dcera 18 – pro odlišení od mladší dcery ji nazveme Tereza

Manželství Tomáše trvalo 13 let, narodily se v něm dvě dcery, kterým bylo v době rozvodu 12 a 8 let. Manželství hodnotí jako celkem běžné, upozorňuje pouze na přílišnou a neopodstatněnou žárlivost ze strany exmanželky. Tomáš uvádí, že to opravdu nakonec vedlo k tomu, že si novou ženu našel. Zatímco mladší dcera se s rozvodem vyrovnala celkem dobře, starší začala Tomáše postupně odmítat. Vztah s dcerami před rozvodem hodnotí jako běžný, dobrý. Říká o sobě, že ví, že je celkem přísný rodič a má na děvčata možná vysoké nároky. Rozvod proběhl poměrně bez problému, Tomáš děti do péče nechtěl, myslí si, že děvčatům je

líp u mámy. Domluvili se na rozšířeném styku – jedno odpoledne v týdnu plus 1x víkend za 14 dní. Problém nastal při majetkovém vyrovnání. Majetkové spory se vážně dotýkaly i dětí, protože ty byly svědky několika velkých hádek a konfliktů, kdy se Tomáš snažil odnést ze společného domu nějaké věci. K fyzickému násilí nedošlo, ale oba na sebe vulgárně křičeli věci, které pro děti nebyly rozhodně vhodné. Soudy trvaly několik let, nakonec Tomáš prohrál a musel se vzdát veškerého majetku. Vymínil si alespoň, aby poměrná část byla přepsána na účet dcer. Návštěvy dcer po rozvodu v jeho novém domově probíhaly poměrně bez potíží, dcery se dobře sžily i s novou partnerkou. Později, zejména během majetkových sporů se začala starší dcera vyhýbat kontaktu s otcem. Nechtěla za ním jezdit, pokud přijela, měli s otcem časté konflikty. Tomáš to dlouho přisuzoval pubertě, měl s ní několik výstupů, protože se mu nelíbilo, jak se dcera obléká, že se příliš brzy maluje, vytýkal jí špatné výsledky ve škole, kterou podle něj zanedbávala kvůli basketbalu. Tereza několikrát utekla za matkou, která ji podpořila. Nejvýraznější potíže nastaly, když Tereza nastoupila na gymnázium. Kvůli basketbalu byla v prvním ročníku vyloučena a s Tomášem následovala velká hádka. Poté se asi rok neviděli, další návštěvy byly nepravidelné. Asi po dvou letech se narodila Tomášovi další dcera. Obě jeho dcery si malou sestřičku zamilovali. Tereza začala opět častěji jezdit. Tomáš to přisuzuje tomu, že skončila s basketbalem, nastoupila na školu, kterou zvládá a on je více „vyklidněný“ a soustředěný na nejmladší přírůstek. Také vnímá, že je Tereza už prakticky dospělá a nemá tendence ji tolik vychovávat.

Příčiny vzniku SOR připisuje Tomáš zejména pubertě a také vlivu jeho bývalé manželky: *„Já jsem se pak třeba od známých dozvěděl, že ona s tou Terkou řeší, jakej jsem hajzl, že jsem je opustil a s kým jsem jakože spal a nespál....a jak jsem se vykašlal na děti a že ji (Terezu) nemám rád, když jsem ji tohle udělal...a to tý holce bylo prostě dvanáct, to vůbec neměla slyšet.“* Domnívá se, že manželka proti němu dcery naváděla a vše se výrazně zhoršilo při řešení majetku: *„Ona mi řekla, že jestli ji opustím, tak odtáhnu s igelitkama a na to, že někdy uvidím děti, tak ať zapomenu“.* Tomáš připouští, že nastupující pubertu u svojí dcery příliš nezvládal, a že se často vymezoval proti výchovným metodám matky: *„Jako ta Terka na ten basket vůbec neměla, ale exmanželka se v tom hrozně zhlídnula. A Terka kvůli tomu kašlala na školu, pak se začala ve 14 tahat s nějakýma chlapama, a mně se to prostě nelíbilo. Ji to bylo jedno (exmanželce), že dcera ve 14 spí u 20letýho týpka, ale já s tím jako normální otec teda problém mám. A Terce jsem to zakazoval a hádali jsme se kvůli tomu“.*

Co se týče řešení SOR, Tomáš má pocit, že se situace výrazně uklidnila poté, co skončily soudy o majetek: *„Jako, jo...nakonec jsem s těma igelitkama odtáhl. Ale vymínil jsem si to, že nějaký peníze byly přepsány na účet holkám. A to jsem jim taky řekl. A bejvalá se prostě pak*

nějak uklidnila...asi byla spokojená, že jí zůstal barák, tak neměla takovou potřebu mě před těma holkama pomlouvat.“ V době, kdy byly vztahy s Terezou nejvíce napjaté, snažil se ji Tomáš kontaktovat formou sms, nebo přes online aplikace. „Jak jsme se ten rok neviděli, tak to jsem se bál, že už to taky může bejt takhle nafurt...tak jsem jí psal, kupoval jsem jí dárky. Byl jsem v kontaktu s bývalou a když třeba Terka potřebovala nový pracovní stůl a židli, tak jsem to koupil, nebo zaplatil nějaký věci na basket...a když jsem si vyzvedával druhou dceru, nebo ji vracel, tak jsem se snažil tu Terku aspoň pozdravit, nebo se zeptat, jak se má. A taky jsem se vždycky zeptal, jestli nechce jet s náma, že budeme dělat tohle a tamto.“

Při pohledu zpátky Tomáš uznává, že nemusel být na Terezu tak tvrdý, že ji měl více respektovat a podporovat ve sportu: *„Jako teď vidím, že jsem se na ten zápas třeba měl jet podívat, že to pro ni asi bylo nějak důležitý, ale mě to tehdy připadalo jako blbost.“* Také by se znovu už nepouštěl do tak rozsáhlých a tvrdých soudních sporů o majetek: *„Já jsem pochopil teďka, že pro tu moji bývalou to byl jakože trest pro mě...že mně nic nezůstane...a s tím se bojovat nedá, to jsem se na to měl vykašlat dřív.“* Vztah s Terezou nyní hodnotí jako dobrý a přátelský. Přisuzuje to kromě již zmíněných věcí i tomu, že dcera dospívá a utváří si vlastní názor na svět: *„Ono si Terka taky v průběhu doby přišla na to, že všechno není tak, jak ta máma říká...“* Pokračování jejich dalšího vztahu vidí pozitivně, se smíchem dodává, že teď začíná vstupovat do puberty jeho druhá dcera, tak doufá, že to tentokrát zvládne lépe.

Aneta, 35 let, SOR syn 7 let

Anetino manželství trvalo 4 roky, páru se narodil jeden syn. Rozvod proběhl, když mu bylo 2 a půl roku. Po narození syna se začalo stupňovat domácí násilí, které mělo převážně psychický charakter – urážky, nadávky a zákazy. Navenek se exmanžel projevoval jako příjemný muž. Důvodem rozvodu byla fyzická potyčka, kterou syn viděl. Aneta si poté sbalila pouze osobní věci a se synem vyhledala pomoc azylového domu. Na rodinu se obrátit nemohla, s tou biologickou se nestýkala a matka z pěstounské rodiny právě zemřela. Exmanžel původně žádal o svěřeni syna do péče, dokonce vyhledal biologickou rodinu Anety a žádal je, aby u soudu svědčili, že není schopná se o syna postarat. Ti to odmítli. U soudu exmanžel rétoriku změnil, argumentoval tím, že je syn ještě příliš malý, a tedy je vhodné, aby byl svěřen do péče matce. Problémy byly později rovněž o určení výživného. V období během rozvodu exmanžel často na Anetu křičel před synem – obvykle velmi vulgárně a agresivně. Krátce poté, asi od 3 let, přestával syn postupně Anetu respektovat a chovat se odmítavě. Otec, kterému je svěřen 1x za 14 dní, ho v tom naprosto podporuje a utvrzuje ho o matčině neschopnosti a nekompetentnosti. Aneta se obrátila na OSPOD s prosbou o pomoc. Nechtěla, aby byl styk

s otcem zakázán, doufala, že najdou možnost, jak otce upozornit na nevhodnost jeho přístupu. Nenašla ale zastání. Podle Anety výpovědi na OSPODu neviděli důvod k intervenci, když otec neubližuje synovi. Otec není přístupný domluvě – chlapce v agresivitě podporuje – kupuje mu zbraně, hrají společně desítky hodin agresivní násilné PC hry, chválí ho za neposlušnost vůči učitelkám i matce. V době, kterou tráví syn u otce, je bez jakéhokoliv režimu. Aneta je přístupná i svěřením chlapce do péče otce, ten však o toto nemá zájem.

Příčinu vzniku SOR vidí Aneta jednoznačně ve vlivu otce. Ten syna otevřeně podporuje v nenávisti vůči matce, kterou evidentně cítí i on: „*Já, když jsem odcházela, on řekl, že budu litovat, že mě zničí. Přes toho kluka mám pocit, že se mu to docela dobře daří.*“ Určitý vliv podle ní může mít i možná porucha pozornosti, nebo chování: „*Já mám podezření, jestli nemá Aspergerův syndrom, nebo něco takovýho, je tam i hyperaktivita, řešilo se i ADHD, nějakou dobu byl medikovanější, to nefungovalo, takže teďka je bez medikace, je to s ním a bylo to strašně náročný.*“

S řešením SOR má vysloveně špatnou zkušenost. Na OSPODu nereagovali s žádostí o pomoc vůbec: „*Když jsem přes OSPOD všechno tohle řešila, když jsem tam řekla, že je to možná syndrom zatraceného rodiče, protože kluk řekne, že mě nenávidí, tak se mi tam de facto vysmáli, že nic takového není a koukaly na mě, že chci na tatínka naházet nějakou špínu.*“ Bohužel se OSPODu nepodařilo otce přimět ani k účasti na doporučené rodinné terapii. Poněkud více pochopení měla třídní učitelka, která Anetu opakovaně upozorňovala na synovo zhoršené chování po návratu od otce: „*Ona věděla, že jsme rozvedeni, nic víc, zavolala si mně a napsala posudek na mé dítě, že je po návratu od tatínka agresivní, že mluví sprostě - o ženách, o mamince. Řekla mi, že si mám vzít dobrého právníka, že ho budu potřebovat. Já na právníka nemám peníze.*“ Řešit situaci přímo se synem se jí prakticky nedaří. Pomluvy ze strany otce nikdy příliš nekomentovala, až v situaci, kdy byly vysloveně lživé – syn ji obvinil, že otce zbilá: „*Já vždy mlčela, nijak jsem to nekomentovala, nechtěla jsem klukovi ubližovat, ale dostali jsme se do stadia, kdy tak vymejšlel a pomlouval, že jsem to začala klukovi vysvětlovat. Že jsme odešli, protože na mě tatínek byl ošklivej, že nadával mojí mamince, která umřela, že se mnou vymetl ten byt...jak bych asi já zmlátila dvoumetrovýho chlapa?*“ Nefungují ani výchovné intervence, o které se Aneta pokouší: „*On chce toho tátu, pořád říká, jak je to tam fajn.*“

Při pohledu zpátky Aneta vlastně moc neví, co mohla udělat jinak, nebo lépe. Je hodně rezignovaná a do budoucna nevidí přílišnou šanci na zlepšení: „*Ted' mám naději, že jdeme na tu psychodiagnostiku syna, a jestli tam není ten Asperger, jestli se to nenásobí tím. A potom eventuálně nějaká rodinná terapie, jinak jsem to už de facto vzdala. Už jsem vyhořelej, zničenější rodič, sebevědomí na nule, všechno jsem pro to dítě udělala a jak jsem dopadla.*“ Zvládnout

celou situaci jí pomáhá aktuální fungující vztah a druhý malý syn. Její starosti to ale neřeší:
„Samozřejmě, že jsem nešťastná. To jako, že má člověk druhý dítě, to nezmírní. To se jenom vytvoří něco jinýho, co člověk může mít rád, čemu se věnovat, ale tu bolest to nezmírní.“

7.1.2 Psychoterapeuti

Martina, 44 let, praxe 20 let

Martina pracuje s rodinami již 20 let, aktuálně jako ředitelka a metodička organizace zaměřené na práci s ohroženou rodinou. Mimo jiné se zde věnují i asistovaným kontaktům a úzce spolupracují s OSPOD a soudy. Vedle práce v organizaci má Martina ještě soukromou praxi – poskytuje dětskou, individuální a párovou terapii.

Zkušenosti se SOR má Martina poměrně rozsáhlé. Ve své práci se v souvislosti se SOR setkává se třemi skupinami klientů. První jsou lidé, kteří mají reálně problém se SOR tak, jak je odborně popsán. Další skupinu tvoří manipulátoři, kteří se zaštiťují termínem SOR a používají ho zejména v soudních sporech k „potrestání“ bývalého partnera. Třetí skupinu pak tvoří násilníci, jejichž děti je odmítají zcela oprávněně. Martina upozorňuje na to, že je vždy třeba znát celý kontext a mít možnost hovořit se všemi účastníky. Tedy oběma rodiči i dítětem.

Co se týče vzniku SOR vidí několik možných příčin. Upozorňuje například na to, že poměrně častá je situace, kdy děti přilnou k silnějšímu z rodičů, přestože to není ten „láskyplnější“. Objevuje se zejména v konstelacích, kde je slabá matka, která je často i obětí domácího násilí: *„Nebo naopak se nám zase objevuje to, že ty děti jdou za těma silnějšíma. Je to trochu i pudově. A speciálně je to v případech, kde je násilí a matka je slabá a bitá, tak ty děti mají tendenci se jakoby víc přimknout k tomu otci.“* Ze své terapeutické praxe rovněž vyzorovala, že častým důvodem k programování dítěte jsou nezpracovaná zranění ze vztahu i z dětství: *„A pak máte spoustu rodičů, kteří se prostě schopní domluvit nejsou. Že potřebujou toho partnera jako ještě dozraňovat, protože to jejich zranění je nevyhojený. A přes děti je to bezpečný. To toho druhého bezpečně zraním.“* Dalším motivem odmítání může být podle Martiny i to, že dítě má potřebu jednoho z rodičů chránit, i pokud to znamená, že musí toho druhého odmítat. Obzvláště v mladším věku je to pro dítě výrazné zjednodušení situace, která je pro něj složitá. *„Takhle...ono to dítě fakt může mít rádo i toho druhého rodiče a toužit po něm, ale teď má třeba pocit že tu mámu nebo tátu musí chránit, jo. A my to vidíme na těch asistovaných kontaktech. Ty děti tam říkají třeba „já už musím jít....ale šla bych až za chvíli“...a já si vždycky říkám, jasný...až za chvíli, takže ona si řekne, co musí, co má naučený, ale zároveň tam s tím tátou třeba ještě chce být.“*

Pokud je SOR v mírnější podobě doporučuje Martina rodičům, aby dali dítěti prostor. To podle ní znamená dítěti neustále nabízet možnost společně stráveného času, ale zároveň ho do něj nenutit. Stejně tak není vhodné se vracet zpátky k rozvodu, nebo odmítání. *„To, co já říkám těm rodičům, tak je to, aby tomu dali čas. Aby se nabízeli, ale netlačili. Ať dají čas se tomu*

dítěti s tou situací srovnat. No a taky, aby to pořád, když už jsou spolu, neotvírali. Říkám jim - , zkuste to v sobě potlačit. Mluvte o neutrálních věcech, ať to dítě nemusí být neustále pod tlakem, že se furt bude vracet do té situace, do toho rozvodu, jak to bylo...ono fakt nepotřebuje slyšet vaši verzi. Pokud potřebuje, tak se zeptá.“ Zároveň je podle ní důležité, aby se rodič snažil udržet kontakt s dítětem. Právě dlouhé odloučení vede podle Martiny k nevratným vztahovým změnám, kdy děti získávají náhled až v pozdějším věku, nebo dokonce dospělosti. Pokud je to jen trochu možné, doporučuje Martina pokus o zlepšení vztahu s programujícím rodičem: „...a pokusí se srovnat ten vztah s tím druhým rodičem, zkusit nějaký dialog, zkousnout ješitnost a myslet na to, že to dělám kvůli těm dětem...“ Martina považuje situaci odmítání za mimořádně těžkou, proto doporučuje rodičům i to, aby na problém nezůstávali sami. Pak už zbývá jen opevnit se trpělivostí a vydržet. Martina konstatuje, že pokud dá rodič dítěti prostor, dělá s ním věci, které ho baví a mluví s ním o věcech, které ho zajímají, tak šance na zlepšení, i bez podpory programujícího rodiče, určitě existuje: „...pokud netlačí a užije si to a vydrží to, tak čím je to dítě starší, tím víc má prostředků si to setkání prosadit.“

Josef, 74 let, praxe 53 let

Josef se ve své praxi věnoval pedagogicko-psychologickému poradenství u dětí, mládeže a rodičů. Později pak výběru žadatelů i dětí pro náhradní rodinnou péči. Od roku 1989 se zaměřuje převážně na manželské a rozvodové poradenství, v posledních letech též na asertivitu. Napsal velké množství odborných i populárně vědeckých publikací.

Josefův odborný názor na SOR je poměrně vyhraněný. Zejména má problém s používáním pojmu SOR, vůči němuž se oficiálně vyhradila i příslušná ministerstva. Domnívá se, že nejvíce ze všeho se jedná o mocenský boj lobistů. Přesto souhlasí s tím, že existují jevy a příznaky, které by se pod „špatně“ používaný termín SOR daly shrnout. Za příčinu vzniku považuje spor o dítě a narcistickou identifikaci: *„Společným jmenovatelem je spor o dítě, přičemž rodič, který programuje, ztotožňuje svůj postoj k tomu odmítnutému rodiči, a své osobní zájmy, se zájmy dítěte. Tedy jinými slovy, žena/muž se domnívá, že to, co je v jejím zájmu, je zákonitě a pochopitelně i v zájmu její ruky.“*

Ze zkušeností se SOR by Josef doporučil rodičům především dobře zvážit, zda o dítě chtějí bojovat nebo rezignují. Oboje má podle něj svoje místo. *„Častá frekvence tohoto strašlivého dilematu mně dovedla k tomu, že mám napsáno takové prohlášení před soudem, pro variantu jedna i variantu dvě. A tohle se s nimi snažím probrat, rozhodnou se musí sami. Nikdy jim neřeknu, co mají dělat. Warshak, nebo Eda Bakalář vždycky říkají, že bojovat, já si to nemyslím.“* Na otázku „proč“ odpovídá, že boje mohou vést až ke zničení dítěte. A pokud chce

od toho odmítaný rodič dítě ušetřit, může být rozumnější boj vzdát. Upozorňuje též na to, že odmítání rodiče, kteří se dostanou až k němu, už jsou v takovém stádiu vztahovém rozkladu, že nepomůže ani terapie, ani mediace. Pokud jsou nařízené, považuje to Josef za spíše škodlivé, protože to jen chronizuje situaci a prodlužuje soudní jednání. Nevidí ani moc příležitost odmítání předejít nebo ho zastavit: „...jde o blud, o nevývratné přesvědčení. Tam kde jde o fixní bludný názor...v zásadě ty týrané děti mají k rodičům až neuvěřitelně pozitivní vztah. To je argument, který nikdo nepoužívá, ale děti mají k rodičům pozitivní vztah. Děti mají rády oba rodiče. A můžou jednoho preferovat. Ale pokud to jeden z rodičů nerespektuje a narcistně zamění to, co on považuje za správné pro sebe (zlikvidovat a zapomenout a eliminovat toho bývalého partnera) , tak na to nepomáhá žádná psychoterapie. To je bludné přesvědčení, pokud dojde k identifikaci mezi jeho názorem a tím, co on se domnívá, že je správné pro děti.“

Pokud se odmítaný rodič rozhodne o dítě bojovat, měl by se podle Josefa zaměřit na boj soudní cestou a snažit se s dítětem udržet kontakt. „Je postup, který teda popisuje Warshak, když budete mít určený styk, tak tam chod'te, když vám neotevřou, tak dávejte dárky, když vám je hoděj pod nohy, stále pište. Každý zmařený styk posilejte soudu, a bohdá, vyhrajete. To je ten boj. Je tam ovšem strašlivé riziko, které posledně doložil článek v Právu asi před 3 týdny, kdy se v jednom azylovém domě chlapec pokusil o sebevraždu, protože tam byl na půl roku dán, aby nebyl ovlivňován matkou proti otci a byl ochoten se s ním stýkat.“ Pokud se rozhodne rodič pro rezignaci, mělo by to podle Josefa být učiněno písemně a po zralém rozhodnutí. Existuje pak šance, byť malá, že si dítě najde k rodiči v dospělosti cestu.

Beáta, 38 let, praxe 13 let

Beáta pracovala mnoho let v klinicko-psychologické praxi, kde pracovala zejména s rodinami, které byly rozvedené, nebo rozvádějící se. Často se dostávala do styku s dětmi a jevy, které vykazovaly známky SOR. Beáta se domnívá, že potíže, kdy dítě vidí jednoho z rodičů negativně a odmítá se s ním vídat jsou velmi časté a vyskytovaly se vždycky: „Málokdy se objevilo dítě, že oba ty rodiče chce vídat, vždy tam nějaká ta zášť, potřeba odcizit se od jednoho rodiče byla.“

Příčiny vzniku vidí Beata v tom, že dítě se identifikuje s pečujícím rodičem a přebírá jeho vnímání situace: „Mám dojem, že to prakticky bylo u 100 procent malých dětí, do těch 7-8 let. Že potřebují pořád to bezpečí, že vývojově potřebují tu jednu pečující osobu, a k té vzhlíží. A když jeden toho druhého nějakým způsobem neguje, tak to to dítě nějakým způsobem převezme. Dítě se prostě dívá, co máma, co táta na to.“ Beáta se rovněž domnívá, že programující rodiče tak často nečiní vědomě a účelově, ale že se jedná spíše o jejich vnitřní

negativní postoj (vztek, zloba, nevyřešené zranění, atd) vůči druhému rodiči, které přenášejí na dítě. U dětí v pubertě pak za odmítáním rodičů vidí i vysloveně zřejmé důvody, kdy se dítě rozhoduje, kterému rodiči bude výhodnější projevit loajalitu (včetně toho, že to může znamenat projevování hostility vůči rodiči druhému). Taktéž může být chování pubescentů ovlivněno potřebou separace, nebo vzdorem.

Beáta se domnívá, že dosáhnout uspokojivého řešení je možné jen v situaci, kdy je ochotný spolupracovat i programující rodič. Což je možné v případech, kdy programování probíhá nevědomě a programující rodič má náhled na to, že pro dítě je důležité zachovat kontakt s i druhým rodičem. Pak považuje Beáta za nejvhodnější přístup, když je pravidelnost návštěvy u odmítaného rodiče prezentována jako jiná běžná „povinnost“ – „*Dětem do začínající puberty říkat, že k tátovi se chodí jako do školy, že se tam prostě musí.*“ Ten by se potom měl snažit, aby společně strávený čas byl pro dítě příjemný. Beáta navrhuje vyjít dětem vstříc v drobných ústupcích. Třeba úzkostnější děti netlačit do nutnosti zůstat u odmítaného rodiče na noc, předávání realizovat na hřišti, v hezkém prostředí. Prostě nastavovat model tak, aby to dítě zvládlo, a aby to odpovídalo jeho vývojovému stupni.

Pokud programující rodič odmítání dítěte řešit nechce, nebo ho v tom dokonce podporuje, jsou podle Beáty možnosti řešení velmi omezené. Velké výhrady má i vůči efektivitě asistovaných kontaktů: „*Pokud nebylo možný pracovat s dítětem, doporučovaly se asistovaný kontakty sociálních pracovníků. Ale to nemám pocit, že by mělo nějaký velký efekt. To spíš byla úřední záležitost, děcko bylo ve stresu, do toho sociální pracovníce, taková umělá situace...*“

Ve své praxi Beáta vždy doporučovala odmítaným rodičům především obrnit se trpělivostí a prokazovat dítěti kontinuálně zájem. Velmi důležité je podle ní, aby rodič zpracoval svůj vztek a frustraci (např. u psychoterapeuta), a nepřenášel ho na dítě a netrestal ho za odmítání. „*Hodně se vyplatila trpělivost, nechat tomu děcku volnost, ale také aby ten rodič v pravidelných intervalech jevil zájem. Ale zároveň, aby se na to dítě nezlobil, že nejde, nebo nechce. Ať mu jednou za 14 dní zavolá, když nevezme, nevezme. Nevadí, za 14 dní zavoláte znova. Časem mu to možná dojde, že tam jste a až se to stane, že k vám přijde s kuframa...tak to pak zkuste udržet a nevyčítat, neříkat, já jsem ti to říkal, prostě ho přijmout, tak jak je, tak jak to je.*“ Naopak výrazně nedoporučuje, zejména na děti v pubertě, tlačit. Domnívá se, že to vede pouze k většímu odporu. „*Výjimka je u puberťáků, když to opravdu nejde, tak na to netlačit, ale udržovat kontakt – smskami, nebo lajkováním na facebooku. Praktický jednoduchý věci. Nebo poslat balíček k narozkám a nečekat, že poděkuje. Možná mu to ale dojde za 2 roky, že jste tam pro něj byl.*“ Za klíčovou vidí snahu zlepšit vztah s programujícím rodičem: „*Snažit se neprohlubovat konflikt s druhým partnerem, nehrát tu jeho hru, že manipuluju dětma. Snažit*

se ho navést, že jsme se sice rozvedli, ale děti jsou naše společný a chci najít způsob, abychom se o ně mohli starat oba dva společně.“

Aleš, 46 let, praxe 20 let

Aleš pracuje jako psychoterapeut a zaměřuje se primárně na párovou a rodinnou terapii a poradenství. Ve své praxi se setkává i s odmítanými rodiči, převážně s muži, kteří jsou dlouhodobě odtrhnuti od svých dětí.

Za vznikem SOR vidí Aleš především osobní motivaci programujícího partnera. Ten je dle něj často ublížený a nevyrovnaný s rozvodem, a má potřebu se druhému rodiči pomstít. Všimá si též osobnostních rysů obou rodičů, které zvyšují riziko vzniku SOR. *„Já často vidím, u těch rodičů, že ten odmítanejší, je jakoby ten slabší...ten co je ochotnější ke kompromisu, řeší, jak to udělat, aby co nejmíň trpěli děti, jak vyhovět tomu druhému partnerovi...časté jsou tam pocity viny, že to vlastně celý nějak pokazil a může si za to sám, že k němu ty děti nechtějí. To u toho programujícího rodiče vůbec nevidíte. Ten je skálopevně přesvědčenější, že je úplně v pořádku, že dítě za druhým rodičem nechce...protože si to přece zaslouží. Dělá mu to vlastně dobře.“* Dalším důvodem podněcující vznik SOR je špatné nastavení systému. Upozorňuje zejména na to, že pokud je soudně přijato nějaké nařízení a jeden z rodičů ho nedodržuje (např. že matka nepředává otcí dítě, nebo nechodí na nařízenou mediaci), tak není možnost okamžité korekce. Případné soudní řešení pak trvá dlouhé měsíce a vede k prohloubení krize mezi odmítaným rodičem a dítětem.

Co se týče zkušenosti s řešením SOR není Aleš příliš pozitivní. Zejména u rozvinutého SOR, a zvláště tam, kde je dlouhodobě přerušena kontakt rodiče s dítětem, není podle něj téměř žádná šance na zlepšení. Problém vidí i v tom, že v případě předpojatosti soudce, není možnost ochrany pro rodiče. Zmiňuje případ ze své praxe, kde bylo klientovi nekorektně zamítnuto neodkladné opatření. Ten proti tomu nepodal odvolání, protože se bál, že by si tím zneprátelil soudkyni. *„On se bojí proti tomu reagovat, on se bojí, že když se té soudkyni něco nestane, tak on už svoje děti nevidí. Což by člověk čekal, že by se mělo stát...já jim proto vždycky doporučuju, najděte si dobrého právníka. A pokud nějakýho máte a není dobrý, tak ho vyměňte.“*

Odmítaným rodičům doporučuje, aby nejdříve ze všeho ošetřili sebe. *„Důležitý je připustit si, že se mi to děje. A že je to těžký. A je dobrý co nejdříve vyhledat odborníka, třeba psychoterapeuta, že se mi to asi děje, že mě dítě odmítá. Co můžu dělat? Jak se k tomu můžu postavit? Abych z toho dostal svoje emoce, aby mi to umožnilo postavit se k tomu, tak jak chci.“* Podle Aleše dobré zpracování frustrace umožní odmítanému rodiči reagovat přiměřeně. Vidí

totiž riziko, že jinak si může rodič „vybíjet“ bezmoc a zlost právě na tom dítěti. To pak samozřejmě utvrdí v tom, že jeho odmítání je oprávněné. *„Musíte si vždycky uvědomit, že ten vztek a frustrace patří tomu druhému rodiči, kterej proti vám to dítě poštvává...a ne tomu dítěti. To je v tom de facto oběť.“* Problémy s dítětem doporučuje také řešit co nejdříve a nečekat, že se situace zlepší sama – důležitá je podle něj komunikace s dítětem a nebát se využít třeba i odbornou pomoc.

7.2 Perspektiva z hlediska jednotlivých témat a výzkumných otázek

V této kapitole se budu zabývat hledáním souvislosti napříč respondenty v souladu s jednotlivými výzkumnými otázkami. Zaměřovat se budu zejména na popis vzájemné komparace, podobnosti a odlišnosti mezi zkušenostmi jednotlivých respondentů

7.2.1 Odcizení rodiče

Jmeno	Věk	Dítě se SOR	Aktuální věk dítěte	Věk dítěte v době rozvodu	Počet let od rozvodu	Vlastní sourozenci
Petr	52 let	dcera	21 let	4 roky	17 let	0
Lenka	43 let	syn	17 let	12 let	5 let	mladší sestra
Martin	47 let	dcera	15 let	5 let	10 let	0
Petra	32 let	syn	12 let	11 let	1 rok	mladší bratr
Tomáš	45 let	dcera	18 let	13 let	5 let	mladší sestra
Aneta	35 let	syn	7 let	2,5 roku	4 roky	0

Všichni respondenti, kromě Anety se rozváděli po opravdu dlouholetých vztazích. Děti, u kterých se později projevil SOR, byly v době rozvodu ve věku od 2,5 do 13 let. Ve všech případech se SOR projevilo u dítěte opačného pohlaví, pokud měl respondent dvě děti, tak u toho staršího.

Vztah před rozvodem hodnotí všichni muži jako poměrně běžný. U žen to tak jednoznačné není. Lenka označuje svoje manželství jako „zlatou klec“, Petra a Aneta se pak ve svých vztazích setkaly s dlouhodobým násilím. U Anety bylo převážně psychického charakteru. U Petry se pravidelně objevovalo i fyzické násilí, starší syn byl často svědkem toho, jak otec matku bije. Také byl mnohokrát přítomen situaci, kdy přijeli policisté a vykázali otce na nějakou dobu z domu.

Vztah s dítětem před rozvodem hodnotí všichni rodiče jako dobrý, až nadstandardní, jedinou výjimkou je Aneta, která se se synovým odmítáním potýkala už v období před rozvodem: „*On mi třeba už v těch dvou a půl letech řekl, že jsem pí*...a když jsem se ho ptala, kde to slyšel, tak mi řekl, že to říkal táta a babička.*“ Nikdo jiný z respondentů se před rozvodem neseťkal u dítěte s odmítáním nebo hostilním postojem, který by mohl naznačovat pozdější problémy.

Samotný rozvod probíhal u respondentů velmi různorodě, ve většině případů se ale hned v úvodu objevuje spor o děti nebo majetek, nebo případně o oboje. Tyto spory byly pak živnou

půdou pro rozsáhlé konflikty mezi rodiči, které se často odehrávaly za přítomnosti dětí. A jejich aktéři rozhodně nejednali v rukavičkách. Objevují se křivé obvinění, nekorektní jednání, ale i využívání dětí jako rukojmích. Příčiny rozvodu jsou různé, nejčastěji je to nový mimomanželský vztah na straně jednoho z rodičů – všichni ale zmiňují, že ten byl jen vyústěním vleklé krize, kterou nebyli schopni vyřešit.

Vztahy s dětmi se u všech respondentů začaly postupně zhoršovat. U některých byly změny patrné už v době před rozvodem (Aneta) nebo během rozvodu (Lenka). U ostatních došlo k rozvoji SOR v období po rozvodu, často na pozadí dlouhých a vyčerpávajících soudních sporů. Všichni odcizení rodiče tím byli zaskočeni, vůbec nepředpokládali, že by se mohlo něco takového stát. Dobře vnímali prvotní náznaky změn v chování dětí a přičítali to vlivu programujícího rodiče. U všech, mimo Petra, proběhl nějaký „zlomový“ konflikt, po kterém se vztahy s dítětem dramaticky zhoršily, nebo došlo přímo k přerušení kontaktu.

Co se týče příčin vzniku SOR, všichni respondenti shodně uvádějí, že největší vliv má manipulace jejich bývalého partnera. Někteří z nich svoje ex partnery přímo označují za manipulativní osobnosti (Lenka, Martin, Aneta, Petra), další pak popisují jednání, které zcela jistě naplňuje podstatu manipulace.

Dalším faktorem vzniku SOR, který zmiňují prakticky všichni respondenti, je nenávisť, kterou k nim bývalý partner cítil a potřeba pomsty, nebo potrestání. O tom hovoří ve své výpovědi Petr, Martin, Tomáš, Aneta i Lenka. Ta se domnívá, že hlavním důvodem, proč žádal exmanžel syna do péče, byly potenciálně vysoké alimenty, které by Lence umožnily zachovat si vysoký životní standard. Zda byla motivem očerňující kampaně nenávisť a potřeba pomstít se i u Petry je otázka, která nebyla zodpovězena. Nicméně vzhledem k faktu, že už v průběhu vztahu se objevovalo masivní domácí násilí, by se o tom dalo uvažovat. Rovněž následné manželovi kroky – znemožnění kontaktu se synem, zablokování mobilního čísla atd., by tomu nasvědčovaly.

Lenka, Tomáš a Martin přisuzují odcizení částečně i věku. Jejich děti se nacházely na počátku puberty, kdy může být potřeba identifikace s rodičem stejného pohlaví poměrně vysoká. Taktéž se pochopitelně v tomto věku zvyšují konfliktní situace s rodiči.

Svoje přispění k rozšíření SOR si uvědomují Lenka s Petrou. Obě litují toho, že lépe nezpracovaly svoje frustrace a byly v konfliktech s dětmi strženy momentálními emocemi vzteku a beznaděje. Podobně se vyjadřuje i Tomáš, který říká, že nemusel být na dceru tak tvrdý a měl ji více respektovat.

Zkušeností s řešením SOR jsou u rodičů často i velmi odlišné. Martin a Petr se spolehli především na „boj“ soudní cestou. V Petrově případě se to ukázalo jako zcela bezvýsledné,

Martinovi se podařilo alespoň dosáhnout širšího styku s dcerou. Oba silně upozorňují na „děravost“ právního systému. Objevuje se také problém s nevymahatelností nařízeného styku s dítětem.

Co se týče řešení přímo s dítětem, všichni rodiče se intenzivně snažili udržet alespoň nějaký kontakt, i když každý k tomu přistoupil jinou formou. Petr dodnes píše dceři alespoň zprávy k narozeninám a svátkům. Martin se snažil s dcerou mluvit, ptát se jí, co jí vadí, co by potřebovala jinak. Na společných aktivitách se s dcerou domlouvá tak, aby jí vyhovovali. Komunikace s dcerou bohužel momentálně není pro Martina úplně jednoduchá: *„Jenomže z ní dostat nějakou informaci to je prakticky nemožný, ono to vždycky skončilo na tom, že se vlastně nudí, co tam bude dělat a podobně. I když myslím, že to určitě není jiný než u ní doma, tam je taky pořád doma, maximálně vyvenčí psy a tím to končí. A zbytek tráví na mobilu.“* Lenka v rámci přistoupení na manželovi podmínky trvala na téměř každodenním kontaktu se synem, což vidí jako jeden z důvodů, proč se SOR nerozvinulo do závažného průběhu. Měla tak totiž prostor trávit se synem i běžný čas, povídat si s ním a postupně i vysvětlovat svoji „verzi příběhu“. Petře pomohly v nejhorsím období sociální aplikace. Díky nim měla alespoň nějaké propojení se synem. Postupně si začali psát, komunikovat, došlo i k domluvení návštěvy. Petra má zkušenost, že nesmí se synem mluvit o uběhlých událostech, ani se ptát na otázky, týkající se jeho života s otcem. U syna to vyvolává nezvladatelný hněv a odpor. Podobně využil online aplikaci i Tomáš v období, kdy nebyl s dcerou v kontaktu. Mimoto se snažil využít každé příležitosti k rozhovoru, když předával mladší dceru. Jako jediný se také pokusil v tomto období zlepšit vztahy s bývalou manželkou, aby ho podpořila ve znovuoobnovení kontaktu s dcerou. Anetě se zatím řešení SOR příliš nedaří. Nenašla zastání na OSPODu, čeká na vyšetření syna v PPP a má v plánu začít se synem navštěvovat rodinnou terapii. Syna má sice jako jediná v péči, nicméně komunikace mezi nimi je velmi špatná.

Při zpětném pohledu hodnotí odcizení rodiče svoji situaci zcela odlišně a poměrně odlišná je i jejich sebereflexe na téma, co mohli udělat jinak. Petr má po letech neúspěšných soudů jasno v tom, že by se nejvíce ze všeho snažil zlepšit komunikaci s bývalou manželkou, aby nedošlo k tak masivnímu konfliktu: *„Já nevím, jestli by se to podařilo. Ale asi bych jí víc ustupoval, abychom nešli do té války. Jestli by se to podařilo, to nevím, ale určitě bych to změnil.“* Druhou věcí, kterou by změnil, by bylo častější vyhledávání osobního kontaktu s dcerou i nad rámec určených setkání. O snaze o zlepšení vztahu s druhým rodičem hovoří i Tomáš, když přiznává, že už by se znovu nepouštěl do tak tvrdých bojů o majetek. Má za to, že právě ty byly zdrojem nenávisti jeho bývalé ženy, která vedla k jeho očerňování před dcerou. Podobně se vyjadřuje i Lenka, která říká, že by kladla exmanželovi ještě méně odporu a

přistoupila by na jeho podmínky dříve. Také by se snažila více komunikovat se synem. Pravděpodobně by vyhledala psychologa, aby lépe zpracovala přenos z otce na syna, a vyhnula se tak nepřiměřeným reakcím. Na jejich zvládnání by zapracovala i Petra. A rozhodně by se vyvarovala toho, aby syna konfrontovala s odmítáním a žádala po něm vysvětlení. Martin a Aneta jsou poměrně rezignovaní, mají pocit, že již vyzkoušeli vše, ale k výraznému zlepšení vztahů to nevedlo.

7.2.2 Psychoterapeuti

Jméno	Věk	Zaměření	Praxe
Martina	44 let	ředitelka organizace pro práci s ohroženou rodinou, psychoterapeutka	20 let
Josef	74 let	pedagogicko-psychologické poradenství, manželské a rozvodové poradenství, psychoterapeut	53 let
Beáta	38 let	klinicko-psychologická praxe, rozvedené nebo rozvádějící se rodiny	13 let
Aleš	46 let	párová a rodinná terapie a poradenství, psychoterapeut	20 let

Všichni dotazovaní terapeuti jsou odborníci s dlouholetou praxí, denně pracující s rodinami v krizové situaci. Za takovou lze rozhodně považovat i rozvod. Zkušenosti s odcizenými rodiči a odmítajícími dětmi mají všichni poměrně bohaté. Ať už to nazývají jakkoli, shodují se, že jevy naplňující podstatu SOR se objevují velmi často, a že nejsou dobře systémově podchyceny

Josef a Martina upozorňují ve svých výpovědích i na to, že pojem SOR je často zneužívaný manipulativními nebo násilnickými rodiči, které to dítě v podstatě oprávněně odmítá. Oba připouští, že kvůli těmto případům má SOR mezi odbornou veřejností i mnohými organizacemi (jako je OSPOD, nebo Krizová centra) velmi negativní konotaci. Martina vysvětluje: „Všichni z toho zdrhají, nikdo to nechce dělat, ani předávání v terénu. Protože se množí žaloby...a speciálně těch – teď nevím, jestli mě nevyhodíte (smích) – speciálně těch zavržených rodičů. To jsou taky totiž často manipulanti a násilníci.“

Ke vzniku SOR dochází podle terapeutů z několika důvodů. Aleš i Martina vyznívali, že dítě má tendenci „přilnout“ k silnějšímu rodiči. Martina upozorňuje, že se tak děje obzvláště v situacích, kdy je dítě přítomno nějaké formě násilí mezi rodiči. Podobně to

komentuje i Aleš, který říká, že často je odmítání nasměřováno proti tomu rodiči, který se snaží více dítě ochraňovat před dopady rozvodu a nezřídka hledá chybu u sebe.

Dalším faktorem vzniku SOR je dle výpovědí terapeutů osobnost programujícího rodiče, který přenáší na dítě svoje negativní pocity. Jozef to nazývá přímo narcistickou identifikací. Tedy jinými slovy, že programující rodič považuje za správné, aby dítě k odmítanému rodiči cítilo tytéž emoce, jako on. Prakticky stejná je k tomuto názoru výpověď Aleše, který říká o programujícím rodiči: *„Ten je skálopevně přesvědčen, že je úplně v pořádku, že dítě za druhým rodičem nechce...protože si to přece zaslouží.“* Beáta podobně hovoří o identifikaci s rezidentním rodičem, kde dítě převezme rodičův negativní postoj a nemusí se tak dít ani vědomě. Martina tuto myšlenku rozvíjí, když říká: *„Takhle...ono to dítě fakt může mít rádo i toho druhého rodiče a toužit po něm, ale teď má třeba pocit, že tu mámu nebo tátu musí chránit, jo.“* U mladších dětí se domnívá, že následování emocí jednoho z rodičů jim usnadňuje orientaci v těžké situaci, které nerozumí.

Možným motivem, proč programující rodič dítě manipuluje proti rodiči druhému, je podle terapeutů potřeba potrestání nebo pomsty. Za tou mohou být nezpracovaná zranění ze vztahu, na které upozorňuje ve své výpovědi Martina. Podobně se vyjadřuje i Aleš, který říká, že programující rodič je často ublížený a zraněný, a chce se druhému rodiči pomstít. Beáta se domnívá, že programující rodič nejedná účelově, ale programování se děje na nevědomé úrovni. Do dětí pak rodiče projikují svoje vlastní pocity vzteku, zášti a nevyřešených zranění.

Jako další možný faktor, který má vliv na vznik SOR, zmiňuje Martina ještě poruchy osobnosti na straně jednoho z rodičů. Beáta zase upozorňuje na to, že u pubertálních dětí může být motivace čistě zistná, kdy si vybírají pro ně výhodnější stranu.

Zkušenosti se SOR mají spíše negativní, jednohlasně se shodují v tom, že pokud odloučení rodiče od dítěte trvá delší dobu, následky jsou prakticky nevratné. Martina k tomu uvádí: *„Ono to píše i Gardner, že čím je tam to dítě dýl a v určitým věku, tak tím víc zapomíná na toho druhého.“* Josef se vyjadřuje ještě podstatně tvrději: *„Prosím vás, SOR nemůže být nikdy v počátcích.... vy se už s tím setkáte, kdy už jde o masivní spor. Pokud je možné diagnostikovat jednotlivé příznaky, tak ten stav je již tak vážný, že žádná psychoterapie už nepomůže. Dámy z ospodu hrozně rády doporučují mediaci a psychoterapii. Ale je to úplně směšný, protože to nepomůže.“* Za jediné možné řešení považuje Josef „boj o dítě“ soudní cestou. Ani v ten ale příliš nevěří, a navíc upozorňuje na rizika zničení dítěte: *„Setkal jsem se s tím, že se to zvrátilo, ale v době, kdy to dítě bylo ve věku blízké zletilosti. Po asi 8 letech boje, kterej byl strašnej, a vedl k tomu, že to dítě je sociálně hendikepováno.“* Ani ostatní nevidí velký přínos v asistovaných stycích nebo nařízené mediaci. Beáta říká, že to nemá efekt,

Martina vysloveně uvádí: „*My jsme teda takový docela tvrdý, protože za nás asistovaný setkání není řešení, to je pouze přechodná věc*“. Beáta se domnívá, že uspokojivého řešení SOR je možné jen v situaci, kdy programující rodič získá náhled na nepříznivý vliv jeho chování na dítě.

K soudnímu systému mají velké výhrady Aleš a Josef. Podle nich je špatně nastavený soudní systém jedním z důvodů prohloubení SOR. Výhrady mají zejména k délce trvání jednotlivých úkonů a neschopnosti zajistit výkon přijatých rozhodnutí.

I přes negativní zkušenosti se SOR mají terapeuti pro rodiče několik doporučení. Tím úplně nejdůležitějším, na kterém se všichni shodují bez výjimky, je udělat vše pro to, aby zůstal zachován kontakt s dítětem. Alespoň nějaký. Pokud nedojde k přerušení kontaktu, jsou terapeuti poměrně pozitivní, co se týče dalšího vývoje a vidí reálnou šanci na zlepšení vztahu. Pokud není možnost osobního styku, nebo ho dítě momentálně odmítá, tak doporučují maximálně využít online prostoru.

Stejně tak se všichni shodují na tom, že pokud má rodič podezření, že je „obětí“ SOR, měl by vyhledat odbornou pomoc – ať už se jedná o psychoterapeuta, nebo právníka. Beáta, Aleš i Martina zároveň upozorňují na potřebu dobře zpracovat vztek a frustraci, aby rodič předešel tomu, že tyto pocity budou přenášet při kontaktu na dítě. Beáta i Martina výslovně doporučují, aby se odmítání rodiče vyvarovali neustálého řešení aktuální situace, nebo se vraceli k době kolem rozvodu, pokud si to dítě vysloveně nevyžádá.

Dalším doporučením, na kterém se shodují všichni terapeuti, je pokus o zlepšení vztahu s bývalým partnerem. V optimální situaci se tím odstraní hlavní příčina SOR – negativní ovlivňování ze strany programujícího rodiče. Josef to sice nevidí příliš reálně, ale na otázku, zda by měl odmítaný muž platit vyšší alimenty, pokud se domnívá, že to manželku upokojí a nebude proti němu tak ostře před dítětem vystupovat, odpovídá: „*Pokud si žena nechá zaplatit kontakt s dětmi vyššími alimenty, tak bych otci doporučil, pokud jenom trochu může, aby je zaplatil.*“ Ostatní jsou v tomto ohledu výrazně optimističtější. Martina hovoří o tom, že může pomoci „*zkousnout ješitnost*“ a pokusit se v zájmu dítěte vztah s bývalým rodičem zlepšit.

7.3 Odpovědi na výzkumné otázky

V této kapitole dojde k zodpovězení stanovaných výzkumných otázek a podotázek, na základě provedené analýzy a interpretace dat.

7.3.1 Jaká je zkušenost odmítaných rodičů se SOR?

Zkušenost odmítaných rodičů je velmi různorodá, přesto můžeme najít společná schémata. Většina respondentů se rozváděla po dlouholetém manželství, všichni muži z výzkumu hodnotí svoje manželství jako běžné, normální. U žen to tak jednoznačné nebylo. Dvě z nich zažívaly ve vztazích domácí násilí, jedna uvádí celkovou nespokojenost a oboustrannou nevěru. Také vztah s dítětem před rozvodem, až na jednu výjimku, všichni hodnotí jako dobrý, až nadstandardní. Mnozí z nich trávili s dětmi spoustu společného času. Rozvod zpravidla neprobíhal úplně snadno. Už během něj, nebo krátce po něm, u většiny respondentů došlo k rozsáhlým právním sporům, které se týkali dětí, nebo majetku. Některým z odcizených rodičů bylo bráněno ve styku s dítětem. V tomtéž čase se začaly také objevovat první známky odmítání. Nejčastějším projevem bylo to, že dítě nechtělo k odcizenému rodiči chodit, v případě, že bylo s ním, chovalo se odmítavě a rezervovaně. Taktéž zvýšeně vyhledávalo konflikty, ve kterých se projevovalo se sníženou empatií. Pokud došlo k hádce, dítě často argumentovalo informacemi, které mělo evidentně převzaté od programujícího rodiče a stavělo se na jeho stranu. V hádkách byly děti nepřiměřeně vulgární nebo drzé. Programující rodiče toto jednání ignorovali, nebo ho dokonce podporovali. U většiny případů došlo po určité době ke zlomovému konfliktu mezi odmítaným rodičem a dítětem, po kterém se situace ještě zhoršila. Dítě si pro sebe „rozdělilo“ rodiče na „dobrého a špatného“. V polovině případů se s tím „špatným – odcizeným“, přestalo na nějakou dobu stýkat. Další vývoj je velmi různorodý. Po ukončení, někdy i letitých soudních sporů, se v některých případech situace uklidnila natolik, že odcizení rodiče hodnotí aktuální vztah s dítětem jako stejně dobrý a kvalitní, jako před rozvodem. Z jejich pohledu SOR překonali. Jiní jsou s dítětem v pravidelném styku, vztah s dítětem je však křehký a nestabilní. V jednom případě je vztah zcela přetřhán a šance na jeho obnovu jsou téměř mizivé.

7.3.1.1 Jak vnímají odmítání rodiče vznik SOR včetně možných příčin?

Za nejvýraznější příčinu vzniku SOR považují všichni respondenti vliv manipulace ze strany bývalého partnera, která byla motivována silnou nenávistí a potřebou pomstít se. Odnětí dítěte, nebo jeho reálná hrozba, bylo pro programujícího rodiče nejsnazším způsobem, jak potrestat rodiče druhého. Cesty, které k tomu využívali, byly rozličné. Objevuje se zde bránění ve styku s dítětem, pomluvy, urážky a lživé informace, týkající se osoby odcizeného rodiče,

navádění dětí k neposlušnosti a odporu nebo stavění se do role oběti, kterou musí dítě ochránit tak, že zavrhne druhého rodiče. Dvě z odmítaných matek byly dlouholeté oběti domácího násilí a domnívají se, že jejich synové se s chováním otce identifikovali. O potřebě identifikace s rodičem stejného pohlaví jako o možném faktoru vzniku SOR, ostatně hovoří i další rodiče, kteří byli nejvíce odmítáni právě v období puberty svých dětí.

7.3.1.2 Jakou mají odmítání rodiče zkušenost s řešením SOR?

Zkušenost s řešením SOR mají rodiče rozdílnou. Pokud jim bylo bráněno v kontaktu s dítětem, zpravidla se snažili o řešení SOR soudní cestou. To trvalo ale neúměrně dlouho a nakonec příliš úspěšní stejně nebyli. Pokud se podařilo přece jen něčeho domoci, zpravidla to ztroskotalo na neochotě programujícího rodiče podřídit se rozhodnutí soudu. V tomto směru má pozitivní zkušenost jen jedna z respondentek, kdy jí intervenční centrum pomohlo vytvořit na otce dostatečný tlak a ten následně setkávání se synem umožnil. Rovněž se ukázalo, že majetkové spory, které v některých případech probíhaly, měli vliv na zhoršování SOR. Patrně jen zvyšovaly nenávist programujícího rodiče, který tuto svoji emoci poté přenášel na dítě a využíval ho jako prostředek pomsty. Všichni rodiče, bez výjimky, se snažili o zachování pravidelného osobního kontaktu s dítětem. Pokud došlo k odcizení tak výraznému, že dítě odmítalo osobní setkání, využívali ke komunikaci s dítětem nejrůznější online platformy. Zpravidla tento způsob pomohl zabránit úplnému přerhání kontaktu a později umožnil cestu k opětovnému setkávání. Ostatně právě zachování pravidelného osobního kontaktu se ukazuje při řešení SOR jako klíčové.

7.3.1.3 Jaký je zpětný pohled odmítaných rodičů na jejich situaci a co by udělali jinak?

Ve výpovědích rodičů, týkajících se zpětné reflexe, se objevovala dvě výrazná témata. První se týkalo vztahu s bývalým partnerem. Polovina respondentů by se pokusila vztahy zlepšit i za cenu výraznějších ústupků. Mají náhled na to, že kdyby eliminovali nenávist bývalého partnera (nebo ji některými činy nepodněcovali), výrazně by se snížilo manipulování dítěte a tím pádem i SOR. Druhým silným tématem bylo lepší zpracování frustrace, bezmoci a pocitů vzteku. Polovina respondentů uvedla, že z důvodu emocionální nevyrovnanosti reagovali na dítě často v afektu a nepřiměřeně. Konflikty s dítětem pak byly mnohem vyhocenější, než bylo nutné a než odpovídalo reálné situaci. Odmítající dítě to jen utvrzovalo v přesvědčení, že odcizený rodič si odmítání plně zaslouhuje. Vedlejším tématem, na kterém se shodli dvě matky, byla konfrontace odmítání s dítětem. Zpětně vidí jako zbytečné, že po dítěti žádaly vysvětlení

toho, proč je odmítá a znovu a znovu chtěly řešit, co se stalo, případně přesvědčovat dítě, že to bylo jinak. Dle jejich zkušeností to vedlo pouze k prohloubení odporu dítěte. Obě se shodují, že se měli více soustředit na příjemné trávení společného času, bez zbytečného řešení.

7.3.2 Jaká je zkušenost psychologů se SOR?

Všichni terapeuti mají dlouholeté zkušenosti v oblasti práce s rodinou. Z jejich výpovědí vyplývá, že SOR, nebo jevy, které tento termín naplňují, se vyskytují velmi často a nejsou dobře systémově podchyceny. Zároveň upozorňují na to, že SOR bývá skutečně často zneužíván a poměrně agresivně se jím zaštiťují manipulativní a násilníci rodiče. To pak vede k negativní konotaci tohoto pojmu u odborné veřejnosti a pomáhajících organizací. Proto je podle nich klíčové znát celý kontext situace, protože opravdové SOR lze od toho fiktivního poměrně dobře rozeznat. Velké výhrady mají k aktuálně nastavenému právnímu systému, kdy je prakticky nemožné nespolupracujícího rodiče „donutit“ dodržovat nastavené rozhodnutí. Příliš smysluplnosti podle nich nemají ani asistované styky, nebo mediace. Pokud je SOR již ve fázi, že došlo k dlouhodobému přerušování kontaktu mezi dítětem a odmítaným rodičem, je podle terapeutů šance na obnovu vztahu v dohledné době minimální.

7.3.2.1 Jak nahlíží psychologové na vznik SOR?

Psychologové identifikují několik faktorů, které mají vliv na vznik SOR. Nejvýraznější je podle nich manipulace ze strany programujícího rodiče. Ten k tomu může být motivován různými důvody. Zmiňovaná je například narcistická identifikace, kdy programující rodič považuje za správné a žádoucí, aby dítě sdílelo k druhému rodiči tytéž pocity, jako on sám. Dále se objevuje motiv pomsty a nezhojených vztahových zranění, které vedou k potřebě bývalého partnera potrestat. Využití k tomu dítě, respektive připravení o něj a jeho lásku druhého partnera, je nejjistější způsob, jak bývalému partnerovi ublížit a zranit ho. Objevuje se ovšem i upozornění na to, že programující rodič tak nemusí činit zcela vědomě. Dalším faktorem, který může mít vliv na vznik a rozvoj SOR je nevyrovnaný poměr sil mezi rodiči. Z praxe se ukazuje, že dítě má tendenci pudově přilnout k tomu rodiči, kterého považuje za silnějšího. Děje se to zejména tam, kde je dítě svědkem domácího násilí. Terapeuti ve svých praxích ale zaregistrovali i opačnou situaci, kdy má dítě tendenci ošetřit a ochránit jednoho z rodičů, i když to znamená odmítat rodiče druhého – děje se tak zejména v situacích, kdy se jedná o kombinaci

citlivějšího dítěte a rodiče, který se staví, ať už vědomě nebo nevědomě, do role oběti. Co se týče věku dítěte, výraznější riziko rozvoje SOR se objevuje v pubertě dětí.

7.3.2.2 Jaké mají zkušenosti s řešením problematiky SOR ve své terapeutické praxi?

7.3.2.3

Zkušenosti se SOR mají terapeuti poměrně rozsáhlé, bohužel se shodují, že téměř vždy negativní. Může za to, dle jejich vyjádření, fakt, že případy, které se dostanou až k nim, jsou už ve velmi závažném stavu. Jednoznačně se shodují na tom, že pokud je kontakt mezi rodičem a dítětem přerušen na delší dobu, následky jsou prakticky nevratné. Co se týče řešení SOR jsou v podstatě jen dvě cesty – první je soudní, ta ale nemá příliš velké úspěchy. Stejně tak nemají terapeuti příliš důvěru ve smysluplnost případně nařízených asistovaných styků, nebo mediace. Druhou variantou je snaha o zachování kontaktu s dítětem i za cenu ústupků – jak směrem k dítěti, tak k programujícímu rodiči.

7.3.2.4 Co doporučují rodičům, kteří se momentálně se SOR potýkají?

Jak vyplývá z výše uvedeného, nejdůležitějším doporučením je zachování kontaktu s dítětem za každou cenu. Pokud je situace momentálně tak špatná, že není možnost osobního kontaktu, nebo ji dítě odmítá, doporučují terapeuti maximálně využít online aplikace a sociální sítě. Na dítě není vhodné nepřiměřeně tlačit, ale zároveň je třeba neustále se o něj zajímat a nabízet možnosti setkání. Pokud k nim dojde, terapeuti výrazně doporučují, aby se nesly v co možná nejpříjemnější atmosféře. Rodič by se měl vyhnout obviňování dítěte nebo neustálému řešení aktuální situace. Naopak se doporučuje, aby se čas přizpůsobil dítěti a dělaly se věci, které má dítě rádo, a které ho baví. Pokud se dítě samo vyptává na detaily kolem rozvodu rodičů, nebo si žádá vysvětlení k informacím a situacím, které mu sdělil druhý rodič, je vhodné mu je poskytnout a přidat i svoji verzi příběhu. Dalším doporučením je snaha o zlepšení vztahu s bývalým partnerem. Terapeuti mluví o „zahození ješitnosti“ v rámci zájmu dítěte. Jednoznačné je i doporučení týkající se vyhledání odborné pomoci. Optimální je, pokud se jí může zúčastnit společně s rodičem i dítě. Pokud to ale možné není, má velký smysl i pro samotného odmítaného rodiče. Pomůže mu lépe zpracovat frustrace, které potom nepřenáší na dítě. V případě, že se rodič rozhodne vydat se cestou soudních bojů, doporučují terapeuti opravdu dobrého právníka, který je znalý problematiky.

8 Diskuze

Cílem této práce byla deskripce a explorace zkušenosti odcizených rodičů a terapeutů s SOR. V této kapitole se tedy budu věnovat komparaci výsledků rozhovorů s rodiči a odborníky, s přihlédnutím k teoretickým podkladům a již provedeným studiím. Nosnou částí bude též návrh doporučení a postupů, které se ukázali jako efektivní. Taktéž popíši potenciální zdroje nepřesností, limity, ale i silné stránky této práce. V závěru zmíním též praktickou využitelnost a doporučení pro další výzkum.

První věcí, kterou bych na začátku diskuze zmínila, je jednoznačné potvrzení toho, že jevy, které naplňují podstatu SOR existují a vyskytují se poměrně často. Svědčí o tom zkušenost respondentů, terapeutů i zjištění zahraničních studií zmíněných v této práci. Dokonce i odpůrci SOR (v ČR např. Pavlata et al., 2006) přiznávají, že jsou si vědomi, že porozvodové odmítání rodičů se prostě reálně děje. O to překvapivější se mi zdá, že velká část odborných sil se zaměřuje na teoretické debaty o tom, jaký pojem použít/nepoužít a jestli diagnostikovat nebo nediaagnostikovat. Už v kapitole o výzkumných studiích jsem zmiňovala, že je jich naprostý nedostatek, a takové, které by zkoumaly efektivitu a možnosti intervencí prakticky chybí. Jediné intervence, které jsou snad alespoň trochu zmapovány, jsou tvrdé zákroky, kdy je dítě absolutně odděleno od preferovaného rodiče, umístěno do specializovaného zařízení a následně přiděleno k rodiči odmítanému. O tom, že toto kontroverzní řešení nemusí být pro dítě vždy přínosné asi netřeba diskutovat. Proč ale není věnována pozornost odborníků na prevenci a předcházení tomuto problému, je pro mě záhadou. Existuje nespočet literatury, zabývající se rozvodem (viz. teoretická část) a každá z nich se věnuje tomu, jak by se rodiče měli, v zájmu dítěte, chovat. Co ale dělat, pokud se jeden z nich tak nechová, zpracováno není. Podle mého názoru je třeba řešit prevenci vzniku SOR už v předrozvodovém stádiu a během rozvodu, protože jak se ukazuje, uspokojivě řešit rozvinuté SOR je prakticky nemožné.

V souvislosti s prevencí by bylo nesmírně užitečné zaměřit se na zkoumání rizikových faktorů, které mohou podpořit vznik SOR. Výsledky interview s rodiči i terapeuty ukazují, že nejvýrazněji se na vzniku SOR podílí osobnostní nastavení a motivace programujícího rodiče. V této práci byly identifikovány dva vzorce, které se silně podílí na vzniku SOR – narcistická identifikace a potřeba pomsty/trestu.

Prvním z nich byla narcistická identifikace, tedy stav, kdy rodič považuje za správné a žádoucí, aby s ním dítě sdílelo stejné pocity a názory. Pokud tedy rodič cítil ke svému bývalému partnerovi odpor, hostilitu či pohrdání, přenášel tyto pocity, ať už vědomě, nebo nevědomě, na dítě, které je postupně převzalo za své. Ke stejnému zjištění došla ve svém výzkumu i Popelková (2015) nebo Baker (2006) a objevuje se i v odborné literatuře (např. Warshak, 2003). Rozhodně zajímavé zjištění, které se objevilo v mém výzkumu je to, že ne vždy byla tato identifikace přenášena na dítě „agresivním“ způsobem, jako je třeba pomlouvání nebo dehonestování bývalého partnera. V práci se u 4 respondentů objevuje také forma, kde se programující rodič cítil jako zraněná a ublížená oběť a dítě se postavilo do role jeho ochránce. Ve snaze potěšit ho sdílením stejné emoce, pak odmítalo druhého rodiče. Tuto formu identifikace ostatně potvrdila i jedna z terapeutek a stejný výsledek zaznamenala ve své studii také Baker (2006).

Druhou silnou motivací k programování dítěte byla nenávist a potřeba pomstít se nebo potrestat bývalého partnera. Terapeuti v této práci mluví o tom, že ublížit druhému rodiči přes dítě je nejsnazší a nejbezpečnější způsob. Ukazují to i zkušenosti respondentů. Lenka vypovídá o tom, že manžel požadoval syna do péče jen proto, aby nemusel platit vysoké alimenty a tím jí „zasponzorovat“ vysoký životní standard. Že tam skutečně byl pravděpodobně motiv pomsty ukazuje to, že ve chvíli, když slevila ze svých nároků na výšku výživného a vzdala se společného majetku, programování ze strany manžela skončilo. Podobnou zkušenost má i Tomáš, u kterého došlo k výraznému zlepšení vztahu s exmanželkou i s odmítající dcerou poté, co prohrál bitvu o majetek. Zdá se jakoby akt potrestání partnera, sloužil k upokojení programujícího rodiče a snížení jeho programování. Této teorii by nahrával i příklad Petra, který naopak bitvu o majetek vyhrál, a nebyl tedy z pohledu své bývalé manželky potrestán. Vztahy mezi ním a exmanželkou se kontinuálně zhoršovaly a s ním i SOR. Rozhodně by stálo za bližší prozkoumání, zda subjektivní vykonání aktu pomsty (trestu) má vliv na zlepšení SOR. Tento jev by si dle mého názoru zasloužil další výzkumnou aktivitu. Pomsta a potřeba potrestání partnera, jako motiv SOR je zmíněna i v literatuře (Warshak, 2003, Gardner, 2010, Bakalář, 2006).

Posledním zjištěním, které se týká vzniku SOR je to, že nevyrovnaný poměr sil mezi partnery, zvyšuje riziko odmítání toho „slabšího“. V našem výzkumné vzorku se to naprosto razantně projevilo tam, kde bylo přítomno domácí násilí. Vypozorovat se to dá ale i na dalších

případech – Lenka i Martin jasně naznačovali, že ve svých vztazích byli ti výrazně submisivnější. Na tento jev upozorňují ve svých výpovědích i dotazovaní terapeuti a objevuje se též v odborné literatuře (Warshak, 2003).

Důležitým cílem této práce bylo, kromě prostého popisu zkušeností respondentů s SOR, zmapovat i zkušenosti s řešením SOR a na jejich základě identifikovat aktivity, které mohou vést ke zlepšení situace. Zde můžeme vycházet jak z doporučení terapeutů, tak z reflexe odmítaných rodičů.

Naprosto klíčovým aspektem úspěšného zvládnutí SOR se ukazuje být udržení osobního kontaktu s dítětem. Terapeuti přímo nabádají rodiče k tomu, aby se snažili udržet kontakt za každou cenu, protože jen tak je šance na obnovení dobrého vztahu s dítětem. Ukazují to i zkušenosti odmítaných rodičů. Tam, kde nedošlo k dlouhodobému zpretrhání kontaktu s dítětem, se vzájemný vztah zlepšil až na úroveň, jaká byla před rozvodem. V jiných případech se alespoň stabilizoval a existuje reálná perspektiva budoucího pozitivního vývoje. Naopak v případech, kde došlo k dlouhému odloučení od dítěte, se SOR prohloubil natolik, že šance na obnovu vztahu prakticky neexistuje. Stejně doporučení se objevuje v odborné literatuře od Warshaka (2003), Gardnera (2010) i Bakaláře (2006). Toto stanovisko ostatně zaujímají i odpůrci SOR (Pavlát et al., 2006), když říkají, že odmítaný rodič má strpět vše, pokud mu to umožní kontakt s dítětem. Byť se s tímto sdělením zcela neidentifikují, ukazuje se, že ústupky směrem k programujícímu rodiči mohou mít pozitivní vliv na vývoj SOR.

Další doporučení terapeutů směřují ke komunikaci odmítaného rodiče s dítětem. Podle nich je klíčové, aby společně strávený čas byl co nejpříjemnější a odehrával se „tady a teď“. Výrazně nedoporučují, aby odmítaný rodič „atakoval“ dítě výčitkami, pomluvami druhého rodiče nebo rozsáhlým vysvětlováním svého pohledu na věc. Sdělit dítěti svoji verzi příběhu má určitě svoje místo, ale musí přijít ve správný čas – tedy optimálně, až se na něj dítě bude ptát. Zkušenosti rodičů i terapeutů ukazují, že pokud je zachován osobní kontakt, dříve, nebo později k tomu obvykle dojde. Stejně doporučení zmiňuje i Warshak (2003), které detailněji popisují v teoretické části. Jde zejména o jeho doporučení nejednat s dítětem příliš agresivně, nekritizovat ho zbytečně tvrdě a nesnažit se ho přesvědčit, že se mýlí. A hlavně neoplácet odmítání odmítáním. To ostatně zmiňují i terapeuti v tomto výzkumu. Pokud už se SOR dostane do takového stádia, že dítě osobní kontakt odmítá, je žádoucí na něj nevytvářet přílišný nátlak. Stejně důležité je ale také kontakt neustále nabízet a snažit se udržet alespoň

písennou komunikaci, nebo dávat o svém zájmu o dítě vědět pomocí sociálních sítí. Třeba jen lajkováním na instagramu. Toto jednání je důležité ze dvou důvodů. Za prvé zkušenosti odmítaných rodičů i terapeutů ukazují, že tato strategie často slaví úspěch a pomůže k znovuoobnovení osobního kontaktu. Druhým důležitým důvodem je snížení budoucích negativních dopadů SOR na dítě. Aktuální studie na dospělých, kteří byli v dětství vystavení SOR, prokázali zvýšený výskyt deprese v dospělosti. Autoři (Verrocchio et al., 2019) se domnívají, že je to mimo jiné, způsobené i tím, že dítě získalo pocit, že to s ním rodič vzdal. Pokud může projevovaný zájem v tomto směru působit protektivně, myslím si, že by se o něj odmítaný rodič měl pokoušet.

Strategie, která naopak působí kontraproduktivně, jsou rozsáhlé soudní spory, ať už se týkají majetku nebo svěření péče o dítě. Nesouhlasím zcela s kritikou SOR (např. Silberg & Dallam, 2016), kteří se domnívají, že by se jim odmítaní rodiče měli úplně vyhnout, protože příklad Martina nebo Petry ukazuje, že je možné dosáhnout alespoň dílčích úspěchů. Musím ale dát za pravdu terapeutovi Josefovi, který říká, že dlouhodobé soudní spory jen chronifikují SOR. Také se zdá, že popuzují programujícího partnera, který pak přenáší svoje frustrace a nespokojenost na dítě, čímž opět přispívá ke zhoršení SOR.

Doporučením, na kterém se shodli všichni terapeuti, je snaha o zlepšení vztahu s bývalým partnerem. Toto téma silně rozpracovává i Warshak (2003), který se domnívá, že zejména v situacích, kde programující rodič nejedná vědomě, může zlepšení vztahu vést až k eliminaci manipulativního chování, což má zásadní vliv na SOR. Výrazný efekt to dle něj může mít i u programujících rodičů, kde je hlavním motivem narcismus. Tam doporučuje jasné strategie, jak s daným rodičem jednat. Vzhledem k tomu, že narcistická identifikace je jednou z příčin vzniku SOR, jak bylo popsáno výše, je velká škoda, že kromě Tomáše, se nikdo z odcizených rodičů (respondentů) o toto nepokusil. Je asi pochopitelné, že v situaci, kdy je rodič odmítán z důvodu působení bývalého partnera, musí být nesmírně těžké pokusit se o smír. Zdá se mi, že výstižně to shrnuje Petr, když říká: *„...protože já jsem byl ten dotknutý, na koho dopadaly ty potíže, takže jsem to i emocionálně prožíval a nebyl jsem schopný o tom až tak racionálně přemýšlet. Teď mám pocit, že se mi to daří líp. Určitě se dalo s tou matkou víc komunikovat tak, aby ona byla spokojená.“* Zvládnutí tohoto dilematu je něco, s čím by odmítaným rodičům mohla pomoci vhodná psychoterapie. Na její důležitosti pro odmítaného rodiče se ostatně shodují dotazovaní psychoterapeuti, autoři studií (Poustie et al., 2018) i

samotní odmítání rodiče. Ti ve své sebereflexi uvádějí, že to bylo právě nedostatečné zpracování frustrace z odmítání, které je vedlo ke zbytečně ostré a emocionální konfrontaci s dítětem. A jak už je zmíněno výše, příliš vyhocené konflikty mají na SOR jednoznačně negativní vliv.

Bolavým tématem SOR je pro mě jednoznačně naprosto chybějící systémové řešení SOR. Mluví o tom odborníci, terapeuti i rodiče a týká se zejména dvou aspektů. Prvním z nich je nevymahatelnost soudních rozhodnutí. Ukazuje se totiž, že v určité části případů SOR hraje velkou roli skutečnost, že programující rodič ignoruje rozhodnutí soudu a neexistuje žádný prostředek, který by ho donutil tak nečinit. Myslím tím zejména nepředávání dětí v dohodnuté dny nebo nařízené mediace, kam se programující rodič prostě rozhodne nechodit. Z výpovědí terapeutů i rodičů vyplývá, že v tomto směru je „krátký“ OSPOD, krizová centra, mediace i policie. Zdá se mi pak lidsky pochopitelné, že zoufalý rodič se obrátí na soud. Kam ovšem takové jednání vede, a co vše rozpoutá, už víme z předcházejících stran. Druhým bolavým tématem je nedostatečná znalost problematiky u odborníků – psychologů, sociálních pracovníků, terapeutů atd. Ukazují to zmíněné studie (Spruijt et al., 2006) i zkušenosti odmítaných rodičů. Aneta to velmi expresivně vyjádřila i v rozhovoru: *„...no a já když jsem přišla na ten OSPOD, že se tohle teda děje...že ten kluk jak se chová, a že nevím co s tím....a říkala jsem...protože jsem o tom četla...jestli to nemůže být ten syndrom zatracenýho rodiče. Tak se mi tam vysmáli, a že co chci na tatínka kydat za špínu...“* Po množství nastudované literatury, rozhovorech s rodiči, terapeuty ale i zástupci extrémnějších hnutí, rozumím tomu, že SOR může být zneužitelné. Že skutečně existují takové případy, a že setkání s nimi není jednoduché. Přesto se v souladu s terapeutkou Martinou domnívám, že každý jeden případ je třeba posuzovat samostatně a v celém kontextu.

Tímto směrem se ostatně ubírají i moje doporučení pro další výzkum. Už z kapitoly o aktuálních výzkumech jasně vyplynulo, že zatímco odborných článků na téma SOR je nespočet, reálných studií je žalostně málo. Podle mého názoru by bylo více než žádoucí, aby se vytvořil prostor pro výzkumné ukotvení problematiky, o které se sice hodně mluví, ale reálně se o ní málo ví. Například výzkumy, které by se zaměřovaly na zkoumání rizikových faktorů vzniku SOR a následnou prevenci, nebo takové, které by zjišťovaly vliv dílčích ústupků programujícímu rodiči na dlouhodobý vývoj SOR, by byly nesmírně užitečné.

V předposlední části diskuze bych se ráda věnovala limitům této práce. Domnívám se, že největším limitem, a zároveň největší devízou, této práce, je její rozsah, založený zejména na velkém výzkumném vzorku. Pokud je mi známo, nebyl dosud v podmínkách ČR takto rozsáhlý kvalitativní výzkum zpracován. Studie, které by přinášely zkušenost z pohledu odmítaných rodičů a zároveň terapeutů, chybí i v mezinárodním měřítku. Bohužel v prostoru vyhrazeném bakalářské práci nebylo možné rozpracovat všechny témata, která se během rozhovorů otevřela (například kazuistiky terapeutů nebo aktuální psychický stav dětí i odmítaných rodičů a predikce vývoje do budoucna). Ostatně, domnívám se, že i v tématech, která otevřena byla, by se dalo jít v souladu s kvalitativním výzkumem ještě do větší hloubky. Předejít tomuto nedostatku by se tomu dalo výběrem nižšího počtu respondentů, nebo zaměřením se na vybrané aspekty SOR. Uvědomuji si také to, že výběr respondentů, který v první fázi proběhl samovýběrem, může mít vliv na výsledky a zjištění této práce. Respondenti, kteří měli vnitřní motivaci se výzkumu zúčastnit, zcela jistě představují jen omezený vzorek z cílové skupiny.

Už na úplném začátku této práce jsem zmiňovala, že výsledky této práce bych ráda poskytla k nahlédnutí vybraným podpůrným skupinám, aby z ní mohli čerpat rodiče, kteří se aktuálně s odmítáním, nebo jeho hrozbou, potýkají. Všichni rodiče, se kterými jsem vedla interview si výsledky této práce vyžádali. Co pro mě osobně bylo velkým překvapením, že stejný zájem o výsledky práce projevíli 3 ze 4 terapeutů. Na úplném začátku jsem také psala, že kdyby se podařilo upokojit jen jednoho rodiče, dávala by pro mě osobně tato práce smysl. Jednu z respondentek jsem odkázala na zkušené rodinné centrum, které je schopné ji pomoci s diagnostikou dítěte i situací, kterou momentálně prochází. Podle posledních zpráv jejich pomoci využila. Cíl této práce považuji tedy za splněný.

9 Závěry

Cílem výzkumné části bakalářské práce byla deskripce a explorace SOR u odcizených rodičů a terapeutů, za účelem poskytnutí přehledu zásadních aspektů z perspektivy jejich osobní zkušenosti. Provedená analýza dat odhalila některé společné rysy, které můžeme vyzorovat napříč jednotlivými případy. Rovněž se podařilo získat přehled doporučení, které se osvědčily v praxi.

- Jevy, které by se daly souhrnně zařadit pod pojem SOR, jednoznačně existují a vyskytují se.
- Nejvýraznější vliv na vznik SOR má osobnostní nastavení a motivace programujícího rodiče.
- Byly identifikovány dva motivy, které se u programujících rodičů vyskytují – narcistická identifikace a potřeba pomsty/trestu.
- U narcistické identifikace jde o stav, kdy programující rodič považuje za správné a žádoucí, aby s ním dítě sdílelo stejné pocity. Manipulace se neděje jen agresivní formou, jako jsou urážky a pomluvy, ale také zaujetím role oběti, kterou dítě musí chránit.
- Pokud chce programující dítě potrestat bývalého partnera, jeví se pomsta přes děti jako ta nejdostupnější. Zdá se, že pokud jsou vykonány dílčí akty pomsty, programující rodič se upokojí a sníží se jeho působení na SOR.
- Zvýšené riziko vzniku a rozvoje SOR se vyskytuje u párů, kde je jeden z partnerů výrazně submisivnější, případně se vyskytuje domácí násilí. Odmítaný je potom slabší z rodičů.
- Klíčovým aspektem úspěšného zvládnutí SOR je udržení osobního kontaktu s dítětem. Pokud dojde k dlouhodobému odloučení, je náprava prakticky nemožná.
- Čas strávený s dítětem by měl být v pozitivní atmosféře se zaměřením na teď a tady. Snaha o přehnané řešení, vysvětlování nebo výčitky mají na SOR negativní vliv. Rozhodně se nedoporučuje oplácet odmítání odmítáním.
- Pokud je přerušen osobní kontakt, je vhodné využít sociálních sítí a aplikací k udržení kontaktu písemného.
- Rozsáhlé soudní spory působí negativně na SOR.
- Pozitivní vliv na SOR by mohlo mít zlepšení vztahu s bývalým partnerem. Bohužel jsou odmítaní rodiče v takovém emočním rozpoložení, že toho nejsou schopni.
- Velmi vhodná je terapie pro odmítaného rodiče. Nejlépe rodinná i s dítětem, pokud není možno, tak individuální. Pomáhá zpracovat frustrace z odmítání a udržet si pozitivní vztah k dítěti a nadhled.
- Prokazatelně též existují případy, kdy je pojem SOR zneužíván v kontextu, jak na něj upozorňují jeho kritici.
- Zcela chybí systémové řešení SOR. Neexistuje možnost vymáhání soudních nařízení žádnou z relevantních institucí. Chybí i znalosti a zkušenosti v odborné obci psychologů, sociálních pracovníků nebo psychoterapeutů. Multidisciplinární propojení v podstatě neexistuje.

Souhrn

Práce je rozdělena na teoretickou a výzkumnou část. V teoretické části jsou definovány základní pojmy týkající se rodiny – zejména její význam a funkce. Dále se věnuji rozvodu, jeho dopadům a také variantám uspořádání péče o dítě po rozvodu. Podstatná část teoretické části je pak věnována syndromu odcizeného rodiče (SOR) a možnostem jeho řešení.

SOR můžeme chápat jako poruchu vztahů mezi rodičem a dítětem, která vzniká téměř vždy v kontextu rozvodových sporů (Gardner, 2010) a jedná se o situaci, kdy se dítě nekriticky přikloní k jednomu z rodičů, zatímco druhého rodiče nekompromisně odmítá. (Koeppel & Kodjoe, 1998 in Bakalář, 2006). K odmítání dochází typicky kombinací indoktrinace programujícího rodiče a vlastního přispění dítěte. Cílem manipulace programujícího rodiče, ať už je vědomá nebo nevědomá, je zničit lásku a vztah dítěte k druhému rodiči. Dítě si postupně vytváří nereálný náhled na rodiče a rozděluje je na hodného – milovaného a zlého – odmítaného. Pro diagnostiku SOR Gardner (2010) identifikoval osm kritérií, z nichž se musí alespoň dvě vyskytovat současně – kampaň za degradaci rodiče, neodůvodněné či absurdní zdůvodňování odmítání, nepřítomnost ambivalence pocitů, fenomén nezávislého názoru, reflexivní podpora programujícího rodiče, nepřítomnost pocitu viny, vypůjčené scénáře a občasné se vyskytující i rozšířené nepřátelství na další členy rodiny.

Vždy je nutné SOR důkladně odlišovat od situací, kdy je rodič dítětem odmítán oprávněně, z důvodu násilí, zneužívání nebo slabých rodičovských kompetencí. Také v případech, kdy se vyskytují výše zmíněná kritéria spíše krátkodobě a současně s projevy upřímné lásky, nebo jsou namířena střídavě proti oběma rodičům, nemůžeme hovořit o SOR (Warshak, 2003).

Nejvýraznější vliv na vznik SOR má manipulativní působení programujícího rodiče. Bylo identifikováno několik motivací, které ho k tomu vedou – motiv pomsty, ochrany dítěte, bezpečnosti, mocenský, preventivně praktický, motiv obavy z pozdější ztráty dítěte a motiv transcendence. (Bakalář, 2006). Dále se v literatuře objevuje motiv narcistické identifikace a téměř neexistujících hranic mezi programujícím rodičem a dítětem. (Warshak, 2003), který potvrzují i výsledky studií (Baker, 2006).

Možnosti řešení SOR jsou v podstatě tři – domáhání se styků s dítětem soudní cestou, následování doporučení odborníku týkající se komunikace a udržení/reparace vztahu s dítětem anebo může odmítaný rodič respektovat přání dítěte a stáhnout se. Doporučení se týkají jak komunikace s dítětem – tam jde hlavně o to nejednat příliš agresivně, nesnažit se oplácet

odmítání odmítáním, nečekat na vhodnou chvíli k návštěvě a nepřesvědčovat dítě, že se mýlí a je zmanipulované. Také se výrazně nedoporučuje snažit se očernit a pomlouvat programujícího rodiče. Naopak žádoucí je zprostředkovat dítěti kontakt s lidmi, kteří odmítaného rodiče vnímají s respektem a úctou, vyjadřovat pochopení pro dětské pocity, soustředit se na příjemné trávení času a být dostatečně trpělivý. Směrem k programujícímu rodiči je vhodné pokusit se o smír. V případě narcistického ladění programujícího rodiče se doporučuje ujišťovat ho o jeho rodičovských kompetencích a být pro něj předvídatelný (Warshak, 2003).

V poslední kapitole teoretické části se věnuji aktuálním studiím, kterých není zpracováno mnoho. Zaměřuji se především na zkoumání dopadů SOR na dospělé, kteří byli jako děti vystaveni SOR. Ukazuje se, že tito dospělí trpí častěji depresí, mají sníženou samostatnost i míru vnitřní motivace. (Verrocchio et al., 2016). Další studie se zaměřují na osobnost programujícího rodiče a popisují narcistickou identifikaci, chybějící hranice nebo skutečnost, že dítě často přilne k násilnickému rodiči. (Popelková, 2015, Baker, 2006). Nakonec studie popisují i zkušenost odcizeného rodiče, ale zpravidla se jejich zaměření týká neuspokojivé systémové péče (Poustie et al., 2018) nebo nedostatečné erudice odborníků (Sprujit et al., 2006). Výzkumy, které by se zabývali efektivitou intervencí nebo hledaly možné způsoby řešení SOR, prakticky neexistují.

Ve výzkumné části jsem stanovila jako výzkumný problém aspekty osobní zkušenost se SOR u odmítaných rodičů a psychologů, kteří se s ním setkávají v praxi. Na základě cíle výzkumu, kterým je deskripce a interpretace zkušenosti s SOR u odmítaných rodičů a psychologů, jsem formulovala 2 základní výzkumné otázky (1 pro odmítané rodiče a 1 pro psychology) a ke každé přiřadila ještě 3 výzkumné podotázky. Výzkumné otázky vztahující se k rodičům zněly takto: Jaká je zkušenost odmítaných rodičů se SOR? Jak vnímají vznik SOR včetně možných příčin? Jakou mají zkušenost s řešením SOR? Výzkumné otázky týkající se psychologů pak jsou následující: Jaká je zkušenost psychologů se SOR? Jak nahlížení na vznik SOR? Jaké mají zkušenosti s řešením problematiky SOR ve své terapeutické praxi? Co doporučují rodičům, kteří se momentálně se SOR potýkají?

Vzhledem k povaze cílů byla zvolena forma kvalitativního výzkumu, výzkumným typem pak byla případová studie. Metodou získávání dat bylo polostrukturované interview. Vzhledem k tomu, že předmětem výzkumu je poměrně neobvyklá skupina a situace a klíčová je osobní zkušenost a pohled respondentů, byla jako metoda analýzy dat zvolena interpretativní fenomenologická interpretace (IPA). V její první fázi byla provedena analýza jednotlivých případů, ve fázi druhé došlo k hledání společných charakteristických rysů napříč všemi případy.

Výzkumu se účastnilo 10 respondentů – 6 odcizených rodičů a 4 psychoterapeuti, kteří byli vybráni na základě nepravděpodobnostní metody výběru. V první fázi byla využita metoda samovýběru, která je založena na dobrovolnosti a aktivním projevením zájmu o zapojení se do výzkumu (Miovský, 2006). V druhé fázi byl využit prostý záměrný výběr.

Při zpracování výzkumné části byly dodrženy veškeré etické požadavky, které jsou kladeny na každý psychologický výzkum a byla též zajištěna dostatečná ochrana soukromí.

Výsledky výzkumu byly rozčleněny do třech kapitol: Perspektiva jednotlivých případů, perspektiva z hlediska jednotlivých témat a výzkumných otázek a odpovědi na výzkumné otázky. V rámci první podkapitoly jsem se zabývala rozbořem každého jednoho případu samostatně „od začátku“, včetně identifikace hlavních témat z pohledu konkrétního respondenta. V druhé části jsem hledala souvislosti napříč respondenty v souladu s jednotlivými tématy a výzkumnými otázkami, včetně hledání vzájemné komparace, podobností a odlišností mezi zkušenostmi respondentů. Vždy nejprve pro skupinu odcizených rodičů, později pro skupinu psychoterapeutů. V poslední kapitole došlo k souhrnnému zodpovězení výzkumných otázek.

Analýza ukázala, že i přes různorodé zkušenosti můžeme najít mnoho společných rysů. Téměř všichni respondenti žili před rozvodem v dlouholetých manželstvích. Muži se o nich vyjadřují jako o běžných, u žen to tak jednoznačné není, objevuje se zde i domácí násilí. Vztah s dítětem před rozvodem hodnotí všichni bez výjimky jako dobrý. Rozvod probíhal zpravidla poměrně komplikovaně a většinou se na jeho pozadí odehrával soudní spor o svěřeni dítěte do péče nebo o majetek. V téže době se u dítěte začaly objevovat první známky odmítání rodiče. Nechtělo k němu chodit, stranilo se ho. V případech setkání se dítě více vyhledávalo konflikty a bylo v nich poměrně agresivní. Programující rodiče toto jednání podporovali nebo ignorovali. U většiny respondentů se po určité době objevil zlomový konflikt, po kterém se dítě s rodičem odmítlo stýkat. V některých případech se SOR zlepšilo do stavu před rozvodem, v jiných nikoliv.

Jako nejvýraznější příčinu vzniku SOR považují všichni respondenti vliv manipulace ze strany bývalého partnera, která je motivována nenávistí a potřebou pomstít se. Způsoby manipulace jsou různé, objevují se pomluvy a urážky, nebo naopak stavění se do role oběti, kterou dítě musí chránit. Druhým uváděným důvodem vzniku je pak identifikace dítěte s rodičem.

Zkušenost odmítaných rodičů s řešením SOR je spíše negativní. Pokud jim bylo bráněno ve styku s dítětem, zpravidla se vydali soudní cestou. Příliš úspěšní ale nebyli. Také se ukázalo, že majetkové spory, které v některých případech probíhaly, měly negativní vliv na SOR. Patrně zvyšovali nenávist programujícího rodiče. Všichni rodiče se snažili o zachování kontaktu s dítětem, případně využívali sociální aplikace. Ukázalo se, že udržení kontaktu je klíčové při řešení SOR.

V sebereflexi odmítaných rodičů se objevovala dvě výrazná témata. První se týkalo bývalého partnera, kde by se polovina respondentů pokusila zlepšit vztahy i za cenu výraznějších ústupků. Druhým tématem je lepší zpracování frustrace a bezmoci. Polovina respondentů uvedla, že na dítě reagovali často nepřiměřeně a vedlo to k prohloubení odmítání.

Terapeuti, kteří se účastnili interview jsou zkušenými odborníky s dlouholetou praxí a s rozsáhlými zkušenostmi se SOR, které se podle nich vyskytuje poměrně často. Zároveň upozorňovali na skutečnost, že SOR bývá skutečně zneužíváno manipulativními a násilnickými rodiči a je tedy třeba posuzovat každý případ jednotlivě a v celém kontextu. Podle nich tyto případy zneužití negativně ovlivňují názory na SOR v odborné veřejnosti. Největší výhrady mají proti právnímu systému, který je bezzubý, co se týče schopnosti „donutit“ programující rodiče respektovat rozhodnutí soudu.

Faktorem, který má podle terapeutů největší vliv na vznik SOR, je manipulace ze strany programujícího rodiče. Ten může být motivován narcistickou identifikací, kdy se domnívá, že je správné a žádoucí, aby s ním dítě sdílelo stejné pocity, nebo touhou po pomstě a dozraňování bývalého partnera. Dalším rizikovým faktorem je nevyrovnaný poměr sil mezi rodiči. Zvláště tam, kde byl jeden z partnerů výrazně submisivnější, hrozilo riziko, že se stane objektem odmítání. Výraznější riziko vzniku SOR nebo jeho prohloubení se objevuje u dětí v pubertě.

Zkušenosti s řešením SOR mají terapeuti spíše negativní. Může to být ovlivněno tím, že případy, které se k nim dostanou už jsou poměrně závažné. Domnívají se, že klíčovým faktorem pro úspěšné zvládnutí SOR je zachování osobního kontaktu s dítětem. Rozsáhlé soudní spory podle nich působí spíše negativně.

Hlavní doporučení terapeutů se týká zachování kontaktu s dítětem za každou cenu. Optimálně osobního, pokud není momentálně možný, tak skrz sociální aplikace. Na odmítající dítě není vhodné tvořit nátlak, nicméně je třeba stále projevovat zájem a nabízet možnosti setkání. Čas strávený s dítětem by měl být co nejpříjemnější. Odmítaný rodič by se měl střežit

přílišného řešení situace s dítětem, vyptávání nebo vyčítání. Terapeuti výrazně doporučují pokusit se o nápravu s bývalým partnerem, protože je to něco, co může SOR téměř eliminovat. Silně se také přiklání k tomu, že odmítaný rodič by měl vyhledat odbornou pomoc, aby náročné období zvládl co nejlépe.

Výsledky výzkumu z velké části odpovídají předchozím výzkumným zjištěním, přesto přináší některé nové poznatky (například identifikace se silnějším rodičem, nebo vliv aktu potrestání). Výzkum popisuje a exploruje zkušenost se SOR u rodičů i terapeutů. Přináší také několik doporučení, které strategie mohou pomoci k úspěšnému zvládnutí SOR, a které se naopak ukazují jako kontraproduktivní. Na výzkum by bylo možné navázat kvalitativním výzkumem, který by se zabýval zkoumáním rizikových faktorů vzniku SOR a možnostmi prevence nebo kvalitativní studií, která by zkoumala vliv dílčích ústupků programujícímu rodiči na dlouhodobý vývoj SOR. Zajímavá by mohla být také studie zkoumající zkušenosti dospělých, kteří v dětství zažili SOR, a nyní se snaží znovu navázat kontakt s odcizeným rodičem.

Seznam použité literatury:

- Bakalář, E. (2006). *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum.
- Bakalář, E., Kozáková, P. (1997). *Syndrom zavrženého rodiče: problém, o kterém je třeba mluvit*. Rodiče: rodinný měsíčník. Praha: SZ, vydavatelství a nakladatelství.
- Baker, A. J. L. (2006). Patterns of parental alienation syndrome: a qualitative study of adults who were alienated from a parent as a child. *American Journal of Family Therapy*, 34(1), 63-78.
- Baker, A., Ben-Ami, N. (2011) To Turn a Child Against a Parent Is To Turn a Child Against Himself: The Direct and Indirect Effects of Exposure to Parental Alienation Strategies on Self-Esteem and Well-Being. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52:7, 472-489. Získáno 22. února 2021 z <https://pasg.info/app/uploads/2015/08/Ben-Ami-Baker-Childhood-PA-and-Adult-Well-Being-2012.pdf>
- Boch-Galhau, W. (2018). Parental Alienation (Syndrome) – A serious form of psychological child abuse. *Mental Health and Family Medicine Ltd*. Získáno 13. ledna 2021 z <http://www.MHFM-117.pdf> (mhfmjournal.com)
- Černá, M. (2001). *Rozvod, otcové a děti*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Český statistický úřad (nedat.). *Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2019*. Získáno 25. ledna 2021 z <http://www.czso.cz/csu/czso/uhrrna-rozvodovost-v-letech-1950-2019>
- Dunne, J., Hedrick, M. (1994). The Parental Alienation Syndrome. *Journal of Divorce & Remarriage*, 21 (3), 21-38.
- Ferjenčík, J. (2010) *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.
- Gardner, R. (2010). *Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče*. Praha: Triton.
- Gjuričková, J. (2007). Hodnocení systému péče o ohrožené děti. Příloha časopisu POLICISTA, 12/2007, 1-8.
- Hammersley, M. (2012). *What is Qualitative Research?* London: Bloomsbury Academic.
- Hartl, P., Hartlová, H. (2009). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2016) *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Kernová, M. (18. srpna, 2005). *Nejhoršia kapitola v živote – rozvod je druhou najstresujúcejšou udalosťou*. Získáno 17. února 2021 z <http://www.sme.sk/c/2344176/najhorsia-kapitola-v-zivote-rozvod-je-druhou-najstresujucejso-udalostou.html>
- Klimesš, J., Wolfová, P. (8. října, 2017). *Nikdo vám nepomůže*. Získáno 18. ledna 2021 z http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/dudovi_wolfova_klimes.htm

- Kolařík, M., Dolejš, M., Dostál, D., Charvát, M., Pechová, O., Seitlová, K., . . . Vtípil, Z. (2019). *Manuál pro psaní diplomových prací na Katedře psychologie FF UP v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada.
- Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Matoušek, O. (2014). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Praha: Portál.
- Miovský, M. (2006) *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Novák, T. (2005). Diskuze k „syndromu zavrženého rodiče“. *Česká a slovenská psychiatrie*, 100(3), 38
- Novák, T. (2013). *Strídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Praha: Portál.
- Pavlát, J., Pavlovský P., Janáčková, L. (2006). *K diskuzi o syndromu odcizeného rodiče*. *Česká a slovenská psychiatrie*, 102, 376-380.
- Pavlát, J., Janáčková, L. (2007). *Syndrom odcizeného rodiče a porozvodová adaptace*. *Česká a slovenská psychiatrie*, 103(3), 131-135.
- Popelková, A. (2015). *Syndrom zavrženého rodiče*. Magisterská diplomová práce. Získáno 15.6.2021 z <https://is.muni.cz/th/z94gt/>
- Poustie, C., Matthewson, M., Balmer, S. (28. května 2018) The Forgotten Parent: The Targeted Parent Perspective of Parental Alienation. *Journal of Family Issues*. Získáno 20. února 2021 z <https://journals.sagepub.com/the-forgotten-parent-the-targeted-parent-perspective-of-parental-alienation.html>
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. (1998). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
- Řiháček, T., Čermák, I., & Hytych, R. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.
- Silberg, J., Dallam, S. (2019) Abusers gaining custody in family courts: A case series of overturned decisions. *Journal of Child Custody*. 16:2, 140-169. Získáno 14.ledna 2021 z https://www.researchgate.net/publication/334184509_Abusers_gaining_custody_in_family_courts_A_case_series_of_over_turned_decisions
- Smith, H. (2004). *Děti a rozvod*. Praha: Portál.

Smith, J. A ., Flowers, P., Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. London: Sage Publications.

Spruijt, A .P., Eikelenboom, B., Harmeling, J., Kormos, R. (2006) Parental alienation syndrome (PAS) in the Netherlands. *The American Journal of Family Therapy*, 33, 303-319.

Sobotková, I. (2007). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.

Surface, D. (2009). *Revisiting Parental Alienation Syndrome — Scientific Questions, Real World Consequences*. Získáno 10.ledna 2021 z

<http://www.socialworktoday.com/archive/092109p26.shtml>

Tomešová, J. (29. ledna 2019). Syndrom zavrženého rodiče – jak se bránit? *Právní Prostor*. Získáno 18. ledna 2021 z <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/syndrom-zavrzeneho-rodice-jak-se-branit>

Verrocchio, M.C., Marchetti, D., Carrozzino, D., Compare, A ., Fulcheri, M. (14. ledna 2019) Depression and quality of life in adults perceiving exposure to parental alienation behaviors. *Health Qual Life Outcomes*, 17, 14. Získáno 16. března 2021 z <https://hqlo.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12955-019-1080-6>

Warshak, R. (2003). *Rozvodové jedy*. Praha: Triton.

Seznam příloh

Příloha č. 1 Struktura rozhovoru odcizení rodiče

1. Představení mojí osoby a výzkumu. Získání souhlasu s rozhovorem a nahráváním.
2. Představení respondenta (věk, pohlaví, osobní anamnéza)
3. Jaký je Váš aktuální rodinný stav?
4. Jak hodnotíte Váš vztah ex partnerem/partnerkou před rozchodem?
5. Jak probíhal Váš rozvod/rozchod a vypořádání, včetně domluvy o svěření dítěte do péče?
6. Jaký byl Váš vztah s dítětem před rozvodem/rozchodem?
7. Co se změnilo v chování dítěte směrem k vám?
8. Proč se domníváte, že k tomu došlo? Co podle Vás bylo příčinou?
9. Zaregistroval jste nějaký moment/situaci, kdy jste si poprvé uvědomil, že jste odmítán/a?
10. Co jste zkoušel/a dělat s odmítavým postojem dítěte?
11. Co fungovalo/nefungovalo?
12. Vyhledali jste nějakou odbornou pomoc při řešení Vaší situace? Pokud ano, jaká je Vaše zkušenost?
13. Je něco, co byste udělal/a jinak?
14. Jaký máte vztah s dítětem aktuálně?
15. Vidíte nějakou šanci na zlepšení do budoucnosti? Jaké by pro Vás bylo ideální vyřešení této situace?
16. Co Vám pomohlo překonat toto složité období?

Příloha č. 2 – Struktura rozhovoru s terapeutem

1. Představení mojí osoby a výzkumu. Získání souhlasu s rozhovorem a nahráváním.
2. Představení respondenta (věk, pohlaví, délka praxe a zaměření)
3. Jaký je Váš odborný názor na existenci SOR?
4. Obrací se na Vás odcizení rodiče s prosbou o pomoc, nebo toto téma vyplývá z terapie jiného problému?

5. Vysledoval jste ve své praxi, nějaké „vzorce“, které zvyšují riziko vzniku SOR? (v osobnosti rodičů, v situačních faktorech, v ekonomickém stavu rodiny, atd.)
6. Co byste doporučil/a rodičům, kteří mají subjektivní pocit, že je dítě začíná odmítat?
7. Co byste naopak výrazně nedoporučil/a? Co může situaci z Vašeho pohledu jen zhoršit?
8. Může vhodná psychoterapie, která probíhá pouze u odcizeného rodiče, zvrátit nepříznivý vývoj situace?
9. Jak jste v terapii postupoval/a Vy konkrétně?
10. Byla terapie úspěšná? Osvědčili se nějaké doporučení v praxi?
11. Jaká je podle Vás šance, že v dospělosti najde dítě k odcizenému rodiči znovu cestu?

Příloha č. 3 Sebereflexe

SOR je pro mě velmi osobní téma a myslím, že je to patrné i na celé bakalářské práci. Slovo, které by nejlépe sjednotilo a vyjádřilo všechny emoce, které kolem tohoto tématu mám, je bezmoc. A to je pro mě, jako člověka, který věří, že vždycky se dá něco dělat, a že svůj život máme pevně v rukou, něco děsivého.

Můj osobní příběh jsem lehce načrtla už v úvodu. Mého biologického otce jsem neviděla od mých 10 let a doteď si nejsem schopná na něj vybavit jedinou vzpomínku z dětství. Přestože fotoalbum, které jsem našla zastrčené na dně zásuvky ukazuje, že jsme spolu asi prožili spoustu skvělých i běžných věcí. Vytěsnění bylo dokonalé. Nebylo to tak, že by se mě vzdal, ale soustavné působení mojí matky zapříčinilo, že jsem k němu prostě postupně přestávala jezdit. Nakonec moje matka soudně zařídila zákaz styku. Nevadilo mi to. Byla jsem tak identifikovaná s jejími pocity, že jsem byla přesvědčená o tom, že si ten zrádce ani nic jiného nezaslouží. U psychologů jsem tvrdila, že s ním být nechci a že ho nemám ráda. Máma mě pochválila. Na mnoho let jsem pak tohle vypustila z hlavy, setkala jsem se s ním krátce asi ve svých třiceti a bylo to popravdě moc příjemné. Matka ale ztropila takovou scénu, že jsem si další setkávání, s ohledem na moje duševní zdraví, radši odpustila.

V plné síle se ve mně téma probudilo znovu, když jsem řešila s Kateřinou její starosti. Velmi dobře si vybavuji tu úzkost a paniku, která mě zachvátila, když mi říkala, že má strach, že o svého syna přijde. Když mi popisovala, co dělá její stále ještě manžel, co synovi říká a jak ho manipuluje. A že se bojí cokoli dělat, aby to ještě nezhoršila. Jak důvěrně známé mi to bylo. Zuřivě jsem tehdy sháněla jakékoli informace, přesvědčená o tom, že když se tohle evidentně děje, tak přece musí existovat nějaké řešení. Že to přece dávno musel někdo zkoumat

a udělat nějaký sofistikovaný plán, jak z toho elegantně vybruslit. Víc už jsem se mýlit nemohla. Jediné, co jsem našla, byly desítky, možná stovky zoufalých a vyhořelých rodičů, kteří celkem bezdůvodně dopadly jako můj otec a o svoje děti přišli.

Nesnášim bezmoc, vždycky jsem to tak měla. A tak jsem se rozhodla, že když to ještě nikdo pořádně nezkoumal, že to vyzkoumám a sepíšu já. A to je vlastně skutečný důvod vzniku této práce. Její tvorba byla většinu času frustrující, smutná a plná bezmoci. Načítání literatury, hledání studií, rozhovory s rodiči i terapeutky...až příliš často zaznívalo, že i když je to nespravedlivé, tak šance jsou malé. Já v tom ale slyším i to, že existují. A pokud existují, musíme hledat možnosti, jak je zvýšit. Tato práce je jen jedno zrnko v celé hromadě písku, kterou je třeba se probrat. I tak ale dává pár nápadů a doporučení na to, co by mohlo fungovat. A pro mě, a možná i pro další, kteří se s SOR setkali, je v tom malej kousek naděje.

Ukázka z rozhororu – odcizený rodič

Vy jste zmínil dvě věci, na které bych se chtěla doptat. Jedna jste říkal, že vaše exmanželka uvedla kdoví jaké argumenty jako důvod rozvodu. Co jste tím myslel?

Popsala tam o mně, že se nestarám o rodinu, že se věnuju jiným věcem a jiným ženám, že ji podvádím s nějakými ženami, což teda nebyla pravda. Já to vnímám jako její žárlivost. Já jsem si nemohl povídat s jinou ženou, protože pro ni to bylo nepřijatelné. A pak mi ještě vyčítala, že jsem příliš mnoho s mámou, že na mě má nějaký vliv.

Potom mě ještě zajímá, vy jste říkal, že vzhledem k tý celiakii jste se rozhodl, že necháte dcerku u mámy. U toho soudu jste nějak řešili úpravu styků?

My jsme ještě nebyli rozvedení podle toho nového zákona o rodině, který platí od 2005 a tehdy tam nebyla povinnost, že se musí upravit styk. A já jsem o to ani nežádal, protože jsem myslel, že se normálně dohodneme. Já jsem byl ochotný přijmout i tu variantu, která tehdy byla běžná, že každý druhý víkend. Já bych tedy přijal i více, tehdy jsem se informoval na střídavou péči, zjistil jsem, že ta je možná jen v ČR a ne na SK a tak jsem z toho upustil a myslel jsem si, že se na tom dohodneme.

Co se týče vztahu s dcerkou, před tím rozvodem to bylo jak?

My jsme měli pěkný vztah. Myslím si, že měla stejný vztah ke mně i k matce. Jako ano, s matkou tehdy trávila víc času, takže možná pro ni byla jako víc důležitá. Nebo možná s ní řešila víc věcí, ale zase z hlediska těch 4 let. Ale když jsem už byl já doma, třeba večer, tak ona si vybírala, kdo ji bude koupat, kdo ji uloží spinkat, kdo jí přečte pohádku....a my jsme to tak podle toho dělali. Měla období, kdy to dělala matka, měla období, kdy jsem to dělala já. My jsme měli dobrý vztah, skoro bych řekl, že jsme měli lepší komunikaci, protože ona vůči matce byla schopná se postavit a zvýšit na ni hlas. Já jsem na dceru nikdy hlas nezvýšil, ani ona na mě, my jsme měli takovou komunikaci prostě...že jsme se snažili vycházet jeden druhému vstříc. Prostě takovou přátelskou.

A tedy, co se potom stalo, co se změnilo?

No teda rozvod přešel. Teda ještě kolem toho rozvodu, tak se řešilo SJM, teda konkrétně byt. Ona ho chtěla pro sebe (exmanželka) a to byla pro ni taková další rána, že se jí to nepodařilo, ona ho chtěla výlučně a já se chtěl rozdělit společně. Já jsem teda měl na začátku i v hlavě, že kdybychom ten byt prodali, tak já bych jí i nechal víc peněz jako polovinu, vzhledem na to, že má dcerku. Jenomže ona nebyla vůbec ochotná se se mnou dělit. A to pro mě bylo nepřijatelné a nepochopitelné. Já vám to řeknu takhle, my jsme měli nějaké peníze na bankovních účtech, to jsme rozdělili na polovinu a potom jsme měli nějaké peníze v hotovosti v cizí měně. A ona prostě, bez toho, aby se se mnou bavila, všechny ty peníze sebrala. A takhle přistupovala ke všemu. Ona mě opravdu asi nenáviděla, protože viděla to, že ji podvádím, že se nějak špatně k ní chovám, a že si teda zasloužím akorát zlo a ona je ta dobrá a já jsem ten zlý. A celá komunikace od té doby byla v tomto směru. Já jsem byl ten zlej a ona trpěla.

Ukázka z rozhovoru – terapeut

Já se teda od toho, co doporučujete přesunu k tomu, co doporučujete nedělat. Zmiňovala jste hodně, že se toho dítěte neptat proč, že si s ním spíš užívá teď a tady.

Nemučit ho. Takhle...ono to dítě fakt může mít rádo i toho druhého rodiče a toužit po něm, ale teď má třeba pocit že tu mámu nebo tátu musí chránit, jo. A my to vidíme na těch asistovaných kontaktech. Ty děti tam říkají třeba „já už musím jít...ale šla bych až za chvíli“...a já si vždycky říkám, jasný...až za chvíli, takže ona si řekne, co musí, co má naučený, ale zároveň

tam s tím tátou třeba ještě chce bejt. A ten táta pokud netlačí a užije si to a vydrží to, tak čím je to dítě starší, tím víc má prostředků si to setkání prosadit.

Máte pocit, když to tak sledujete, jsou tam nějaký společný vzorce, nebo faktory...že si říkáte - jo, tady v téhle rodině se to může stát?

To je hrozně těžký. To co já vypořádávám, tak to jsou nezpracovaný zranění ze vztahu a z dětství. Jo, tam vycházíme z toho, že čím já jsem víc odmítanej, tím víc jdu do toho zranění. A to je jedno, jestli je to muž, nebo žena. A to odmítání se kumuluje a nabaluje. Ono to máte tak, spousta manželství se rozvede, kde se teda ty lidi už nesnesou, ale jsou schopní se jako rodiče domluvit. A pak máte spoustu rodičů, kteří se prostě schopní domluvit nejsou. Že potřebujou toho partnera jako ještě dozraňovat, protože to zranění je nevyhojený. A přes děti je to bezpečný. To toho druhýho bezpečně zraním. Proto jsou ty děti takhle často v tom konfliktu. Prostě to je o tom, že já toho druhýho potřebuju potrestat za to, že mi nebyl k dispozici, že mě nenaplnil tu potřebu, kterou jsem potřeboval, potřebovala. A za to já tě potrestám. A pak, v těch případech, kde to dojde do těchhle problému, tam vidím ještě poruchy osobnosti. Ty znaky a rysy jsou docela jednoznačný.

Ještě vy jste říkala na začátku, že se stává, že to dítě jde za tím silnějším rodičem. Jak jste to myslela?

Jojo, tohle máme takhle odpozorovaný z tý praxe, že se tohle taky děje. Mně to přijde, že taky hrozně záleží na věku dítěte. Že si to taky nějak musím zjednodušit.

